T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DİN GÖREVLİLERİNİN BİR AFET BİÇİMİ OLARAK DEPREM HAKKINDAKİ ALGILARI: TATVAN İLÇESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İkram BATIR

DANIŞMAN
Doç. Dr. Celal İNCE

AĞUSTOS 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DİN GÖREVLİLERİNİN BİR AFET BİÇİMİ OLARAK DEPREM HAKKINDAKİ ALGILARI: TATVAN İLÇESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İkram BATIR
ORCID: 0000-0002-9969-0288

DANIŞMAN
Doç. Dr. Celal İNCE

AĞUSTOS 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan İlçesi Örneği" başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 24/08/2023

İmza
İkram BATIR

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

"Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan İlçesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. 24/08/2023

Tezi Hazırlayan	**Danışman**
İmza	İmza
İkram BATIR	Doç. Dr. Celal İNCE

Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı
İmza
Dr. Öğretim Üyesi Sebahattin KOÇ

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi İkram BATIR tarafından hazırlanan "Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan İlçesi Örneği" adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/08/2023 Tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği/ oy çokluğu ile kabul/ red edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:	**İMZA**
Danışman: Doç. Dr. Celal İNCE Bitlis Eren Üniversitesi	……..
Üye: Doç. Dr. Deniz AŞKIN Bitlis Eren Üniversitesi	…….
Üye: Doç. Dr. Ejder ULUTAŞ Muş Alparslan Üniversitesi	…….

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun …….. tarih ve …… sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

…./…../2023

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı

Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan İlçesi Örneği

Yüksek Lisans Tezi

İkram BATIR

Danışman: Doç. Dr. Celal İNCE

Ağustos 2023

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı Bitlis ili Tatvan ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan imam ve Kur'an kursu öğreticilerinin bir afet biçimi olan depremi nasıl anlamlandırdıklarını ve algıladıklarını öğrenmeye çalışmaktır. Çalışmada depremin; kader, tevekkül, irade ve sorumluluk gibi dini kavramlarla ilişkisi tartışılmış ve bir durum tespiti yapılmak istenmiştir.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntem ve tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda 9 imam ve 6 kadın Kur'an kursu öğreticileri olmak üzere 15 kişi ile görüşme/mülakat gerçekleştirilmiştir. Tezin amacına uygun yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış, konu bağlamında 5 temel ve 17 alt soru olmak üzere 22 soru ile din görevlilerinin deprem hakkındaki düşüncüleri/algıları anlamaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda görüşme yapılan katılımcılar; kader ve tevekkül kavranmalarının toplumda bağlamından koparılarak Allah'ın tavsiye ettiği sorumluluk bilincinden soyutlanarak kullanıldığını ifade etmişler. Ayrıca din görevlilerine deprem hakkındaki görüşleri sorulmuş, yapılan görüşme sonucunda din görevlilerinin bir kısmı depremin daha çok ceza, uyarı ve imtihan gereği meydana geldiğini belirtirken bir kısmı da depremin İlahi Kanunlar/Adetullah kapsamında meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Depremlerin Adetullah Kanunu gereği meydana gelmesinin olağan olduğu ve önemli olan Allah'ın vermiş olduğu akıl ve irade ile insanların sorumluluklarının bilincinde olması, depreme karşı gerekli önlem ve tedbirleri alınması gerektiğini belirtmişler. Zira dini inanç bağlamında din görevlilerinin kader ve tevekkülün insana bir sorumluluk yüklediği vurgusu yaptığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde bazı din görevlilerinin deprem gibi

olayların afete dönüşmesinde insanların sorumsuzluğu ve tedbirsizliklerinin neden olduklarını belirttiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Afet, Deprem, Din, Kader, Tevekkül, Sorumluluk, İrade

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Emergency and Disaster Management

PERCEPTİONS OF RELİGİOUS OFFİCİALS ABOUT EARTHQUAKE AS A DİSASTER: THE CASE OF TATVAN

Master's Thesis
İkram BATIR
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Celal İnce
August 2023

ABSTRACT

The main aim of this study is to understand how the imams and Quran course instructors working within the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı) in the Tatvan district of Bitlis province interpret and perceive earthquakes, a form of disaster. The study discusses the relationship of earthquakes with religious concepts such as fate, resignation to God's will, willpower, and responsibility. The goal is to make an assessment in this regard. This research utilizes qualitative research methods and techniques. Within this scope, interviews were conducted with a total of 16 individuals, including 10 imams and 6 female Quran course instructors. A semi-structured interview form was prepared in line with the purpose of the thesis, consisting of 5 main questions and 17 additional questions, amounting to a total of 22 questions, in order to understand the thoughts/perceptions of religious officials regarding earthquakes.

As a result of the conducted study, the participants in the interviews expressed that the understanding of fate and resignation to God's will has been detached from its societal context and has been used in a way that isolates it from the sense of responsibility recommended by Allah. Additionally, when questioned about their views on earthquakes, some religious officials stated that earthquakes occur only as a form of punishment, warning, or trial, while others expressed that earthquakes occur within the framework of Divine Laws/Adetullah. They mentioned that earthquakes occurring according to the Divine Laws is normal, and what matters is that people are conscious of their responsibilities, equipped with the intellect and willpower bestowed by Allah, and take the necessary precautions and measures. It was observed that the emphasis in religious belief context is on the fact that fate and resignation to God's will bestow a sense of

responsibility upon individuals. During the interviews, some religious officials also stated that they view earthquakes and events like floods not just as disasters, but as signs from Allah. They mentioned that people's irresponsibility and lack of precautions lead such events to turn into disasters.

Keywords: Disaster, Earthquake, Religion, Fate, Resignation to God's Will, Responsibility, Willpower

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması boyunca gösterdiği ilgi, sunduğu rehberlik ve sağladığı her türlü destek için danışman hocam Doç. Dr. Celal İNCE'ye çok teşekkür ederim. Yaptığı olumlu eleştiri, etkin yönlendirme ve akademik destekleri ile araştırmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasını sağlayan Doç. Dr. Deniz AŞKIN ile Doç. Dr. Ejder ULUTAŞ'a müteşekkirim. Ayrıca tez yazım aşamasında desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKTAŞ ile Dr. Öğr. Üyesi Kenan KENDİLCİ'ye teşekkür ederim.

Son olarak tez yazım süresi boyunca sağladığı maddi ve manevi destekleri için eşime teşekkür eder oğullarım Yasir Taha ve Miran'a sevgilerimi iletiyorum.

İkram BATIR

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT III
TEŞEKKÜR V
İÇİNDEKİLER VI
ÇİZELGELER DİZİNİ VIII
KISALTMALAR DİZİNİ IX
1.GİRİŞ 1
1.1.Kavramsal Çerçeve 3
1.1.1.Afet Kavramı 4
1.1.2. Din kavramı 5
1.1.3. İman kavramı 5
1.1.4. Tevekkül Kavramı 6
1.1.5. Kader Kavramı 6
1.1.6. İrade Kavramı 7
1.1.7. Toplumun Afetleri Anlamlandırma Çabası 7
1.1.8. Afet ve Din İlişkisi 11
1.1.9. Dini Kaynaklarda Afetler 13
1.1.10. Deprem ve Dini Doktrinler İlişkisi 18
1.1.10.1. Deprem-Kader İlişkisi 18
1.1.10.2. Deprem-Tevekkül İlişkisi 22
1.1.10.3. Afet-İrade İlişkisi 26
1.1.10.4. Deprem-Ceza İlişkisi 28
1.1.11. Afetlere Dini Açıdan Pozitif Anlamlar Yükleme 31
1.1.12. Afetlerle Mücadelede Dinin Rolü (Afet Öncesi, Afet Anı ve Afet Sonrası) 36
2. MATERYAL VE YÖNTEM 44
3. BULGULAR ve TARTIŞMA 46
3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri 46
3.2. Din Görevlilerin Deprem Hakkında Genel Bilgileri 47
3.3. Din ve Deprem Arasındaki İlişki 52
3.4. Deprem, Kader, İrade ve Tevekkül İlişkisi 62
3. 5. Din Görevlilerin, Toplum ve Medyanın Depremler Hakkındaki Algısına Yönelik Bakış 71

3. 6. Depremlerle Mücadelede Dinin Rolü 74
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....86
KAYNAKLAR 89
EKLER.....95
EK-1 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 95

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. Depremi algılama biçimi……...9
Çizelge 1.2. Depremin ardındaki "Güç ve Kuvvet"……10
Çizelge 3. 1. Görüşme yapılan kişilerin sosyo-demografik durumları……...45

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD	:Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
A.S	:Aleyhi Selam
B.	: Bin
BKZ.	:Bakınız
C.	:Cilt
C.C.	: Celle Celaluhu
Çev.	:Çeviren
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
HZ.	:Hazreti
İSAM	:İslam Araştırmaları Merkezi
S.	:Sayfa
S.A.S	:Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı.
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
VB.	: Ve Benzeri
VS.	: Ve Saire

1. GİRİŞ

Afetler, insanların rutin hayatlarının dışında beklenmedik bir anda ve şekilde gerçekleşen insanları birçok yönden etkileyen bir süreçtir. Afetlerin belirgin özelliklerinden biri, zaman döngüsü içerisinde tekrarlanan bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu kapsamda geçmişten günümüze deprem, salgın hastalıklar, sel gibi birçok olay meydana gelmiş, bu olaylar kitlesel ölümlere sebep olmuş ve toplumsal hayatı derinden etkilemiştir (İnce, 2020: 567). Bu bağlamda afetler sürekli olarak insanoğlunun sosyal hayatının bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde afetlerin çeşitliliğinden söz etmek ve bunları yeni nesil afet türleri olarak tanımlamak mümkündür. Zira önceden deprem, sel, çığ, volkanik patlama şeklinde meydana gelen afetlerin yanında günümüzde; nükleer, kimyasal, biyolojik kaynaklı vs. afetler de meydana gelmektedir. Bu afetler küresel anlamda insanoğlunu birçok yönden etkilemekte ve insanların hayatlarında derin izler bırakmaktadır. Örneğin; 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını birçok yönden tüm dünyayı etkilemiş ve toplumsal yaşamı altüst etmiştir.

İnsanoğlu tarih boyunca birçok afete maruz kalmış ve afetler toplumlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Beşeri tarihin başlangıcıyla birlikte afetler de insanların hayatlarında var olmaya başlamıştır. Tarihi süreç içerisinde meydana gelen afetlerde çoğu zaman insanlar hem mallarını hem canlarını kaybetmişlerdir (Ağırman, 2014). Dünyanın farklı ülkelerinde ve Türkiye'de geçmişte olduğu gibi günümüzde de pek çok afet meydana gelmeye devam etmektedir. Dünya var oldukça bu afetler çeşitli şekillerde varlığını göstermeye devam edeceği düşünülmektedir (Okumuş, 2002). İnsanlık tarihine bakıldığında afetlerin zaman zaman insanların yaşamlarını aksattığına ve zora soktuğuna şahit olunmaktadır. Hayatlarını idame etmeye çalışan toplumlar sürekli olarak deprem, sel, kıtlık gibi afetlerin oluşumlarına farklı sebepler bulmaya çalışmışlardır. Afetler bölgenin coğrafik özelliklerine göre değişik şekil ve ölçeklerde kendini gösterebilmektedir. Bazı coğrafyalarda fay hatları geçtiği için daha çok deprem sonucu afetler yaşanırken, kış koşullarının çetin geçtiği yerlerde ise çığ gibi afetlere rastlanabilmektedir. Örneğin; Türkiye'de fay hatlarının olduğu Marmara Bölgesi'nde daha çok deprem yaşanırken; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sel kaynaklı afetlerin sık sık yaşandığı bilinmektedir. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Geleneksel toplumlarda afetler daha çok dini kaynaklı sebeplere bağlanırken modern toplumlarda ise daha çok doğa kaynaklı olaylara bağlanmaktadır. Örneğin;

geleneksel toplumlarda depremin meydana gelmesi ağırlıklı olarak ilahi çağrıya uymama durumu ile ilişkilendirilmektedir. Modern toplumlarda ise afetler bilimsel veriler bağlamında fay hatları gibi sebeplere bağlanmaktadır (İnce, 2020: 569). Türkiye'de afetlerin oluşumları farklı şekillerde değerIendirilmekte ve yorumlanmaktadır. İnsanların bir kısmı afetlerin neden-sonuç ilişkisi kapsamında doğa kaynaklı meydana geldiğini ifade etmektedir. Bir kısmı ise afetlerin ahlaki yozlaşmalardan kaynaklı ilahi ceza gereği oluştuklarını ifade etmektedirler (Okumuş, 2002).

Kişiler afetleri genel olarak sahip oldukları kültür ve inanç dünyalarına göre yorumlamaktadır. Bazı kişiler afeti sadece zahiri sebeplere bağlarken, bazı kimseler ise afetin oluşumuna farklı yorumlar getirip gerek dini gerek felsefi gerekse fizik kuralları perspektifinde değerlendirmektedirler. Bu durumu şöyle bir örnekle açıklamak mümkündür. İslam toplumunda Arapça zelzele (زلزل) olarak tabir edilen deprem; sebep olduğu yıkım, ölüm, korku gibi nedenlerle genel olarak kıyametin kopmasına benzetilmektedir. Hatta deprem meydana geldiğinde çoğu kişi gerçek manada kıyametin koptuğu düşüncesine kapılmaktadır. Zira İslam toplumunda yaşayan kişiler çoğunlukla dini değerlerle büyümekte ve bu değerler ekseninde zihin dünyaları şekillenmektedir. Dini motifler insanların hayatlarında baskın ve etkili olduğu için deprem düşüncelerinde kıyameti fazlasıyla çağrıştırmaktadır. Kur'an'ı Kerim dinlenirken veya dini hikâyeler okunurken hep bu mesajlarla muhatap olunmaktadır. Bu durum insanların olayları değerlendirme biçimlerini etkileyebilmektedir (Küçükcan & Köse, 2000).

17 Ağustos 1999 Marmara Depremini yaşayan örneklem kapsamındaki kişilerin %48'i büyük bir sarsıntı ve gürültü ile uyandıklarını dile getirerek kıyametin koptuğu zannına kapıldıklarını dile getirmişler (Kula, 2000). Bu bağlamda kıyametin kopmasını ifade eden şu ayette, *"Yer o dehşetli sarsıntıyla sarsıldığında ve yer ağırlıklarını dışarı attığında*" buyurulmaktadır (Zilzal, 99/1-2). Söz konusu ayet her ne kadar kıyametin kopmasıyla ilgili durumdan bahsediyorsa da deprem, sarsıntı şeklinde meydana geldiğinden dolayı toplum tarafından genel itibariyle kıyamete benzetilmiştir. Depremin kıyamete benzetilmesine neden olan temel etken dini öğretilerin hayata yansıması olmaktadır. Deprem gibi afetlerin her hâlükârda kişilerin dini durumlarını, düşüncelerini, yaşam tarzlarını birçok yönden etkilediği anlaşılmaktadır (Okumuş, 2002). Bu bağlamda din ile afetleri algılama ve anlamlandırma biçimi arasında güçlü ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişkilerin çözümlenmesi, toplumların afetleri nasıl yorumladıkları ve onlarla nasıl mücadele ettikleri açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu ihtiyaca binaen Bitlis ili Tatvan ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan imam ve kadın Kur'an kursu öğreticilerinin bir afet biçimi olan deprem hakkındaki düşünceleri/algıları öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın kavramsal çerçeve başlığı altında afet, din, iman, kader, tevekkül ve irade kavramlarının tanımları yapılmış, afetin kutsal kitaplarda taşıdığı anlama değinilmiştir. Depremin İslam dininde nasıl bir anlam taşıdığına bu bağlamda kader, iman, tevekkül ve irade gibi kavramlarla ilişkisine değinilmiştir. Çalışmanın materyal ve yöntem kısmında çalışmada takip edilen yöntem ve araştırma tekniklerinden bahsedilmiştir. Bulgular kısmında ise görüşme yapılan din görevlilerin deprem hakkındaki değerlendirme ve düşüncelerine yer verilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Deprem, çığ, sel, heyelan gibi olaylar sonucu ortaya çıkan afetler; insanları farklı şekilde etkilemekte ve insanların yaşamlarının bir parçası olmaktadır. Meydana gelen bazı afetler insanları hafif ölçekte etkilerken bazı afetler de toplumlar üzerinde derin izler bırakarak insanların hayatlarını bütünüyle değiştirdiği görülmektedir. Özellikle depremler; oluşumları, etkileri ve sonuçları itibariyle çoğu zaman kıyamete benzetilmekte ve insanları derinden etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de bütün teknolojik gelişmelere rağmen insanlar afetlere karşı aciz kalmaya devam etmektedir. İnsanoğlu, afetlerin umulmadık bir zamanda meydana gelmesinden dolayı büyük acılar, sıkıntılar ve travmalar yaşayabilmektedir. Bu zorluklarla baş edebilmek için toplumlar deprem gibi afetleri farklı şekilde anlama ve anlamlandırma ihtiyacını hissetmişler. Bu kapsamda depremi anlama ve yaşamı değerli kılma noktasında en çok başvurulan metot ve yollardan biri şüphesiz din olmuştur. Geçmişte insanlar dini değerler bağlamında afeti anlama ve yorumlama çabasına girdiği gibi günümüzde de afetlerle başa çıkma yöntemi olarak dini değerlere başvurmaya devam etmektedir.

Bu bağlamda depremler İslam dini perspektifinde ele alınıp tevekkül, iman, kader, irade gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tez İslami İlimler kapsamında hazırlanmadığından ilgili kavramlara kısaca değinilmiş, daha çok bu kavramların afetlerle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu kavramların afet ile ilişkisi ve toplumdaki karşılıkları alt başlıklarda irdelenmiş daha sonra toplumların afeti nasıl anlamlandırdıkları afet-din bağlamında incelenmiştir.

1.1.1. Afet Kavramı

Arapça kökenli bir kavram olan afet; Türkçe ’de daha çok felaket, facia, musibet gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Zaman zaman bu kavramların birbirinin yerine de kullanıldığı görülmektedir (Gökçen, 2020: 41). İlgili literatür incelendiğinde de afet olgusunun farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) afeti: “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” şeklinde tanımlamaktadır (AFAD, 2023). Başka bir tanım olarak afet; insanla beraber diğer canlıların yaşamını, gündelik faaliyetlerini sekteye uğratan, büyük yıkım ve hasarlara sebebiyet veren eldeki imkânlarla üstesinden gelinemeyecek hale getirip genel olarak aniden meydana gelen durum ve olay olarak ifade edilmektedir (Önsüz & Atalay, 2015).

Afet, genel olarak “insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, günlük yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğa, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olaylara” denilmektedir (Kadıoğlu, 2000). Tanımlardan da anlaşıldığı üzere afet birçok yönden insan hayatını olumsuz yönden etkileyen olaylarla eşleştirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bir olayın afet olarak anlam kazanması için o olayda can, mal, doğal çevre ve iş sürekliliğinin zarar görmesi gerektiği düşünülmektedir (Büyükkaracığan, 2016). Dolayısıyla bir afetin şiddeti ve büyüklüğü afet sonrasında meydana gelen can, mal kayıplarıyla doğru orantılıdır. Can, mal, yaralanma ve ekonomik yönden kayıpların büyüklüğü afetin de büyüklüğünü belirleyen temel unsurlardır (Ergünay, 2009: 49).

> *“Bir afetin büyüklüğünü etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler; meydana gelen olayın fiziksel büyüklüğü, kalabalık nüfusa sahip yerleşim yerlerine olan uzaklığı, bölgenin refah düzeyi, nüfus artış hızı, riskli bölgelerdeki denetimsiz şehirleşme, kontrolsüz endüstrileşme, ormanlık alanların ve doğal çevrenin bozulması veya yanlış kullanımı, eğitim eksikliği, toplumun afet olaylarına karşı önceden alabildiği koruyucu ve önleyici önlemlerin derecesi şeklinde sıralanabilir” (Erkal & Değerliyurt, 2009).*

Afet genel olarak 3 grupta sınıflandırılmaktadır. a) Doğa Kaynaklı Afetler: Doğa kaynaklı olaylar sonucu meydana gelen afetlerdir. Bazen deprem, yanardağ, heyelan gibi

jeolojik kaynaklı ortaya çıkarken; bazen de meteorolojik olarak tanımlanabilecek; sel, rüzgâr, sıcaklık şeklinde de meydana gelmektedir. Meteorolojik afetler atmosfer kaynaklı olmakla beraber bazı durumlarda yerin fiziki ve yapısal özelliği de meteorolojik afetler üzerinde etkili olmaktadır. Örnek olarak; Doğu Anadolu Bölgesi dağlık olduğundan ve arazinin fazla engebeli olmasından kaynaklı sık sık çığ ve kaya düşmesi gibi doğa kaynaklı afetlere rastlanılmaktadır. b) İnsan Kaynaklı Afetler: Bu tür afetlerin oluşum sebepleri genel olarak insan kaynaklıdır. Savaş, orman yangınları, nükleer kazalar, su ve hava kirlilikleri insan kaynaklı afetlere örnek gösterilebilir. c) Karmaşık Afetler: Oluşumları hem insan kaynaklı hem de doğa kaynaklıdır. Depremler, orman yangınları, sel, heyelan ve salgın hastalıklar gibi olaylar karmaşık afet çeşidi olarak gösterilebilir. Örneğin; depremin meydana gelmesi bir doğa kaynaklı afet olarak tanımlanır. Fakat binaların sağlam yapılmaması ve yapıların uygun zemin ve arazide inşa edilmemesi sonucu can ve mal kayıpları depremlerde artabilmektedir. Bu durum karmaşık afet türüne dikkat çekici bir örneklik teşkil etmektedir (Işık vd., 2012: 84). Afetin fiziki şiddeti ve yerleşim alanlarına olan uzaklığının haricinde diğer bütün etkenler insan kaynaklı faktörler olduğu değerlendirilmektedir (Ergünay, 2002). Afetler sürekli olarak değişik zaman ve mekânlarda farklı şekillerde oluşmakta ve hayatı olumsuz etkilemektedir. Afetler her ne kadar farklı türlere ayrılmış olsa da aslında tüm afetler doğrudan olamasa da dolaylı olarak insan kaynaklıdır. Örneğin insanlar çevreyi ve havayı kirletmekte, bu da atmosferin kirliğine sebep olarak küresel ısınma ve sel gibi afetlerin yaşanmasında etkili olmaktadır.

1.1.2. Din Kavramı

Din, Arapça "dyn" kökeninden türetilmiş olup adet, ibadet, şeriat, ceza, mükâfat, boyun eğme gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak din; düşünme melekesine sahip her insanın kendi tercihiyle hayırlı şeylere sevk eden ilahi bir düstur veya akıl sahiplerini peygamber tarafından bildirilen mesajı kabullenmeye davet eden ilahi bir kanun şeklinde de tanımlanabilmektedir. Kavram olarak da din; Allah'ın insanları hakka ermeleri için nebiler göndererek onların vasıtasıyla insanların hem dünya hem de ahiret saadetleri için tebliğ ettiği mesajlar bütünüdür (Buğdaycı, 2007).

1.1.3. İman Kavramı

Birçok İslam âlimine göre iman; kalbin tasdikidir. İman sadece dil ile tasdik edilecek bir kavram değildir. Yani dil ile bir şeyi istemek yeterli görülmemekte ve kalben samimi

bir şekilde niyetin ortaya koyulması gerekmektedir. Bundan dolayı iman kavlen değil beraberinde samimiyeti, teslimiyeti ve özümsemeyi de içeren bilişsel ve varoluşsal bir hakikattir (Muammer, 2008: 80-81). İman İslam dinin temel inançlarından biridir. İslam dininde Allah, âlemlerin tek İlahıdır ve sadece Allah'a kulluk edilir. Resullerin getirmiş olduğu mesajın temelinde tevhit inancı vardır. Yani Allah'ı birlemek ve Allah'ın tek Rab ve İlah olduğuna imandır.

1.1.4. Tevekkül Kavramı

Tevekkül kadere razı olmak, yapmış olduğu işleri Allah'a havale etmek, kendi üstüne düşen çaba ve gayreti yaptıktan sonra güç ve kuvvetinin yetmediği yerde Allah'a teslim olup ona güvenmektir (Akto, 2016: 879). Elmalı Hamdi Yazır'a göre tevekkül; "Allah'a güvenmek, kader ve kazaya razı olmak ve işin sonucunu Allah'a bırakmaktır" (Yazır, 1971).

Ahmed Hamdi Akseki ise tevekkülü; "Maksada erişmek için, lazım gelen maddi ve manevi sebeplerin hepsine yapıştıktan ve başka hiçbir şey kalmadıktan sonra Allah'a itimat etmek ve ötesini O'na bırakmaktır" şeklinde açıklamaktadır (Akseki, 1967). Başka bir tanımda da tevekkül; Allah'a bağlanmak, güvenmek, teslim olup aczini ve fakrını göstermek, şahsından ziyade ona güvenmek, tüm işlerini Allah'a sevk edip kaderin kendisi ile ilgili hükmüne rıza göstermek olarak tarif edilmektedir (Akto, 2016: 880). Bu bağlamda tevekkül ile ilgili tanımları çoğaltmak mümkündür. Bu tanımların birçoğu birbiriyle paralellik arz etmektedir. Yapılan tanımlamalara bakıldığında tevekkülün; tüm işler ve eylemler yapıldıktan ve maddi-manevi sebeplerin tümü yerine getirilip geriye yapılacak hiçbir zahiri sebep kalmadıktan sonra ilahi kadere güvenmek ve işlerin bundan sonrasını Allah'a havale etmek biçiminde anlaşıldığı görülmektedir.

1.1.5. Kader Kavramı

Arapça k-d-r kökünden gelen kaderin kelime olarak; bir şeyi planlamak, gücü yetmek, belli bir ölçü içinde meydana getirmek gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Başka bir ifade ile kader, Allah'ın her şeyi kendi ezeli ilmi ile bilmesi ve belirlemesidir (Doğan, 2022: 10-11). Ayrıca Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla ilgili bir kavram olan kader; evreni, varlık ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenleyen ilâhî kanunları da ifade eder (Altuncu, 2012).

Kur'an'ı Kerim'in İnsan, 76/3, Fussilet, 41/40, İsra, 17/13-107 gibi ayetlerinde insanın kader kavramı bağlamında özgür bir iradeye sahip olduğu ve tüm davranış ve

eylemlerinden sorumlu olduğu anlaşılmaktadır (Namlı, 2018: 69). Kader kavramının toplum tarafından zaman zaman farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Özellikle cebriye ve mu'tezile gibi İslam ekollerine bakıldığında kader kavramını birbirinden farklı olarak tanımladıkları ve kendi sistemlerine göre anlamlandırdıkları görülmektedir (Aydın & Genç, 2016: 78). Kader meselesi eskiden beri üzerinde ihtilafların olduğu ve günümüzde de hala tartışılan önemli kavramlardan biridir.

1.1.6. İrade Kavramı

Dini terminolojide irade kavramı genel olarak; akıl sahibi bir kişinin hiçbir tehdit ve baskı altında kalmadan istediği bir dini kendi hür iradesiyle kabul etmesidir. Allah insanları kendi dinine davet ederken onlara bir teklif sunmaktadır. Allah bu teklifi peygamberler aracılığıyla kimseyi zorlamadan kişinin kendi özgür iradelerini kullanarak bir tercih yapmalarını istemektedir. Allah'ın yapmış olduğu bu davete karşılık kişi olumlu veya olumsuz manada bir tercihte bulunmakta ve bu tercihin sorumlusu kendisi olmaktadır. Eğer insan özgür iradesiyle seçme hakkına ve iradesine sahip olmamış olsaydı, Allah'ın peygamber göndermesine gerek kalmazdı. Allah'ın peygamber göndermesi insana özgür bir irade verdiği ve bununla beraber seçme hakkını verdiği anlaşılmaktadır. Kişi Allah'ın vermiş olduğu cüz'i iradeyle özgür yaratılmıştır (Çelik, 1991). Bu bağlamda, Allah kişiyi dine davet ederken zorlama yapmamış ve dinde zorlamanın olmadığını beyan etmiştir (Bakara, 2/256). Yine başka bir ayette de "isteyen inkâr etsin isteyen iman etsin" (Kehf, 18/29) şeklinde kendi davetinin muhatabı olan insana iradeleriyle tercih yapmalarını istemekte ve kendisine iman etmeyi zorunlu kılmamaktadır.

1.1.7. Toplumun Afetleri Anlamlandırma Çabası

Toplumların afetleri anlamlandırma çabası zaman içerisinde değişmekte ve başka anlamlara dönüşmektedir. Geleneksel dönemlerde insanların ilahi çağrıya uymamaları veya ahlaki yozlaşma sonucunda deprem, sel, kıtlık, volkanik patlama vb. olaylarla uyarıldıkları ve cezalandırıldıkları ifade edilmektedir. Modernleşme ile beraber birçok fenomen de olduğu gibi afetleri adlandırmada da değişimin/dönüşümün olduğu görülmektedir. Geleneksel toplumlarda afetlerin oluşum sebepleri genel itibariyle ilahi kaynaklı olarak düşünülmekteyken modern toplumlarda olayların kaynağını anlamlandırma düşüncesinde değişim olduğu gözlemlenmektedir. Modern çağda meydana gelen afetlerin temel müsebbibi doğa kaynaklı olaylar (fay hatları gibi) olduğu

görüşü ön plana çıkmaktadır. Modern dönemde yıkımların sorumlusu sorumluluklarını yerine getirmeyen kamu görevlileri, iş yüklenicileri (müteahhitler vb.), plansız yapılaşmalar gösterilmektedir. Bu dönemde olayların yıkıcı etkisinde insan eylemlerinin etkili olduğu düşüncesi hâkimdir. Modern toplumlarda deprem, sel vb. afetlerin insanların yaratıcının emri dışına çıktıklarından ve ahlaki bozulmadan kaynaklı oluştukları düşüncesi çok fazla kabul görmemektedir. Bu bağlamda, afetler zaman ve dönemlere göre insanlar tarafından farklı anlamlandırıldığı anlaşılmaktadır (İnce, 2020: 569).

Deprem, heyelan, çığ düşmeleri, salgın ve sel gibi afetler tarih boyunca yaşamın bir parçası olarak insanları etkilemişlerdir. Afetler birçok yönden insanların günlük hayatlarını olumsuz etkilemiş, maddi ve manevi anlamda çok yönlü bir şekilde ciddi kayıplara sebebiyet vermiş ve birey-doğa arasındaki dengenin bozulmasına yol açmıştır. Tüm toplumlar az-çok farklı şekillerde afetlere maruz kalmaktadır. Yaşanan afetler bazen doğa bazen de insan kaynaklı meydana gelmektedir. Özellikle son yıllarda afet çeşitliliği artarak afetlerin toplumları daha derinden etkilediği görülmektedir. 2019 yılında Çin'de ortaya çıkıp tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsü buna örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla toplumlar her çağda kendi dönemlerine özgü afetler yaşayabilmektedirler.

İnsanlar, yaşamlarını etkileyen olaylar neticesinde hayatlarında meydana gelen stres ve sorunlarla mücadele etmek ve bunlarla başa çıkabilmek için farklı yol ve yöntemlere başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Bu yöntemler hem maddi hem manevi unsurları içermektedir. Her ne kadar modern toplumlarda din olgusu afetlerle mücadelede bir engel teşkil ettiği düşünülse de yapılan araştırmalar afetlerle başa çıkmada ve mücadele etmede dini inanç ve ritüellerin oldukça etkili oldukları ve farklı zaman ve coğrafyalarda sık kullanıldığını göstermektedir (Kula, 2002: 246). Covid-19 sürecinde insanların başvurdukları yöntemlerden biri de dini başa çıkma yöntemi olduğu görülmektedir. Covid-19 virüsünün sebep olduğu stres ve kaygıyla başa çıkmada insanların hangi yöntemlere başvurduklarına ilişkin yapılan bir araştırma sonucunda; ilk sırada yer alacak şekilde katılımcıların %39,6'sı ibadet ve dua ederek Covid-19 ile başa çıkmaya çalıştıklarını ifade ettiği izlenmektedir. Bu araştırmaya göre, her 5 kişiden 2'sinin Covid-19 sürecinde dini saiklerle hareket ettiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların %28,6'sı ise salgını dini kavramlarla açıklayarak dini referanslarla salgınla başa çıkmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir (Kaplan, Sevinç & İşbilen, 2020: 589).

Kara Ölüm veya Kara Veba olarak adlandırılan 1348 veba salgını, genel kabule göre Asya'dan Sicilya yoluyla Avrupa'ya geçmiş ve Avrupa nüfusunun yarısına

yakınının ölmesine neden olduğu söylenmektedir. İnsanlar söz konusu vebayı farklı biçimlerde anlamlandırma yoluna gitmiş ve bu salgını atlatmak için tövbeler ederek yaratıcının kendilerini bağışlamaları için dua etmişlerdir. Aralarında Flagalentlerin de olduğu farklı dini akımlar, salgınla başa çıkmak için halk arasında dolaşarak tövbe için kendilerini kırbaçlamışlardır. Bu şekilde yaratıcının rahmetini cezp edip salgın afetiyle başa çıkmaya çalışmışlardır (Genç, 2011: 143). 1894 yılında II. Abdülhamit döneminde meydana gelen büyük İstanbul depremi için de Sultan II. Abdulahmit'i devirmek isteyenlere karşı depremin meydan geldiği yorumu yapılmıştır. Tarihten bir örnek daha verilirse; 1911'de Osmanlı Döneminde meydana gelen Babıali yangını bazı çevrelerce feminizmle ilişkilendirilmek istenmiştir (Kaplan, Sevinç & İşbilen, 2020: 583). 2004-2005 yıllarında Endonezya'da meydana gelen tsunami ve katrina kasırgasında da insanlar benzer düşünceleri sergilemiş, afeti bir uyarı ve ceza şeklinde anlamlandırmışlardır (Kaplan, 2010: 20-23).

Türkiye jeolojik, fiziki ve meteorolojik gibi farklı coğrafi özelliklere sahip olduğu için sürekli olarak farklı şekillerde afetleri yaşayabilmektedir. Bu afetler can kaybının yanında ciddi oranda mal kaybına da sebep olmaktadır. İnsanlar gerek afet esnasında gerekse afet sonrası yaşadıkları travmayı ve stresi atlatma ihtiyacı hissetmektedir. Kişi yaşanan afet sürecinde var olan belirsizlik, güvensizlik ve ruhsal çöküntü ile başa çıkma gereği duymaktadır. Bu nedenle insanlar afetleri farklı şekillerde yorumlama çabası içine girmektedirler. Afetlere yönelik sebepleri ve sorumlulukları açıklama, başka bir ifade ile atfetme ve/veya yükleme biçimi farklı şekillerde olabilmektedir. Başlarına gelen afete bir anlam yükleme ihtiyacını hissedip olaylara bir uyarı, ceza ve imtihan sebebi veya doğa olayı olduğunu ifade ederek afeti belirgin hale getirme çabasına girmektedir. Çünkü insan, fıtratın gereği olarak yaşamında hiçbir şeyin anlamsız kalmasını istememektedir. Sosyal bir varlık olan insan, iyi ya da kötü yaşanan fenomene mutlaka bir anlam yükleme ihtiyacı hissetmektedir. 1999 Marmara Depremi, insanlar tarafından ilahi adaletin tecellisi, adaletsizliğin, ahlaksızlığın, yolsuzluğun, dinden uzaklaşmanın bir sonucu şeklinde yorumlanmıştır. Depremden kısa bir süre sonra camilerin dolmaya başladığı gözlemlenmiş, insanlar tövbe ve istiğfar ederek dini ritüellere yöneldiği tespit edilmiştir (Küçükcan & Köse, 2000).

Küçükcan ve Köse'nin (2000) 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara Depremi sonrasında yaptığı araştırmada, örneklem kapsamındaki depremzedelerin % 22'si depremi bir ceza olarak görürken %16'sı ise uyarı olarak nitelendirmişlerdir.

Araştırmada, depremi kader olarak değerlendirenlerin oranı ise % 14,5 ve depremi bir doğa olayı, ihmal ve diğer sebeplere bağlayanların oranı da % 39,5 olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada ulaşılan, halkın depremi algılanma biçimi aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Çizelge 1.1. Depremi algılama biçimi

Algı biçimi	**Sayı**	**%**
Uyarı	12	16
Ceza	17	22
İmtihan	6	8
Kader	11	14,5
Doğa	10	13
İhmal	12	16
Diğer	8	10,5
Toplam	**76**	**100**

Kaynak: Küçükcan & Köse, 2000.

Türkiye'de meydana gelen afetler genellikle üç farklı şekilde değerlendirilip yorumlanmaktadır. Bunlardan birincisi: meydana gelen afet tamamen dini açıdan ele alınma biçimidir. Bu düşünceye sahip afetzedeler genellikle meydana gelen afeti; "Allah'ın işi, yaratıcının bize verdiği uyarı ve/veya ceza, imtihan vesilesi, ibret almak, küçük kıyamet, kıyametin bir provası, kader, mukadderat, sünnetullah…" gibi kavramlarla anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadırlar. İkinci düşünceye sahip olanlar; yaşanan afeti dini bakış açısından ziyade tamamen bilimsel yönden açıklama eğilimindedir. Bu gruptaki kişi veya kişiler genellikle şu kavramları kullanmaktadır: "Doğa olayı, fay kırılması, zemin sorunu, yapı sorunu, doğanın bozulması ve doğanın intikamı…" Üçüncü grupta olanlarda ise afeti hem dini hem de bilimsel bütünlük içinde yorumlama anlayışı hakimdir. Afet, Allah'ın kudretini gösteren doğa olayı olarak değerlendirilir. Afet, Allah'ın doğaya vermiş olduğu sistematik bir düzen içinde gelişen bir olay ve bilimsel açıklaması mümkün olan bir olgu olarak tasavvur edilir. Afeti böyle değerlendiren grupta "Afet, Allah'ın evrende yaratmış olduğu sebep-sonuç ilişkisi içinde gelişip meydana gelmektedir" düşüncesi hâkimdir. Allah'ın evreni bir ölçü/nizam içinde yarattığını ve her şeyin bu kural kapsamında hareket ettiği ve geliştiği yönünde bir değerlendirme söz konusudur. Bu düşüncede deprem, sel, tsunami gibi afetlerin

ardındaki yegâne güç ve kuvvetin Allah olduğu vurgulanmaktadır (Küçükcan & Köse, 2000).

Küçükcan ve Köse'nin (2000) Marmara Depremi sonucunda 76 kişi ile yaptığı yüz yüze görüşmeler neticesinde örneklem kapsamındaki depremzedelerin %76'sı yaşanan depremin ardındaki gücün Allah olduğu ve onun iradesi ile meydana geldiğini belirtmiştir. Katılımcıların %12'si yaşanan afeti doğa olaylarına bağlarken, %12'si ise meydana gelen yıkımı yapıların sağlam olmamasına bağladığı tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada ulaşılan depremin ardındaki etkenin ne olduğuna dair bulgu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 1.2. Depremin ardındaki "Güç ve Kuvvet"

Güç/Kuvvet	Sayı	%
Allah	58	76
Doğa	9	12
Yapı	9	12
Toplam	76	100

Kaynak: Küçükcan & Köse, 2000.

1.1.8. Afet ve Din İlişkisi

Afetler, sosyal hayatı birçok yönden etkilemektedir. Sosyal hayatı afetsiz düşünmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Tarih boyunca toplumlar tabiatla ilişki içinde olmuş tabiat olaylarıyla mücadele etmek için çeşitli yöntemler ve teknikler denemiş ve geliştirmiştir. Doğal çevreden gelebilecek zararların ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi için farklı yollar ve tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Toplumlar pek çok konuda, özellikle teknolojinin gelişmesiyle tabiata karşı kısmen de olsa üstünlük kurmayı başarmasına rağmen deprem gibi afetlere karşı bu üstünlüğünü tam olarak başarabilmiş değildir. İnsanın hala afetlere karşı çaresiz kaldığı durumlar mevcuttur (Okumuş, 2002: 339). İnsanlık tarihinden bu yana insanlar afetlerle mücadele etmiş ve yapılan kazı çalışmalarından birçok medeniyetin afetlerden dolayı tarih sahnesinden silindikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Eflatun, depremler ve seller gibi büyük afetlerin birçok defa toplumların ve büyük uygarlıkların çökmesine ve yok olmalarına sebep olduğunu belirtmiştir (Sorokin, 1994: 15).

Hayatın devam etmesiyle birlikte afetlerin de devam edeceği ön görülmektedir. Başka bir ifade ile afetler insanın ve doğanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bağlamda

Anadolu coğrafyasında günümüzden geçmişe doğru gidildiğinde deprem, kıtlık, sel gibi birçok afetin meydana geldiği görülmektedir (Özmen, 2012). Örneğin; 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremler, Kahramanmaraş başta olmak üzere birçok ili doğrudan etkilediği ve binlerce insanın ölümüne neden olduğu ve arkasında büyük bir yıkım bıraktığı izlenmiştir. Ayrıca bu deprem Türkiye'nin bir deprem coğrafyasında yer aldığını bir kez daha hatırlatmıştır.

11 Ağustos 2021 tarihinde Kastamonu'da meydana gelen sel afetinde de onlarca kişi yaşamını yitirmiş çok sayıda kişi yaşanan afetten dolayı evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. 23 Ekim 2011 Van depremi de yakın zamanda meydana gelen ve büyük yıkıma neden olan depremler arasında yerini almaktadır. Özellikle 17 Ağustos 1999 Marmara depremi sosyal, iktisadi, siyasal alanlarda Türkiye'yi çok yönlü etkileyen bir özelliğe sahip olmuştur. Geçmişe bakıldığında buna benzer Anadolu coğrafyasında büyük afetlere rastlamak mümkündür. 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi, 10 Temmuz 1894 Depremi, 31 Mart 1901 Depremi, 1967 Adapazarı Depremi, 13 Mart 1992 Erzincan Depremi bunlara örnek teşkil etmektedir. 1509 yılında şiddetinden dolayı küçük kıyamet benzetmesi yapılan İstanbul zelzelesinin yanında 1719, 1754 ve 1766 senelerinde meydana gelen İstanbul depremleri hatırlanabilir (Okumuş, 2002).

Afetler yukarıda da değinildiği gibi faklı şekillerde günümüzde de etkisini göstermekte ve göstermeye devam edecek gibi görünmektedir. Bazı afetler önlenebilecek türde iken bazıları ise önlenemeyecek boyutta cereyan etmektedir. Toplumlar yaşanan afetlerle farklı şekillerde mücadele etmek ve bunlarla başa çıkabilmek adına farklı yöntemler geliştirme yoluna gitmektedirler. İnsanların bu açıdan afetlere karşı yürüteceği mücadele ve çaba afet bilincini meydana getirmektedir. İnsanların afetlere karşı aciz ve savunmasız kalması, afet bilincini ön plana çıkarmaktadır. İnsanlar bu dünyada afetlere karşı en savunmasız varlık olarak yaratılmıştır. Ancak Allah'ın insanı yaratırken vermiş olduğu akıl ve bilinç insanoğlunu bu olumsuz durumdan kurtarabilecek boyuttadır. İnsan şuur ve akıl sahibi bir varlıktır. İnsanlar aklını kullanarak zayıf ve acizliğini güçlü bir enerjiye çevirebilmektedir. Kur'an'ın birçok ayetinde Allah insanlara hitaben "siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız?" (Bakara 2/44). "hiç düşünmez misiniz?" (Nahl, 16/17) şeklinde insanları sürekli olarak düşünmeye sevk ettiği görülmektedir.

Afetlerden ötürü yaşanılan olaylar her ne kadar toplumda değişmeyen, önceden planlanmış bir biçimde kader kavramıyla açıklansa da Kur'an'ın birçok ayetinde Allah kişinin başına gelen afetlerden kişinin sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda

kaderin bazı durumlarda kişiler tarafından yanlış anlamlandırıldığı anlaşılmaktadır. Zira kaderin aslında sorumluluk gerektirdiği *"Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir"* (Şûra, 42/ 30) ayetinden apaçık anlaşılmaktadır.

Ayetten insanların başına gelen olaylardan insanların da sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bundan ötürü kişinin sorumluluğunu bilmesi gerektiği anlamı da çıkmaktadır. Bazı hadislerde de gerektiği yerde tedbirli davranmanın önemi anlatılmaktadır. Bu hadislerde tedbir alındıktan sonra tevekkülün yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. İleriki bölümlerde bunlar örneklerle açıklanmaktadır. Dolayısıyla ayet ve hadise bakıldığında afetler meydan gelmeden önce gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinin teşvik edildiği görülmektedir.

Afetler sonucunda tedbirsizlikten dolayı yüzlerce can ve mal kaybı yaşanmaktadır. İnsanlar birçok açıdan ciddi anlamda mağduriyetler yaşayabilmektedir. Hem insanların hem de diğer canlıların yaşam dengeleri afetlerle bozulabilmektedir (Oyanık & Cengiz, 2020). Afetler sonucunda orta çıkan olumsuz durumlar önlenebilecek yapıdayken bunlara sebep olmak dini açıdan da sorumluluk gerektirmektedir. Es-sebebu'l kelfâil kaidesi gereği bir şeye sebep olan o şeyi yapan gibidir şeklinde kabul görmektedir. Bu durum bir ayette şöyle ifade edilmektedir: *"Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter"* (Nisa 4/85). Ayetten de anlaşılmaktadır ki kim bir iyiliğe/hayra veya kötülüğe/musibete sebep olursa karşılığını görecektir. Afetler bağlamında konu değerlendirildiğinde de bir kişinin tedbirsizliğinden dolayı canlar ve mallar zarar görüyorsa o kişi dinen sorumlu olabileceği anlaşılmaktadır.

1.1.9. Dini Kaynaklarda Afetler

Din bazı toplumlarda daha baskındır ve toplumun yaşam ve düşünce yapısına etki ettiğinden dolayı deprem gibi afetler genel olarak din eksenli yorumlanmış ve anlam kazanmıştır. Örnek olarak İslam toplumuna bakıldığında deprem daha çok dini çerçevede yorumlandığı ve bu açıdan birçok ayet ve hadislerden referanslar getirildiği görülmektedir. Bunun yanında Hıristiyan ve Yahudi toplumlarında da benzer durumu görmek mümkündür.

Hıristiyan dünyasında da özelikle Orta Çağ Hıristiyan dünyasında depremler genel olarak dini perspektifte ele alınmış ve yorumlanmıştır. Bu durum Orta Çağ Katolik dünyasında daha baskın olmuştur. Bir örnek ile açıklanacak olursa; 1755 yılında

Portekiz'in Lizbon şehrinde büyük bir depremin meydana gelmesi sonucunda 15 binden fazla kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişi yaralanmıştır. Depremin meydana gelmesiyle birlikte birçok tartışma yaşanmıştır. Birçok kişi ve dini tarikatlar depremin oluşum sebepleri arasında ahlaki bozulmayı ve yozlaşmayı göstermişler. Örneğin Cizvit tarikatının bazı üyeleri ahlaki yozlaşmadan ötürü depremi, yaratıcının bir cezalandırması olarak tanımladığı görülmüştür. Benzer durumu Metodist mezhebinin kurucusu John Wesley de depremlerin insanların günahlarından dolayı oluştuğunu ifade etmiştir (Küçükcan & Köse, 2000). Ancak rasyonelleşmeyle birlikte bu yaygın düşüncenin değişmeye başladığı ifade edilebilir. Örneğin; ünlü Fransız Şair Voltaire depremin günahlardan veya uyarı-cezadan dolayı meydana gelmediğini belirtmekte ve yukarıda değinilen düşüncelere karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda Voltaire bir şiirinde şöyle söylemektedir:

"Bu kurban yığınını gördüğünüzde şöyle diyecek misiniz?

Yaratıcı cezalandırdı, ölmeleri suçlarının bedelidir.

Hangi suçu hangi hatayı işledi bu çocuklar?

Annelerinin göğüslerinde ezilmiş ve kanlar içinde yatan bu çocuklar.

Lizbon'un zevk içinde yüzen

Londra ve Paris'ten kusuru daha mı fazla?

Lizbon yıkıntılar içinde ve Paris dans ediyor."

Voltaire, bu dizeleriyle depremin sadece günahlardan dolayı meydana geldiği yönündeki yorumlara eleştiri getirmekte ve Fransa'nın Lizbon'dan daha fazla günahkâr olduğunu belirttiği görülmektedir. Rasyonelleşmeyle birlikte Hristiyan toplumunda depremin yaratıcı tarafından verilen bir cezadan ziyade depremin meydana geliş sebebine bilimsel yorum getirenler de olmuştur. Fransız filozof Jean Jacques Rousseau depremden dolayı insanların çektiği sorunları kendi hatalarına bağlamaktadır. Rousseau, insanların kendi köylerini, kırsal bölgelerdeki yerleşimlerini terk ederek büyük şehirlere göç ettiklerinden dolayı depremde daha fazla kurban verildiğini belirtmektedir. İnsanların kırsal yaşamlarını devam etmiş olsalardı bu kadar acıya maruz kalmayacaklarını ifade etmektedir. Çünkü insanlar köylerini bırakıp büyük şehirlerde kalabalık bir şekilde iç içe yaşadıklarından dolayı depremde kayıplar da bu ölçüde büyük olduğunu açıklamaktadır (Küçükcan & Köse, 2000).

Yahudi toplumunda da afetlere yaklaşım tarzı Hıristiyan toplumuyla paralellik arz etmektedir. Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ta yaratıcıya karşı çıkılması durumunda çeşitli musibetlere/afetlere maruz kalınacağı şu ayetlerle belirtilmektedir.

> *"Ama beni dinlemez, bütün bu buyrukları yerine getirmezseniz, cezalandırılacaksınız."* (Levililer, 26/14).
>
> *"Kurallarımı çiğner, ilkelerimden nefret eder, buyruklarıma karşı çıkar, antlaşmamı bozarsanız, sizi şöyle cezalandıracağım: Üzerinize dehşet salacağım. Verem ve sıtma gözlerinizin ferini söndürecek, canınızı kemirecek. Boşa tohum ekeceksiniz, çünkü ürünlerinizi düşmanlarınız yiyecek…"* (Levililer, 26/15-16).
>
> *"Eğer karşı çıkmaya devam eder, beni dinlemek istemezseniz, günahlarınıza karşılık cezanızı yedi kat artıracağım."* (Levililer, 26/21).
>
> *"Üzerinize yabanıl hayvanlar göndereceğim. Çocuklarınızı öldürecek, hayvanlarınızı yok edecekler. Sayınız azalacak, yollarınız ıssız kalacak"* (Levililer, 26/22).

Yukarıdaki Tevrat ayetlerinde, ilahi mesaja uyulmadığı takdirde günahlarının cezası olarak insanların salgın hastalıklar gibi afetlerle cezalandırılacakları ifade edildiği görülmektedir. İlahi uyarıya dikkat edilmediği takdirde insanların daha ağır bir ceza ile cezalandırılacağı Tevrat'ın başka ayetlerinde şöyle dile getirilmektedir:

> *"Bununla da yola gelmez, bana karşı çıkmaya devam ederseniz, ben de size karşı çıkacağım, günahlarınıza karşılık sizi yedi kez cezalandıracağım"* (Levililer, 26/23-24).
>
> *"Bozduğunuz antlaşmamın öcünü almak için başınıza savaş getireceğim. Kentlerinize çekildiğinizde aranıza salgın hastalık göndereceğim"* (Levililer, 26/25).

Bu ayetler ile yaratıcının insanoğlu ile anlaşma yaptığı ve yapılan anlaşmayı bozmaları halinde savaş, hastalık gibi afetleri onların üzerine gönderileceği anlatılmaktadır. Tevrat'ın başka ayetlerinde de bu durum şu sözlerle dile getirilmektedir:

> *"Bütün bunlardan sonra yine beni dinlemez, bana karşı çıkarsanız, bu kez ben de öfkeyle size karşı çıkacağım ve günahlarınıza karşılık sizi yedi kat cezalandıracağım. Açlıktan çocuklarınızın etini yiyeceksiniz"* (Levililer, 26/27-28-29).

"*Kentlerinizi viraneye çevirecek, tapınaklarınızı yıkacağım. Beni hoşnut etmek için sunduğunuz kokuları duymayacağım"* (Levililer, 26/31).

"Sizi öteki ulusların arasına dağıtacak, kılıcımla peşinize düşeceğim. Ülkeniz viran olacak, kentleriniz harabeye dönecek" (Levililer, 26/33).

Yukarıdaki ayetler incelendiğinde ayetlerin birbirini tamamlar nitelikte olup insanların günahlarında ısrar etmeleri ve doğru yola dönmemeleri halinde daha şiddetli bir azaba maruz kalacakları ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum Tevrat'ın başka ayetlerinde şöyle vurgulanmaktadır:

"RAB baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. "Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım" dedi, "Çünkü onları yarattığıma pişman oldum" (Yaratılış, 6/5-6-7).

"Yaratıcı Nuh'a, "İnsanlığa son vereceğim" dedi, "Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim" (Yaratılış, 6/13).

Yukarıdaki ayetlerde de insanların işledikleri kötülük ve zulümden dolayı yaratıcının insanoğlunu yarattığına pişmanlık duyduğu ve Nuh tufanı ile insanoğlunu helak ederek cezalandırdığı belirtilmektedir.

İslam toplumunda da depremin meydana geliş nedenlerini algılama/anlamlandırma biçimi, genel olarak Hristiyan toplumu ile Yahudi toplum düşüncesine yakın bir benzerlik göstermektedir. Kur'an'da Mülk Suresi 16, Sebe' Suresi 9, Hac Suresi 1-2, İsra Suresi 68, Nahl Suresi 26-45-46, Araf Suresi 78-91 ve En'am Suresi 65. ayetlerinde depremden söz edilmektedir. İlgili ayetlerde meydana gelen depremlerin genel olarak insanların isyanlarından ve günahlardan dolayı meydana geldiği fikri ön plana çıkmaktadır. Nitekim Allah birçok ayette kişilerin başına gelen bazı olumsuz durum ve hadiselerin kişilerin kendi eylemlerinin sonucu oluştuğu ve kendi şahsi paylarının etkili olduğunu dile getirmiştir. Bu konu aşağıdaki ayetlerde şöyle geçmektedir:

"*Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işlediklerinizyüzündendir. Bununla beraber o çoğunu affeder*" (Şûrâ, 42/30).

"*Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna yükledik (çabasına bağlı kıldık*)" (İsrâ, 17/13).

Yukarıda geçen ayetlerde kişinin başına gelen musibet, olumsuz durumların insanın kendi eylemleri ve irade/tercihleri sonucu meydana geldiği anlatılmaktadır. Bu konu Kuran'ı Kerim'in başka ayetlerinde şöyle vurgulanmaktadır:

"*Bunlardan öncekiler de tuzak kurmuşlar, ama Allah da onların evlerini temellerinden sökmüş, üstlerindeki tavan tepelerine inmiş, böylece hiç farkında olmadıkları bir yerden kendilerine ceza ansızın gelmişti*." (Nahl, 26).

"*Şimdi şu kötülükleri planlayanlar, Allah'ın onları yerin dibine geçirmeyeceğinden veya hiç bilemeyecekleri bir yerden kendilerine azabın gelmeyeceğinden ya da onlar işe güce dalmışken Allah'ın kendilerini kıskıvrak yakalamayacağından emin mi oldular? Onların bunu engelleme güçleri de yoktur.*" (Nahl, 45-46).

"*Nihayet o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında yere serilip kaldılar. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki orada hiç yurt tutmamış gibi oldular. Böylece asıl hüsrana uğrayanlar, Şuayb'ı yalanlayanlar oldu.*" (Araf, 91-92).

İlgili ayetlerde insanların günah/kötülük arzunda olmalarından dolayı Allah'ın onları hiç ummadıkları bir yerde ve zamanda deprem gibi afetlerle cezalandırdığı ifade edilmektedir. Kur'an'da Semud kavminin Salih Peygamber'in ilahi davetine icabet etmediklerinden dolayı bir deprem/sarsıntı ile helak oldukları şöyle anlatılır (Karaosman, 2020:107).

"Derken, o deveyi keserek öldürdüler, böylece Rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve "Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten Peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!" dediler. Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler." (Araf, 7/77-78).

Yukarıdaki ayette Semud kavminin, Peygamberin ilahi çağrısına kulak vermedikleri ve Allah'a meydan okudukları için şiddetli bir deprem ile cezalandırıldıkları anlatılmaktadır. Bununla beraber Rum Suresinin 41. ayetinde; insanların hatalarından dolayı yeryüzünde bir takım sorunların ve bozulmaların meydana geldiği, bundan ötürü Allah da insanlar hatalarını anlasınlar ve dönüş yapsınlar diye insanlara hatalarının bir kısmını onlara tattırdığı ifade edilmektedir. Muhammed Esed, yukarıda belirtilen ayeti; modern çağda insanların doğayı sorumsuzca kullandığı ve bunun neticesinde su, hava ve

toprakta aşırı kirlenmelerin meydana geldiği ve doğanın dengesinde bozulmaların kaçınılmaz olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Toplumda cinsel sapma gibi ahlaki bozulmalar, ilaç sektörü ve nükleer çalışmalar insan hayatını olumsuz etkilediği ifade edilmekte ve toplumsal yozlaşmaya sebep olduğu açıklanmaktadır. Bu kapsamda kişilerin eylemlerinin sonuçsuz kalmayacağı ve insanların dünyada meydana getirdiği tahribatın afetlerle sonuçlanacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yeryüzünde meydana gelen bütün bozulmalar bu ayet ile açıklanabilir niteliktedir (Karaosman, 2020: 113).

Üç Kutsal/Semavi Kitap'ta (İncil, Tevrat ve Kur'an) deprem, sel, kıtlık vb. afetlerin insanların Allah'a olan isyanları, ahlaki bozuklukları, ilahi çağrıya uymamaları gibi sebeplerden meydana geldiği ifade edilmektedir.

1.1.10. Deprem ve Dini Doktrinler İlişkisi

Bu başlık altında deprem gibi afetlerin kader, tevekkül, irade ve ceza kavramlarıyla ilişkisi açıklanmaktadır. Deprem kader mi, deprem gibi afetlerde insanların iradeleri veya sorumlulukları var mı, depremler Allah'ın insanlara verdiği bir ceza sonucu mu meydana gelmektedir, depremler insanlar için bir imtihan mıdır gibi sorular ilgili literatürde irdelenmekte ve tartışılmaktadır.

1.1.10.1 Deprem-Kader İlişkisi

Kader kavramı k-d-r kökünden türemiştir. Arapça kökenli olan bu kavram sözlük olarak; "takdir etmek, bir şeyin miktarı, ölçüsü ve değerini biçmek, açığa çıkarmak, tayin etmek, belirlemek, hikmete göre iş yapmak, bir şeyin şeklini, hacmini ve ölçüsünü belirlemek manalarına gelmektedir" (Aktepe, 2012). Ayrıca, "Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla ilgili bir kavram olan kader; evreni, varlık ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenleyen ilâhî kanunları da ifade etmektedir" (Altuncu, 2012). Kader konusu, hadis kaynaklarında "Kitabü'l-Kader" başlığı altında soru-cevap şeklinde izah edilmiştir. Bu açıdan sadece Sahihi Buhari'de kaderle ilgili 26 hadis rivayet edilmiştir. Diğer hadis kitaplarında da kader ile ilgili benzer hadislere rastlamak mümkündür (Karaman, 2020). Hz. Peygamber bir hadisinde "Her şeyin bir kadere (ölçü ve plana) göre" meydana geldiğini belirtmiştir (Müslim, 1992). Kur'an'ın farklı ayetlerinde de Allah'ın her şeyi bir ölçüye/kadere göre yarattığı şöyle vurgulanmaktadır:

> *"Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık"* (Kamer, 54/49).
>
> *"O her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir"* (Furkân, 25/2).

Yukarıdaki ayetlerde Allah, evreni yaratırken belli bir düzen ve ölçü dâhilinde yarattığına ve hiçbir şeyin tesadüfî oluşamayacağına vurgu yapılmıştır. Bir yaprağın bile Allah'ın izni haricinde kımıldayamayacağı belirtilir (En'am, 6/59). Bu bağlamda deprem gibi afetler de Allah'ın iradesi ile meydana geldiği ifade edilmektedir. Zira kâinatta olan her şey bir sebep-sonuç ilişkisi içinde yaratılmaktadır. Örneğin, yağmur bulutun, bulut buharlaşmanın, buharlaşma da sıcaklığın sonucudur. Böylece Allah yağmuru bulutla her meyveyi de kendi ağacıyla vermektedir. Gerçek anlamdaki Adetullah denilen ilahi kanun budur (Karadeniz, 2012). İslam düşüncesine göre; bir meyvenin varoluşunu sadece ait olduğu ağaca bağlamak ve onunla sınırlı tutmak mümkün olmadığı gibi depremi de sadece fay hatlarına bağlamak veya enerji boşalması gibi zahiri nedenler ile sınırlı tutmak mümkün olmadığı düşünülmektedir. Depremin meydana gelmesi, bir faile işaret edip bir iradenin olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda her sanat kendi sanatkârını gösterdiği gibi her fiil de kendi failini gösterdiği değerlendirilmektedir. Bir harfin kâtipsiz olamayacağı gibi deprem gibi afetlerin ardında da bir failin bulunacağı düşünülmektedir (Nursi, 2013: 49).

Deprem bizatihi fiil olduğu ve meydana getirildiği anlatılmaktadır. Dünyada küçük bir işin dahi kendiliğinden meydana gelemediği, bundan dolayı deprem gibi muazzam bir hadisenin de kendi kendine meydana gelemeyeceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda ilahi kanun diye adlandırılan Adetullah kavramının anlam itibariyle teodise kavramıyla benzer bir anlam taşıdığı görülmektedir. Teodise'de; meydana gelen depremlerin boşu boşuna oluşmadığına, bu depremlerin ardında büyük bir düzenin var olduğuna dikkat çekilmektedir. Teodise, depremi ilahi adalet kapsamında algılama ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Teodise'de mantık ve düşünce biçimi İslam'da (kader bağlamında) Adetullah/Sünettulah mantığı ile benzerlik göstermektedir. Her ikisinde de depremlerin ardında bir gücün olduğu ve meydana gelen depremlerin rastgele meydana gelmediği ve bir sistem dâhilinde oluştuğuna vurgu yapılmaktadır (Yaran, 1997: 14).

Kader konusu günümüzde olduğu gibi eskiden beri insanlar tarafından farklı manalarda kullanılmış ve yorumlanmıştır. İslam tarihinde meydana gelen olaylar, siyasi krizler, toplumsal olaylar kader kavramının değişik anlamlarda kullanılmasına neden olmuştur. Birçok din âlimi bu konuda ihtilaflara düşmüş ve kaderi birbirinden farklı yorumlamışlardır. İnsanlar kader konusunda bir yandan sınırsız bir iradeye sahip olan Allah'ın sıfatları karşısında bir yandan da kendi sınırlı iradeleri arasında kalmış ve konu

karmaşık bir hale gelmiştir. Kader kavramının bazen bağlamından koparılarak farklı anlamlarda kullanıldığı da görülmektedir (Sağlam, 2018: 45). Kader kavramının değişik alanlarda faklı yorumlandığı gibi afetleri anlamlandırma konusunda da yanlış yorumlandığı düşünülmektedir. Kader kavramının İslam dininin inanç esaslarından olup sürekli olarak basit bir yazgıcılık olarak nitelendirilme durumunda kullanıldığı görülmektedir. Depremden dolayı meydana gelen afetleri, olumsuz durumları insanın sahip olunduğu sorumluluğu perdeleyip *"kader böyle buyurdu"* şeklinde nitelendirmek doğru olmadığı değerlendirilmektedir. Fay hatlarının kırılması durumu, ilahi kanun gereği Allah'ın kaderi/ölçüsüdür. Bu ilahi kanunun ortaya çıkması afet değil, afete dönüşmesine sebep olan beşeri etkenler olduğu düşünülmektedir. Bu etkenler insanların tedbirsizliği, ihmalkârlığı ve cehaleti olduğu tahmin edilmektedir (Güler, 2023). Bu bağlamda deprem gibi afetler, dini inancın gündeme gelmesine, kaderin sorgulanmasına veya farklı yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan kadere farklı anlam yüklemeleri ortaya çıkabilmektedir.

Kader toplum tarafından kabul görmüş yaygın düşüncenin aksine sorumluluk gerektiren bir düşünce biçimidir. Bazı kişiler kader kavramını belli bir çabayı, gayreti ve sorumluluğu gerektirmeksizin bir çeşit savunma mekanizması olarak algılayıp kullanmaktadır. Bu bağlamda genellikle insanlar göstermiş oldukları başarılara karşı övünmekte fakat bir afet veya olumsuz bir durum karşısında bu kötülüğü başka bir yere atfetme çabası içerisine girmektedir (Aydın, 2019). İnsan yaşadığı olumsuz durumlara karşı doğası gereği belli koşullarda kaderciliği yatıştırıcı bir savunma mekanizması olarak görmektedir. Bazı insanlar büyük olasılıkla bu savunma mekanizmasını bir çıkar yol olarak değerlendirmektedir. Çünkü insan, düşünce ve davranışları arasında dengeli ve tutarlı olmaya çalışmaktadır. Ancak kimi zaman bu denge ve tutarlılık kaybolabilmektedir. Bu tutarsızlık ve dengesizlik, bilişsel çelişki olarak nitelendirilmektedir (Bulut, 2015).

İnsan kusur ve hatalarını azaltmak için bazı nedensel açıklamalara yönelerek denge kurmakta ve kendini psikolojik olarak rahatlatmaya çalışmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2003). Örneğin, evini dere yatağında veya heyelan bölgesinde yapan bir kişinin sel veya heyelan esnasında zarar görmesi durumunda *"takdiri ilahi böyleymiş, olacağı varmış"* şeklinde söylemlerle bir rahatlama ihtiyacı hissetmektedir. Kişi afeti bu şekilde yorumlayarak bilişsel çelişki içine girme ve gerçeği kader perdesi altında gizlemeye çalışmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydan gelen ve geniş bir alanı

etkileyen deprem, birçok evin yıkılmasına, binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve mağdur olmasına neden oldu. Yapılan çalışmalar sonucunda yıkılan binaların çoğu gerekli standartlara uygun yapılmadığı tespit edilmiştir. Aynı depremde TOKİ tarafından yapılan binaların hiçbirinde yıkılma meydan gelmediği görülmüştür (Hangül, 2023, Şubat 11). Bu durumda söz konusu yıkılan binaların müteahhitlerinin kendi kusurlarını örtmek amacıyla yapmış oldukları binaların yıkılmalarını sadece kader deyip geçiştirmeleri mümkün olmadığı düşünülmektedir. TOKİ evlerinin yıkılmamaları ise farklı bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan sonuç şudur:

İnsanların tercihleri ve eylemleri hangi yöne doğru olursa Allah onu nasip etmektedir. Sağlam yapılar inşa edilirse sonuç olarak Allah daha güvenli bir ortam nasip edecektir. Yapılar gerektiği şekilde inşa edilmediği takdirde meydana gelen depremlerin, sellerin vb. olayların büyük bir afette dönüşeceği kuvvetle muhtemeldir. Elbette bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Aynı şekilde yanlış ilaç kullanımından dolayı bebeği engelli doğan bir annenin "*kaderde ne yazıldıysa o olur*" veya "*alnımıza böyle yazılmış mutlaka olacaktı. Kaderi böyleymiş"* şeklinde değerlendirmeleri, kader kavramının bağlamından kopartılarak kişinin içinde bulunduğu durumdan kurtulma veya rahatlama için kullanıldığı görülmektedir. Zira kişi bu olumsuz durum karşısında hatalarını örtmek için bir meşruiyet zemini aramakta ve hatasını başka bir yere atfetmektedir. Daha açık bir ifade ile hatalarını farklı yöntemlerle Allah'a yöneltme çabası içine girmektedir. Oysa İslam'a göre "kader inancı" kişinin gerekli tedbiri almasını gerekli kılmaktadır.

Aşağıda belirtilen hadisten de kaderin tedbiri ve sorumluğu gerektirdiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarın önünden geçerken birden yürüyüşünü hızlandırmıştır. Bunun üzerine kendisine: "*Allah'ın kazasından mı kaçıyorsun*?" diye sorulduğunda, "*Evet Allah'ın kazasından kaderine kaçıyorum*." şeklinde cevap vermiştir (Tirmizi, 2007). Hz. Peygamber tehlike oluşturacak bir alandan hızlıca geçerek "*Allah'ın kaderinden mi kaçışıyorsun*" şeklindeki söylemlere karşılık tedbirli davranmanın kaderin bir gereği ve parçası olduğunu hal diliyle ifade etmiştir. Dolayısıyla İslam düşüncesinde "kadere iman" gerekli tüm tedbirleri almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda bir örnek daha verilirse; "Hicretin 18. senesinde Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın komutasında İslâm ordusu Şam'da iken askeri yardım istenmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer bir grup askerle Şam'daki orduya yardım etmek amacıyla "Serğ" denilen yere geldiğinde, şehirde "Amvas Taunu" olarak bilinen bulaşıcı bir hastalık zuhur etmiş ve Şam'da bu hastalıktan otuz bin kişinin vefat ettiği bildirilmiştir

(Müslim, 1992). Bu olay üzerine Hz. Ömer yaptığı istişareler neticesinde söz konusu veba hastalığından dolayı şehre girmeme kararı almıştır. Yanındakilerin Hz. Ömer'e "*Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?"* şeklinde yapılan itirazlara; Hz. Ömer: *Evet, "Allah'ın bir kaderinden kaçıyorum yine O'nun diğer bir kaderine sığınıyorum."* şeklinde cevap vermiştir (Buhari, 2008).

Yukarıda belirtilen tarihi vakadan anlaşılmaktadır ki Hz. Ömer sorumluluk getiren bir anlayış ile "kadere" sığınmıştır. Hz. Peygamber ve sahabelerinin, "*kaderimizde ne yazılmışsa o olur*" düşüncesi ile hareket etmedikleri görülmektedir. Zira bir sorumluluk ve iradenin ortaya koyulduğu anlaşılmaktadır. İslam düşünce felsefesinde öncelik olarak gerekli tedbirin alınması durumu vardır. Her hastalığın tedavisinin mümkün olabileceği, bunun için bulaşıcı hastalıkların yayılmasının engellenmesi için karantina usulünün uygulandığı ve yıkılmak üzere olan bir yapının olası bir afete dönüşmemesi için gerekli önlem ve tedbirin alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Karaman, 2020). Bu uygulamalara bakıldığında İslam öncülerinin daha sonra ortaya çıkan Cebriye anlayışı ile meselelere yaklaşılmadığı görülmektedir. Zira Cebriye ekolü temsilcileri günümüzdeki kadercilik anlayışına benzer bir şekilde her şeyin önceden belirlendiği ve insan iradesinin nötr olduğu tezini savunmuşlardır.

Sonuç itibariyle hiçbir şeyin Allah'ın izni ve bilgisi dışında gerçekleşmeyeceği vakidir (En'am, 6/59). Bu bağlamda deprem gibi afetlerin de Allah'ın izni ve bilgisi dışında meydana gelemeyeceği, Allah'ın evrene koymuş olduğu ilahi kanun gereği hiçbir şeyin tesadüfi bir şekilde oluşamayacağı ve her şeyin Sünnetullah kaidesince belirlenen bir yörüngede hareket ettiğine işaret edilmektedir (Yasin, 36/38-40). Bu anlamda önemli olan meydana gelebilecek afetlere karşı sorumluluk bilinciyle gerekli önlemlerin alınmasıdır.

1.1.10.2. Deprem-Tevekkül İlişkisi

V-K-L kökünden türeyen tevekkül, sözlük olarak; "Allah'a güvenmek" anlamına gelmektedir. Birine dayanıp güvenmek işlerini birine havale etmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tevekkül, terim olarak da bir kişinin kendini Allah'a teslim etmesi ve her türlü işlerinde Allah'ı kefil bilip ona güvenmesidir (Çağrıcı, 2012). İslam müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır ise tevekkülü; "Bütün cehd ve gayreti sarf ettikten sonra Allah'a güvenmek, kadere, kazaya razı olarak işin sonucunu Allah'a bırakmak" şeklinde tanımlamaktadır (Yazır, 1971: 525). Genel anlamıyla tevekkül; "bir hedefe ve

amaca ulaşmak amacıyla gerekli olan maddi ve manevi sebepleri yerine getirdikten ve insani planda yapacak bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp ona güvenmektir" (Altıntaş, 2000: 116).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir işin, eylemin tevekkül olarak nitelendirilmesi için bütün zahiri ve fiili sebeplerin yerine getirilmesi şartı aranmaktadır. Kişinin öncelikle üzerine düşeni yerine getirdikten sonra sonucu Allah'a havale etmesi gerekmektedir. Örneğin; bir yapı yapılmadan önce öncelikle alan araştırmasının yapılması gerekmektedir. Yapının yapılacağı zemin için gerekli tüm etüt çalışmaları yapılıp söz konusu önlemler alındıktan sonra iş Allah'a havale edilmelidir. Gerekli çalışma ve önlemler yerine getirilmeden "*Allah'ın takdiri ne ise o olur"* şeklinde bir yaklaşımın yukarıda verilen kaynaklar çerçevesinde tevekkül olarak değerlendirmenin mümkün olmayacağı düşünülmektedir.

İslam dini, akıl sahibi olan herkese bir sorumluluk yüklemiştir. Deprem gibi musibetler meydana gelmeden kişi mutlaka gerekli tüm tedbirleri yerine getirmek durumundadır. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde doğabilecek afetlerden sorumlu kişiler sadece dünyada değil ahirette de sorumlu tutulacağı ifade edilmektedir. Es-sebebü ke-l fail kaidesince iyi veya kötü bir eyleme sebep olan onu yapmış gibi kabul görmektedir (Nursi, 2013: 327). Aşağıdaki ayette de "Allah olumlu veya olumsuz herhangi bir işe sebep olan mutlaka onun karşılığını görecektir" denilmektedir.

> *"Kim güzel bir işte aracılık ederse ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onunda buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir"* (Nisa, 4/85).

Deprem, sel gibi afetleri göz ardı ederek binaların uygun olmayan zeminde yapılmasına sebep olup insanların mal ve canlarına sebep olanlar da bu bağlamda sorumlu tutulmaktadır. Zira insanların iradeleri ile sebep oldukları olumsuz durumlar tevekküle örnek olmamaktadır. Genellikle olağan dışı bir olayla yüz yüze kalındığında sorgulama yapılmadan kişinin sorumluluğuna bakılmaksızın "*Ne yapalım Allah'ın emri böyle imiş, yapılacak bir şey yok*" denilerek afetler veya kazaların tevekkül ile ilişkilendirilmesi kolaycı bir çözüm olarak görülmektedir. Başka bir ayette de insanların işledikleri kötülükler veya yanlış tercihleri neticesinde evrende bir takım olumsuz durumların meydana geldiği şöyle açıklanmaktadır:

"İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır." (Rûm, 30/41).

Birçok afeti yukarıda belirtilen ayetle ilişkilendirmek ve yorumlamak elbette mümkündür. Küresel ısınma bunun en açık örneği sayılmaktadır. İnsanların çevreyi kirletmeleri ve çevreye verdikleri zarar sonucunda doğal dengede bozulmalar meydana gelebilmekte ve iklim değişikliğine sebep olmaktadır (Selçuk, 2021). Bu yüzden karada ve denizde meydana gelen olumsuzluklarda, insanın sorumluluğu ve etkisi vardır (Karaman, 2020). Bu bağlamda, deprem gibi afetlerde oluşabilecek kayıpları en aza indirmek için çalışma ahlakı ve disiplini büyük önem taşımaktadır. Örneğin, deprem kuşağında yaşayan Japonların depreme karşı aldıkları önlem ve tedbirler İslam literatüründeki tevekkül tanımına uygun düşmektedir. Mehmet Akif Ersoy bu durumu veciz cümlelerle şöyle ifade etmektedir:

Sorunuz şimdi Japonlar da nasıl millettir?

Onu tasvire zafer-yab olamam, hayrettir!

Şu kadar söyleyeyim: Din-i mübinin orda,

Ruh-i feyyazı yayılmış, yalnız şekli: Buda.

Siz gidin, safvet-i İslam'ı Japonlarda görün!

O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,

Müslümanlıktaki erkânı siyânette ferîd;

Müslüman denmek için eksiği ancak tevhid" (Ersoy, 2007: 176).

Mehmet Akif Ersoy, İslam'daki tevekkül kavramının iyi anlaşılması için Japon halkının çalışma ahlak ve disiplininden örnek getirmekte ve bu mısralarda İslam'ın pak ve saflığını görmek isteyenlerin Japon halkına bakmaları gerektiğini ifade etmektedir. Müslümanların iş ahlaklarında Japonlar gibi olmaları gerektiğini ve Japonlarda tek eksiğin tevhid eksiği olduğunu belirtmektedir. Ersoy, Japonların fiili olarak İslam'ın gerekli gördüğü iş ahlakını ve disiplinini yerine getirdiklerini, İslam'ın emretmekte olduğu tevekkülü yaşam tarzlarında uyguladıklarını ifade etmektedir. Bunun için bir iş veya eylemin gerekleri yapılmadan, tedbirler alınmadan "*Allah alnımıza ne yazmışsa o*

olur" demekle sonuçlara razı olmak tevekkül olarak kabul edilmemektedir. Gerçek anlamda tevekkül; inanç, tedbir ve fiili sebepler yerine getirmekle başlamaktadır. Kişi, murat ettiği bir olayı gerekli gördüğü tüm tedbir ve sebepleri yaptıktan sonra sonucu Allah'a havale edebilir. Aksi durumda tevekkülün şartları yerine getirilmiş olmaz (Türkgülü, 2018: 170).

Allah, Kur'an'da "*İnsan için ancak çalıştığı vardır."* (Necm, 53/39-41) ifadesiyle sorumluluğu insana yüklediği görülmektedir. Ayrıca ayetten kişinin çalışması, gayret göstermesi daha sonra işin Allah'a bırakılması gerektiği anlaşılmakta ve tevekkül kavramı bu yönüyle anlam kazanmaktadır. Allah başarıyı da başarısızlığı da kişinin çabasına bağlı kılmaktadır. Yaşanan olayların afete dönüşmesi genel olarak insanların sorumsuzluğundan meydana geldiği görülmektedir. Bu bağlamda Hz. Ömer, bireyin atalete düşmeden sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri için; *"Biriniz, oturup da Allah'ım beni rızıklandır diyerek, rızık aramaktan geri durmasın. Bilirsiniz ki gök, altın ve gümüş yağdırmaz"* buyurmuştur (Karaman, 2020). Hz. Ömer bu sözüyle insanların sadece dua ederek başarıyı elde edemeyecekleri öncelik olarak ceht etmeleri ve çaba göstermeleri gerektiği mesajını vermektedir. İnsanların da depremlerin afete dönüşmemesi için dönemin teknolojilerinden, araç-gereçlerinden yararlanarak gerekli önlemleri alarak çalışmaları gerekmektedir.

Tevekkülün daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamberin şu hadisi de önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hz. Peygamberin yanına gelen bir adam: "*Devemi bağlayayım mı yoksa Allah'a tevekkül edip salıvereyim mi?*" sorusu üzerine *"önce deveni sağlam bir yere bağla sonra tevekkül et"* şeklinde cevap vermiştir (Tirmizi, 2007). Bu açıdan tevekkülün kavli/sözlü duadan çok bir eylem ve bir aksiyon olduğu anlaşılmaktadır. Ayet ve hadisler ışığında elde edilen veriler tevekkülün öncelik olarak bir hareket ve çaba olduğunu göstermektedir. Kişi gerekli tüm gayreti gösterdikten sonra dua eder ve işini Allah'a havale etme eylemine geçer. Fakat günümüzde birçok kavram gibi tevekkül kavramının da bağlamından kopartılarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu açıdan dini kavramların bilerek veya bilmeyerek yanlış yorumlandığı ve kullanıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dini kavramların yanlış yorumlandığına dikkat çekmeye çalışan Mehmet Akif Ersoy, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"kadermiş! Öyle mi? haşa, bu söz değil doğru:
Belanı istedin, Allah da verdi… Doğrusu bu.
Talep nasılsa, tabî'î, netice öyle çıkar,

Meşiyyetin sana zulmetmek ihtimali mi var?
"Çalış"! dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!
Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,

Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!" (Ersoy, 2007: 254).

Tevekkül anlayışına göre deprem gibi afetlere karşı harekete geçmemek ve seyirci kalmak yanlış görülmektedir. İnsan kaynaklı ihmal ve hatalardan kaynaklı zararlar, can ve malların kayıpları basit bir kader anlayışı ile açıklanmamaktadır. Depremlerin oluşumunu tetikleyen fay hatlarının geçtiği bölgelerde iskân alanları oluşturmak, projelerde gerekli kriterlere uymamak, dere yataklarında veya yüksek eğimli yamaçlarda yapı inşa etmek afetleri davetiye çıkarmaktadır. Gelinen noktada depreme karşı gerekli önlemlerin alınması bir zorunluluk oluşturmaktadır. Bir bina yapılırken ilk önce yer seçimi iyi ayarlanmalı; jeolojik yapı, fay hatları gibi depremi tetikleyen etkenler dikkate alınmalı daha sonra yapıda kullanılacak malzemelerin (çimento, demir vb.) iyi seçilmeleri gerekmektedir. Bu aşamalar gerçekleştirilirken bilim ve teknolojik imkânlardan faydalanarak mühendis, mimar gibi teknik personelin kontrolünde yapının yapılması gerekmektedir. Bunun gibi gerekli şartlar yerine getirildikten sonra tevekkül maksadı hâsıl olmuş olur. Bu açıdan dinin ön gördüğü tevekkül kavramının yerinde okunması ve anlamlandırılması ile daha kaliteli ve güvenli bir hayatın meydana gelmesi mümkün görülmektedir (Karaman, 2020: 916).

1.1.10.3. Afet-İrade İlişkisi

R-V-D kökünden türemiş olan irade kavramı sözlük olarak; "istemek, dilemek, talep etmek" anlamlarına gelmektedir (Kanar, 2003: 652). Fahrettin Razi gibi İslam kelamcıları iradeyi; "Bir zorunluluk olmaksızın yapılması veya yapılmaması mümkün olan bir hususta iki taraftan birini tercih etmeyi gerektiren sıfattır" şeklinde tanımlamaktadır (Sönmez, 2004: 143). Genel bir ifade ile irade:

"*Eylemlerimizi, arzu, niyet ve amaçlarımıza göre, kontrol altında tutabilme ve belirleme gücü; kişinin belli eylem ya da eylemleri gerçekleştirmede sergilediği kararlılık; belli bir durum karşısında gerçekleştirilecek olan eylemi, herhangi bir dış zorlama ya da zorunluluk olmaksızın, kararlaştırma ve uygulama gücü; eyleme neden olan, eylemi başlatabilen yetisidir*" (Cevizci, 2002: 560).

İnsan yapısı gereği akıl nimeti başta olmak üzere diğer varlıklardan farklı ve üstün meziyetlere sahip bir varlık olarak yaratılmış (Akgüç, 2008) ve yeryüzünün halifesi olarak var edilmiştir (En'am, 6/165). İnsanın kabiliyetleri, duyguları, meziyetleri diğer varlıklar gibi sınırlandırılmamış ve insan özgür bir irade ile yaratılmıştır (Nursi, 2013: 171). İnsanın sahip olduğu bu kabiliyetler, insana bir sorumluluk duygusu yüklemektedir. Bu durumda insanın bir irade ile yaratıldığı ve sorumluluk sahibi bir varlık olduğu anlamına gelmektedir. Kur'an'ın birçok ayetinde kişinin kendisine verilen irade ile seçme hakkına sahip olduğu hatırlatılmaktadır (Âli İmran, 3/145; İsra, 17/13; Nisa, 4/79; Kehf, 18/ 29; Nisa, 4/79; İsra, 17/13, Ra'd, 13/11; Necm, 53/39; Müdessir, 74/5). Bu bağlamda deprem gibi afetlerdeki yıkım ve kayıplardan kişinin iradesi ve sorumluluğunun olduğu görülmektedir. Kişinin afetlere karşı gerekli önlemleri alması veya almaması; "*Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir"* (Nisâ, 4/79) ayetindeki sorumluluk açısından kişinin iradesinin önemli olduğu görülmektedir.

Yukarıda belirtilen ayetten insanın başına gelen kötülüğün aslında insanın kendi iradesi ve tercihi ile meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yine başka bir ayette; Allah "*Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir*" buyurmaktadır (Şûrâ, 42/30). Bu ayet ile kişinin başına gelebilecek olumsuz durumların sorumlusunun bizatihi kişinin kendisi olduğu hatırlatılmaktadır.

Depremlerin meydana gelmesi elbette insanın iradesi dışında meydana gelen olağan üstü bir hadisedir. Fakat yapıların kalitesizliği başta olmak üzere birçok iş, eylem, durum insanın iradesi dâhilinde oluşmaktadır. Beşeri sorumsuzluklar veya iradenin kötüye kullanılma durumu afetlerin boyutunu arttırmakta sosyal, ekonomik, psikolojik vb. birçok konuda krizlere ve buhranlara sebep olmaktadır. Elbette insan Allah'ın kendisine vermiş olduğu akıl ve irade nimetiyle deprem gibi afetlerin krizlere dönüşmesini engelleme veya en aza indirme kabiliyetine sahiptir. Birçok ayette Allah insanları düşünmeye, aklını kullanmaya davet etmektedir (Bakara, 2/242; ayrıca bkz. Nahl, 16/12; Mü'minun, 23/80; Saffat, 37/138).

İslam literatüründe yer alan "ihsan" ve "itkan" kavramları, ele alınan konu ile ilişkili olup kişinin irade ve sorumluluk bilincini farklı bir boyutta değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. İhsan: yapılan işin en iyi ve güzel şekilde yapılmasını; itkan ise yapılan işin ve eylemin en sağlam ve muhkem tarzda yapılmasını ifade etmektedir. İslam bu kavramlarla kişinin işini hem estetik hem de sağlamlık açısından yapmasını

öğütlemektedir. Çaba gösterilerek yapıların depreme dayanıklı bir şekilde yapılması irade ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum farklı ayetlerde şöyle ifade edilmektedir:

"Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik" (İsra 17/13).

"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder" (Necm, 53/39).

Ayetlerde geçen ifadelerden görüldüğü üzere açık bir şekilde insanın iradesine vurgu yapılmaktadır.

Allah yeryüzünü yaratmış, insanın emrine emanet olarak vermiştir. Bu konuda insanın kendisine verilen emanete sahip çıkması gerekmektedir. Kişinin Allah'a, ailesine, topluma karşı sorumluluğu olduğu gibi çevreye/doğaya karşıda bir sorumluluğu bulunmaktadır. İradenin olmadığı yerde elbette sorumluluktan bahsetmek mümkün değildir. Birey kendisine verilen irade ile bilinçli bir şekilde çevreyi korumak durumundadır. Zira kişinin iradesini kötü yönde kullanması ve doğayı çok yönlü olarak tahrip etmesi sonucu meydana gelebilecek kötü sonuçlar dolaylı bir şekilde insana geri dönebilmektedir (Rum, 30/41).

Dünyanın birçok yerinde meydana gelen sel, yangın, kuraklık gibi afetler insanoğlunun tabiata karşı göstermiş olduğu sorumsuzluk sonucu oluşmaktadır. Önceki başlıklarda Allah'ın evreni bir kanun ve ölçü ile yarattığı ifade edilmişti. Kişi Allah'ın evrene koymuş olduğu Adetullah kanunları/doğa kanunlarına uygun davranmak ve sorumluluk bilinci ile gerekli önlem ve tedbirleri almak durumundadır. Yapı-inşa çalışmalarında afet risklerinin göz önünde bulundurularak malzeme ve zemin gibi etkenler başta olmak üzere gerekli tüm işlerin kurallara uygun bir tarzda yapılması iradesinin ve sorumluluğunun bir gereğidir. Bu konuda Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır: *"Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez"* (Ra'd, 13/11). Bu ayet ile Allah, toplumların değişmesini eylemsel olarak ortaya koyulacak iradeye bağlı kılmaktadır. Deprem, ilahi kanunlar gereği kader olduğu ifade edilmektedir. Fakat depremde ölümlerin fazla olması, şehirlerin, kasabaların yerle bir olması insanın sorumluluğunda gerçekleşmektedir. Yukarıdaki ayet ışığında toplumlar gereken şartlarda kurallara göre önlem alıp sorumluluk bilinciyle hareket ettikleri takdirde afetlerden daha az etkileneceği görülmektedir.

1.1.10.4. Deprem-Ceza İlişkisi

Meydana gelen depremlerden sonra sürekli olarak farklı yorumlar yapılmaktadır. Örneğin 1999 Marmara depremi, 2011 Van Depremi ve yakın zamanda meydana gelen

Kahramanmaraş depremi beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir. Kimisi depremin doğal olaylar neticesinde meydana geldiğini belirtirken kimisi de depremin bir ceza veya imtihan gereği meydana geldiğini belirtmektedir (Kula, 2002). Benzer tartışmalar 2019 yılında orta çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınında da yaşanmıştır. Zira salgının ilahi bir ikaz ve ceza olduğunu söyleyenler de olmaktadır (Bulut, 2022).

Geçmiş zamanlardan bu güne deprem gibi afetlerin hayatın doğal döngüsü içinde mi yoksa ilahi cezadan dolayı mı meydana geldiği tartışılmıştır. Zira Kur'an'ı Kerim'in birçok ayetinde meydana gelen afetlerin ilahi bir ceza gereği olduğu (özellikle kavimlerin helak oldukları kıssalarda) belirtilmektedir. Kur'an'da toplumların/kavimlerin helak olmaları işlenen suça/günaha karşı verilen bir ceza olduğu belirtilmektedir. Kavimlerin helak biçimleri onların işledikleri suç ile uygunluk arz ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ilahi iradenin tüm zaman ve mekânları kapsadığı görülmektedir. Ceza amelin cinsindedir kaidesi gereği helak olan kavimlerin helak şekillerine bakıldığında onlara verilen cezaların işledikleri suçla benzerlik arz ettiği ve suç-ceza uyumu gözetildiği görülmektedir (Nursi, 2013: 260). Bu durum ayette şöyle ifade edilmektedir: *"Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür; ama kim bağışlar, düzeltme yolunu tutarsa onun mükâfatını Allah verir…"* (Şûra, 42/40).

Bu kapsamda konunun temasına uygun deprem gibi afetlerin ceza ile ilişkisi bağlamında Kur'an'dan Nuh, Semut, Lut kavimlerinin cezalandırılma süreçlerini anlatan ayetlerden örnekler verilmektedir. Nuh kavmi, kendilerine getirilen ilahi çağrıya uymadıklarından Allah kendilerini suda boğarak helak etmiştir. Söz konusu hadise aşağıdaki ayette şöyle anlatılmaktadır:

> *"Nûh, 'Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!' dedi. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar!"* (Mü'minûn, 23/26-27).

Yukarıdaki ayetlerde geçen ifadelerden Nuh kavminin günahlarından dolayı sel afetiyle cezalandırıldığı anlaşılmaktadır. Başka bir ayette ise Semut kavminin bir deprem ile helak oldukları şöyle ifade edilmektedir: *"Derken, o deveyi keserek öldürdüler,*

böylece rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten Peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir! dediler. Bunun üzerine onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler" (A'raf, 77-78). Lut Kavminin homoseksüel yaşamlarından dolayı bir kasırga ile cezalandırıldıkları ise aşağıdaki ayetle şöyle açıklanmaktadır:

> *"Lût kavmi de uyarıları ciddiye almadı. Biz de üzerlerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Ancak Lût ailesi hariç tutuldu; onları katımızdan bir lutuf olarak seher vakti kurtardık. Şükredenleri işte böyle ödüllendiririz. Aslında Lût, kendilerini bizim amansız yakalayışımıza karşı uyarmıştı; ama onlar bu uyarıları şüpheyle karşıladılar. Üstelik onun misafirleriyle ilgili çirkin bir talepte bulundular. Biz de gözlerini silme kör ediverdik; tadın bakalım azabımı ve uyardığım sonuçları! ve nihayet bir sabah erkenden kalıcı bir azap onları yakalayıverdi*." (Kamer, 54/33-38).

Lut kavminin durumunu diğer kavimlerin durumundan ayrı bir kategoride değerlendirmek mümkün olmaktadır. Zira diğer kavimlerin genel ortak özellikleri Peygamberlerin getirmiş olduğu ilahi mesajlara kulak vermemeleri ve Allah'ı inkâr temelli olmuştur. Yani diğer kavimler genel itibariyle akîdevî/inançsal yönden sorunlu iken; Lût kavmi hem inanç bakımından hem de ahlaki yozlaşma bakımından bir problemle karşı karşıya kalmışlardır (Karaosman, 2020:109). Lût kavminin helak edilişi günümüzde sıkça dile getirilmektedir. Zira son zamanlarda homoseksüel/eşcinsellik çokça tartışılan konulardan biri haline gelmektedir. Bundan dolayı toplumda deprem, salgın hastalıklar gibi afetlerin meydana gelmesi eşcinsellik gibi sebeplere bağlanmaktadır.

Peygamber kıssalarından yapılan örneklemelerden kavimlerin deprem, sel, kıtlık gibi afetlerle cezalandırıldıkları anlatılmaktadır. Bunun yanında yaşanan afetlerin imtihan gereği de meydana geldiği birçok ayette belirtilmektedir (Bakara, 2/155; Ayrıca bkz. Enbiya, 21/35; Mülk, 67/2). Yaşanan olay ve hadiselere bakıldığında insanların başıboş bırakılmadığı Allah'ın bazı zaman ve durumlarda insanoğlunun yaşamına müdahale ettiği görülmektedir. Allah'ın yeryüzüne koymuş olduğu kanunlarını hiçbir toplum ve kişi için değiştirmediği anlaşılmaktadır (Ertuğrul, 2017: 169). Meydana gelen depremlere bakıldığında iyi-kötü ayrımı yapılmadan herkesin etkilendiği gözlemlenmektedir.

Müslüman toplumlarda depremler genellikle dini ve ahlaki zeminde değerlendirilmekte, bununla beraber gerekli önlem ve tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmektedir. Yukarıda belirtilen kavimlerin helakı bağlamında meydana gelen afetlerin kişilerin kendi kusurlarından meydana geldiğine dikkat çekilmektedir. Zira ayeti kerimede kişinin başına gelen musibetlerin kendi yapıp ettikleri yüzünden oluştuğu belirtilmektedir (Şûra, 42/30). Elbette meydana gelen her afet sadece ceza amacıyla oluşmamakta, bir imtihan aracı olarak da gerçekleşebilmektedir. Olumlu-olumsuz her olay bir imtihan vesilesi olabilmektedir. Bazı bölgeler jeolojik özelliklerinden dolayı depreme yatkın olmaktadır. İnsanlar evlerini fay hatlarının geçtiği bölgelerde inşa ettiklerinde depremden etkilenme riski yüksek olmaktadır. İlahi kanun/Adetullah gereği fay hatlarının geçtiği yerde depremin meydana gelmesi muhtemel gözükmektedir. Bu bağlamda depremin oluştuğu bölge halkının cezalandırıldığı anlamı her zaman çıkmamaktadır. Söz konusu bölgede deprem sonucu evleri yıkılan veya yaşamlarını kaybeden insanlar muhtemelen tedbirsizliklerinden dolayı afete maruz kalmışlardır. Eğer evlerini sağlam bir şekilde ve fay hatlarından uzak bölgelerde inşa etmiş olsalardı muhtemelen depremin yıkıcı etkisinden daha az etkileneceklerdi (Özdemir, 2020: 146-147). Burada nazara alınması geren durumun sorumluluk bilinci olduğu anlaşılmaktadır.

Depremlerin cezadan kaynaklı mı, imtihan gereği mi meydana geldiği farklı tartışmalara konu olsa da afetleri doğru tanımlamak, değerlendirmek ve afetlerle nasıl yaşanması gerektiği bilinci ve sorumluluğuna sahip olmak gibi konular üzerinde de durulması gerektiği düşünülmektedir. Kişi nasıl bir yaşam şeklini benimserse Allah da ona o şekilde muamele edecektir (Şûra, 42/30). Bu bağlamda deprem gibi afetlerden bireysel ve toplumsal anlamda gereken önlemlerin alınması isabetli bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

1.1.11. Afetlere Dini Açıdan Pozitif Anlamlar Yükleme

Deprem gibi afetler hayatın bir parçası olup ne zaman ve ne şekilde meydana geleceğini tam olarak bilmek mümkün değildir. İnsan bazen kendi tedbirsizliğinden ve hatalarından dolayı bazen de başkalarının kusurlarından kaynaklı olumsuzluklar yaşayabilmektedir. Kişi; afet olarak kabul edilen deprem, sel, heyelan ve hastalıklar gibi olaylardan hayatını, evini, ailesini ve sahip olduğu her şeyi bir anda kaybedebilmektedir. Bu durumlarda kişi haleti ruhiyesine göre olayları değerlendirmekte ve olaylara farklı anlamlar yüklemektedir (Sağlam, 2018: 115).

Hayatın akışı içinde kişinin karşılaştığı ve üstesinden gelmekte zorlandığı birçok durum mevcuttur. Bu durumlarda bazı kişiler yaşanan olumsuz olaylar karşısında kendi sorumsuzluğu ve tedbirsizliğinin olduğunu düşünürken; bazı kişiler de olaydan başkalarını sorumlu tutma, başka yerlere atfetme eğiliminde olmakta ve farklı tepkiler geliştirmektedirler. Toplumda genel bir kaide halini almış olan tepki, olumsuz durumlarda kişi bazen kaderi sorumlu tutmaktadır. Olaylardan kendi sorumluluğunu göz ardı eden, gayret göstermeyen kişiler sığınacak bir liman olarak kadere sığınmaktadır. İslam'ın iman ve inanç kaideleri arasında yer olan ve toplumun yapısını oluşturan kader inancı hayatın birçok alanını etkilemektedir.

Yaşanan olumsuz durumlar karşısında kişide çaresizlik, bunalıma girme, değersizlik, çöküntü, hayattan bıkma gibi hisler orta çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda kişi kendini sorumlu gördüğünde bazen işin içinden çıkmaz bir hale gelir ve hayat kendisi için çekilmez olur. Bu noktada din; kişi için bir reçete, bir çıkış yolu olmaktadır. Kişi kader ile sorumluluğunu yok sayma ve katlanılmaz duruma gelen duygularla baş edebilme adına sorunlarla başa çıkma imkânını elde etmektedir. Kendi sorumluluğunun farkına varıp hatalarını kabul eden kişilerde yaşanan travma ve olayları kadere havale etme durumu bazen bir zorunluluk arz etmektedir. Çünkü bu şekilde olaya yaklaşan kişinin iradesi dışında gerçekleşen ve değiştiremediği bir kabullenişi de beraberinde getirmektedir (Geçtan, 1997). Kişi, bu şekilde bir savunma mekanizması geliştirebilmektedir. Genel olarak gösterilen psikolojik savunma davranışıyla toplumun hassasiyetleriyle çelişmeyecek bir hissiyatla yapıldığı görülmektedir. Yani gösterilmeye çalışılan davranış biçimi, aslında toplum tarafından da kabul görmektedir. Kişi bir taraftan toplumca kabul görmüş bir realiteye dayanarak sebep olduğu olumsuz durumu kadere göndermede bulunarak rahatlama sağlarken bir taraftan da sorumluluktan kaçarak içine düştüğü psikolojik bunalım durumunu kısmen de olsa azaltmaktadır. Örneğin, depremde yaptığı binaların yıkılması sonucunda "*kaderde bu varmış*, *olacağı varmış*" gibi söylemlerle kendi sorumluluğundan kaçarak yıkımların sebebini başka yere yönlendirme çabasına giren bir müteahhit bu şekilde bir rahatlama içerisine girebilmektedir. Bu müteahhitin ailesini de kendi yaptığı yapılarda kaybettiğini düşünürsek dini argümanlardan başka kendisini ayakta tutacak pek bir şey kalmamaktadır. Bu açıdan özellikle afet sonrasında din kişiye psikolojik olarak önemli ölçüde yarar sağlamaktadır. Kişi bazen dini inancı sayesinde kendini rahat hissetmekte

ve ruhsal dinginliğini elde edebilmektedir. Kişi karşılaştığı sorunları bu şekilde kafasında bir yerlere oturtmakta ve iç huzuru elde etmektedir.

Maddi yönden tüm önlemlerin alınması ve zahiri olarak yapılacak hiçbir şeyin kalmamasına rağmen birey yine de deprem gibi afetlere karşı kendini yetersiz görmekte ve güçlü bir varlığa sığınma ihtiyacı hissetmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki ayetlerde şöyle denilmektedir:

> *"İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur..."* (Yunus, 10/12).
>
> *"Onlar bir gemiye bindikleri zaman (fırtına korkusuyla), kendisine içten bir inanç ve bağlılıkla Allah'a yakarırlar…"* (Ankebut, 29/65).
>
> *İnsanın başına bir sıkıntı gelince, Rabbine yönelerek O'na yalvarır…"* (Zümer, 39/8).

Verilen ayetler; kişinin gücü yetmeyeceği olumsuz bir durum karşısında bir güce, kudrete sığınma ihtiyacı hissettiğini ifade etmektedir. Yaşanan afetler sonrasında kişi kendini yalnız, sahipsiz ve değersiz hissedebilmekte ve boşluğa düşebilmektedir. Bu durum beraberinde bir takım sorgulamaları da getirmektedir. Deprem gibi afetlerde masum insanların, çocukların hatta hayvanların etkilenmesi ilahi adaletle nasıl izah edilebilir şeklinde sorgulamalara neden olabilmektedir. Böylesi zor durumlarda dini düşünceler insana bir çıkış noktası sağlamaktadır. Bu konuyu Nursi, şöyle açıklamaktadır:

> *"Allah kudretini ve azametinin tecellisini göstermek için hayatı şekilden şekle çevirir. Sanatkâr bir zat, bir ücret karşılığında seni bir model yapıp gayet sanatkârane yaptığı murassa bir elbiseyi sana giydirir, hünerini göstermek için o elbiseyi kısaltır, uzatır, biçer, keser, seni oturtur, kaldırır. Sen ona diyebilir misin ki: "beni güzelleştiren bu elbiseyi çirkinleştirdin, oturtup kaldırmakla bana zahmet verdin?" Aynı bunun gibi Allah insana kulak, göz, dil dibi çeşitli nimetler verir ve insanı bu gibi nimetlerle donatır ve gayet sanatlı bir vücudu giydirir, bunun yanında mütenevvi (çeşitli) esmasının nakışlarını göstermek için de dert, hastalık, zorluk gibi sıkıntılar verir. Hayatı kuvvetlendirmek için, kişiyi şekilden şekle sokar. Buna karşılık, "Beni niçin bu musibetlere maruz bıraktın?" demek de olayları farklı açıdan değerlendirememekten kaynaklanmaktadır. Zira*

mülkün/evrenin sahibi Allah'tır. Allah Mülkünde istediği gibi tasarruf etme hakkına ve yetkisine sahiptir (Nursî, 2011, 48).

Dindar olan bir kişi deprem gibi afetler karşısında dünyanın bir imtihan olduğunu düşünmektedir. İmtihan gereği başına gelen musibetlerin Allah'ın rızasını kazanmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedir (En'am, 6/165; Ayrıca bkz. Kasas, 28/54; Mülk, 67/2). Kişi bu şekilde yaşanan afeti Allah'ın bir sınaması olarak görebilmektedir. Kişi yaşanan musibeti dini referanslardan faydalanarak olaylara pozitif anlamlar yüklemektedir (Kula, 2006: 87). Örneğin; insan hasta olduğunda daha çok aczini fark edebilmekte Allah'a daha fazla yönelebilmektedir. Çünkü o hastalık kişinin gafletini dağıtıp uyanışına sebep olmaktadır. Kişi musibetlere maruz kaldığında acizliğini anlamakta ve böyle musibetlerde kişinin bir saati bir gün ibadet sayılmaktadır. Dolayısıyla hastalığın kişi için bir dert değil bir derman hükmüne geçme düşüncesi ortaya çıkmaktadır (Nursi, 2013: 10). Bu gibi olumsuz durumlarda musibetlere pozitif anlamların yüklenmesi kişi için bir dayanak noktası olmaktadır.

Kur'an'da dünya hayatında kişinin değişik musibetlerle karşılaşılacağı ve sabırla Allah'tan yardım dilenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Bakara, 2/153). Musibetlerin imtihanın bir gereği olduğu insanların önceki kavimler gibi imtihana çekilmeden ölmeyeceği belirtilmektedir (Bakara, 2/214). Yine Kur'an'da musibetler karşısında sabır gösterenler çeşitli mükafatlarla müjdelenmektedir (Bakar, 2/155). Bu gibi ayetlerle muhatap olan kişi deprem gibi afetler karşısında ayakta kalabilme gücünü elde etmektedir. Kişi bu şekilde dini referanslarla hayatı anlamlandırırken yaşamını kontrol etme, musibet ve afetler karşısında mücadele etme becerisi kazanmakta, yaşadığı olumsuz durumları dini pencereden değerlendiren kişi bir açıdan kendini de anlamlandırabilmektedir. Kişi bu bağlamda amaç, değerler sistemi, öz değer ve hayata yön verme kabiliyeti olmak üzere dört temel gereksinimini karşılama becerisini kazanmış olmaktadır. Kişi özgüvenini kazanırken hayata yeniden başlama cesaretini elde etmektedir. Zira başına gelen afetlerin bir imtihan kapsamında gerçekleştiği düşüncesi kendisinde hâkim olmaktadır (Sayar, 2006: 32).

Birçok İslam âlimi bir eylemi ve olayı öncelik olarak kötülük sıfatıyla vasıflandırmamışlardır. Zahiri olarak görülen olumsuzlukların ardından hayırların olabileceğini belirtmişlerdir. Evrende ister gizli isterse aşikâr olsun her şeyin hayra bakan bir yönü bulunmaktadır. Bu bağlamda yaşanan olayları olumlu bir şekilde yorumlamak kişiye iç huzur sağlamaktadır. Güzel gören güzel düşünür, güzel düşünen kişi yaşanan

olayın hikmetini düşünerek bu olayların bir amaca hizmet ettiğini anlar. Meyusiyetten kurtulur ve hayattan zevk ve lezzet alır (Nursi, 2013: 473). Depremler oluşumları ve sonuçları itibariyle, insanların iradesi dışında meydana gelen insanlara korku ve acı veren olaylardır. Depremin oluşturduğu zorluğun üstesinden gelmeye çalışan kişi şöyle düşünür:

> *"Meydana gelen deprem gibi afetler Allah'ın hikmetine binaen meydana gelmektedir. Allah hâkimdir abes (manasız, hikmetsiz) iş yapmaz. Meydana gelen musibetler her ne kadar olumsuz olarak gözüküyor olsalar da işin hakikatinde kötülük olması amacıyla yaratılmamışlar. Aksine cereyan eden olaylar, daha büyük hayırların ve güzelliklerin ortaya çıkmalarına imtihan gereği vesile olmaktadır*" (Nursi, 2013: 19).

Nursi'nin de ifade ettiği üzere kişi bu şekilde olumsuzluk durumu içinde olumlu düşünerek afetlerle başa çıkma yollarını aramaktadır. Hakkında böylesinin belki daha hayırlı olduğunu düşünerek teselli bulmaktadır. Zira ayette sizin hayır bildiğinizde şer, şer bildiğinizde hayır vardır buyurulmaktadır (Bakara, 2/216). Ayetten de anlaşılacağı üzere bazı olaylar her ne kadar zahiri açıdan olumsuz olarak gözüküyor olsalar da işin batıni yönü bazen farklı olabilmektedir. Kişi tarafından iyi gözüken aslında kötü sonuçlar doğurabilmektedir.

İnsanların olaylara bakışları, olayları yorumlamaları farklı olmaktadır. Meydana gelen musibetler olayları okuma biçimine göre anlam kazanmaktadır. Afetler karşısında "bu musibet beni mi buldu, bundan sonra ne yapacağım, nasıl dayanacağım" gibi sorularla hayattan küsmek, karamsar olmak ve isyan etmek bir bakış açısıdır. Aynı afeti farklı karşılayarak "vardır bunda da bir hayır; Mevla'm görelim neyler, neylerse güzel eyler" diyerek sakinliğini korumak ve sabırla hareket etmek de bir bakış açısıdır. Bu açıdan deprem gibi afetlere olumlu yönden bakmak hayata pozitif anlamlar yüklemek zorluklarla mücadelede kolaylıklar sağlamaktadır.

Dünyada her şey ya bizatihi güzeldir ya da sonuçları itibariyle güzeldir. Yaşanan depremler her ne kadar bizzat olumsuz bir durum olarak görülmekte ise de sonuçları bakımında hem dünya hem ahiret yönünden birçok olumlu yönleri olabileceği düşünülmektedir (Nursi, 2013: 205). Örneğin; ailesini depremde kaybeden kişi yaşanan afetin günahlarına kefaret olduğu, ölenlerin manevi şehit olduğu ve kaybedilen malların da kendileri için sadaka hükmüne geçtiğini düşünebilir ve teselli bulur. İnsanın başına

gelen musibetler, sıkıntılar kişinin Allah'a yönelmesine ve daha büyük musibetlerden kurtulmasına vesile olacağı değerlendirilmektedir. Kendi hatasından dolayı yakınlarını kaybeden kişiye "tüm bunlar senin yüzünden oldu" gibi suçlamalar bireyi daha büyük sorunlara itebilmektedir. Hatta sürekli suçlanan kişi bunalıma girip intihar bile edebilmektedir. Bu durumda kişi dini referanslarla yaşanan musibetlerden ders alarak sabırlı olması halinde Allah'ın kendini mükâfatlandıracağını düşünebilir ve ayakta kalabilecek gücü elde edebilir (Nahl, 16/96). Ancak bu teslimiyet, daha önce de ifade edildiği gibi afetlere karşı bir hazırlığın yapılmasına gerek olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

1.1.12. Afetlerle Mücadelede Dinin Rolü

Deprem başta olmak üzere sel, çığ, kasırga vb. afetler tarih boyunca insanoğlunun temel sorunlarından biri olmuşlar. Deprem gibi afetler geleneksel toplumlarda ancak yaşanan acı sonuçlardan sonra dikkate alınmaktadır. Tabiat olaylarının afet olarak değerlendirilmesi, ortaya çıkan can ve mal kayıpları ile ilişkili olmaktadır. Bu yüzden ilahi kanun gereği ortaya çıkma durumu olan tabiat olaylarının afete dönüşmesini engellemek veya ortaya çıkabilecek zararların en aza indirilmesi için yapılması gereken faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada afet yönetimi büyük önem taşımaktadır.

Afet yönetimi; afet meydana gelmeden önce afet risklerini tespit etme ve riskleri ortadan kaldırmak ve oluşabilecek olumsuz durumları en aza indirmek amacıyla yapılan çalışmalardır (Özcan, 2011: 12). Afet yönetiminde amaç; afet öncesi, afet anı ve sonrasında hızlı ve koordineli bir biçimde afetin etkilerini azaltmak ve hayatı tekrar normal haline getirmektir. Afet yönetiminde temel gaye afet nedeniyle oluşan olumsuz ve kötü şartların mümkün olan en kısa zamanda ve en üst seviyede çaba gösterilerek hayatın normale dönmesi ve afetzedelerin mağduriyetlerinin en aza indirilmesidir.

Afet yönetimi genel olarak afet öncesi, afet meydana geldiğinde ve afet sonrası olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Afet öncesinde hazırlık çalışmalarında afetin etkileri ile meydana çıkabilecek diğer olaylar değerlendirilir ve bunlarla başa çıkmak için afet yönetim planları hazırlanılır. Afet anında ise afetin etkisini en aza indirmek amacıyla önceden hazırlanan planlar uygulanır. Afetzedelerin gıda, yiyecek, barınma ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında bireylerin acı ve ıstıraplarının hafifletilmesi çalışmaları da yapılmaktadır. Afet sonrasında ise afetin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak ve başka

yan etkilerini azaltmak için yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılır. Afet öncesi, afet anı ve sonrasında ölümleri, yaralanmaları ve hastalıkları azaltmak; mal ve çevreye gelebilecek zararları en aza indirmek için alınmak istenen tedbirlerin tümü afet yönetimi faaliyetleri kapsamına girmektedir. Özelikle afet sonrasında kişilerin rehabilite edilmeleri önem arz etmektedir (Köseoğlu, 2015: 11-12).

Afet yönetiminde olumsuz durumları ve zararları azaltmak için;

- Meydana gelebilecek depremlerin oluşturacağı hasarlar göz önünde bulundurularak şehir, bölge ve arazi planlarının yapılması,
- Altyapıların ve binaların depreme dayanıklı bir şekilde yapılması
- Eski ve dayanaksız yapıların güçlendirilmesi
- Deprem öncesinde hazırlıkların ve acil durum planların yapılması, deprem sonrası için kurtarma, gerekli acil yardım ve enkaz kaldırma hizmetlerinin düzenlenmesi
- Deprem esnasında halkın tahliyesi ve önceden belirlenmiş toplanma alanlarında toplanması ve geçici iskân planlarının yapılması gerekmektedir (Köseoğlu, 2015: 19).

Afetlerde ortaya çıkan sorunlar sadece maddi açıdan değerlendirilmemektedir. Afetin merkezinde insan olduğuna göre bireyin manevi açıdan zarar görmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kişi depremlerde ciddi travmalara maruz kalmakta ve hayata tutunma konusunda ciddi sorunlar yaşayabilmektedir. Bu bağlamda afet yönetiminin içinde toplum tarafından kabul görmüş manevi değerlerin de dâhil edilmesi elzem görünmektedir.

Depremler dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de acı bir gerçeğidir. Bu anlamda yakın zamanda 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve Kahramanmaraş başta olmak üzere birçok ili etkileyen depremler, devlet ve toplum olarak afetlerle mücadele konusunda henüz istenilen seviyeye ulaşılmadığını göstermektedir. Bu anlamda deprem sonrası kader ve tevekkül kavramları üzerine tartışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Zira bu kavramlara yüklenilen anlam kapsamında kader ve tevekkül, bireyler tarafından sorumluluktan kaçma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Oysa daha önce ifade edildiği gibi kader ve tevekkül kavramlarından gerekli önlemlerin alınması gerektiği anlamı çıkmakta ve meydana gelen olumsuz durumların insanın kendi tercihleri sonucu oluştuğu görülmektedir (Şura, 42/30; ayrıca bkz. Kassas, 28/47; Nisa, 4/62; Ali imran,

3/165). Bu bağlamda afet meydana gelmeden afet yönetim planı hazırlanırken afetlerle mücadelede Diyanet İşleri Başkanlığının da görev alabilecek ilgili disiplinlere dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bireylerin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik gibi alanlar başta olmak üzere birçok konuda aile ve bireyin bilinçlendirilmesi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 2011 yılında imzalanan protokol ile afet sürecinde bireylere manevi destek sağlamak için 26 Şubat 2007 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu arasında imzalanan protokol bu anlamda önem arz etmektedir. Fakat gelinen noktada bu gibi çalışmaların henüz istenen seviyede olmadığı görülmektedir (Seyyar & Yumurtacı, 2016: 15-21).

Dini değerlerin kötüye kullanılmaması için gerek devletin yetkili organları tarafından gerekse toplum tarafından gerekli sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğinin dinin bir emri olduğu Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından beyanatlarla toplumla paylaşılmalıdır. Zira yapılan işlerin en iyi ve güzel bir şekilde yapılması Allah'ın rızası ile doğrudan ilişkilidir (Ali imran, 3/148). Bu bağlamda din; "kader" "tevekkül" bağlamında insanlara bina ve altyapıların deprem gibi afetlere karşı uygun şartlarda ve gerekli standartlarda yapılmasını, yerleşim yerlerinin iyi tespit edilmesini projelerin uzman kişiler tarafından yapılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Allah, bireylerin işlerini yaparken, ölçüp tartarken, aldatmadan hileye başvurmadan yapmaları gerektiğini emretmektedir (Mutaffifin, 83/1-6). Bu ayet ismini ilk ayetinden almaktadır. "Tatfif" kökünden türemiş olan "mutafif" kavramı sözlük olarak; "noksan mal veren, hile yapan dalavereci" anlamlarına gelmektedir (Develliođlu, 2002: 805). Bu bağlamda binayı yapan müteahhittin ve denetleyici konumunda olan kamu görevlilerinin yukarıdaki ayet bağlamında hileye ve aldatmaya başvurmadan yapıların gerekli şartlarda yapmasını sağlamaları gerekmektedir. Zira çürük yapıların yapılması sonucunda depremlerde hayatını kaybedenlerin ve mağdur olanların sorumluları bu işe sebebiyet verenler olmaktadırlar. Bu konu aşağıdaki ayette şöyle ifade edilmektedir.

> *"Kim güzel bir işe aracılık ederse ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir."* (Nisa, 92/85).

Söz konusu ayette güzel bir işe vesile olanların nasiplendirilecekleri gibi kötü bir işe aracılık edenlerin de mesul olacakları açıklanmaktadır. İlgili ayetten, depremlerde sorumsuzluktan ötürü malların ve canların kaybedilmesine veya mağduriyetlerin

oluşmasına sebebiyet verenlerin Allah indinde mesul olacakları anlamı çıkmaktadır. Bir hadiste Peygamber efendimiz "*Bizi aldatan bizden değildir"* buyurmaktadır (Müslim, "İmân", 1992). Allah kişiye nasıl emr olunmuşsa o şekilde dosdoğru olması gerektiğini ifade etmektedir (Hûd, 11/112). Bu kapsamda afet öncesinde yapılan hazırlık çalışmalarının doğru bir şekilde uygulanması, dinin gereği olduğu anlaşılmaktadır. Zira yukarıdaki ayet ve hadis bağlamında insanların aldatmadan ve hileye başvurmadan işlerini yapmaları gerektiği ifade edilmektedir.

Meydana gelen afetler maddi zararlara sebebiyet verdikleri kadar kişide psikolojik/manevi hasarlara da neden olmaktadır. Bu anlamda afet sürecinde fiziksel müdahalelerin yanında manevi müdahalelere de gereksinim duyulmaktadır. Afet anı ve sonrasında insanlarda korku, endişe, travma kaynaklı stres, kaygı bozuklukları ve depresyon gibi psikolojik sorunlar oluşmaktadır (Baltaş, 2000: 154). Kişilerin maddi ve manevi anlamda yaşadıkları endişe ve korkuyu atlatmaları için manevi terapi önem arz etmektedir. Afet sonrasında sosyal ve psikolojik travma yaşayan kişiye acil olarak gerekli yardım ve müdahale yapılmadığı durumda kişinin bundan sonraki yaşamını sağlıklı geçirmesi zorlaşmaktadır. Bu bağlamda özellikle afet sonrasında yaşanan travmanın atlatılması için sosyologların, psikologların, sosyal hizmet ve çocuk gelişim uzmanlarının yanında din görevlilerinin de koordinasyon şeklinde çalışarak manevi anlamda afetzedelere manevi sosyal hizmet sunmaları gerekmektedir (Seyyar, 2010: 100-134).

Deprem gibi afetler neticesinde kişi yaralanmakta, yapılan tedaviler uzun sürmekte ve tedavilerin sonunda sakat kalabilmektedir. Afet öncesinde mutlu bir hayat süren ve afet sonrası hayatı altüst olan ve birçok konuda kısmen de olsa hayati fonksiyonlarını yitiren birey için bu durum dayanılmaz bir hal almaktadır. Afet sonrası yaşanan travma etkisi ile sakatlanma vb. durumlar kişi tarafından kabullenilmemektedir. Bu şartlar altında kişi yaşadığı durumu kabul etmekte zorlanmakta ve "*bu bela niçin beni buldu, niçin sakat kaldım, kör oldum*" gibi söylemlerle yaşadığı durumu sorgulamaktadır. Bu anlamda kişi yaşama sevincini kaybetmekte ve hayata küsmektedir. Kişi bu süreçte bir yandan tıbbi tedavilerle boğuşurken bir yandan da *"neden bunları yaşadım, niye ben*" gibi sorgulamalarla bir anlam arayışına girmektedir. Bu süreçte tıbbi anlamda yapılan müdahaleler ne kadar önem taşıyorsa manevi tedavi de o kadar önem taşımaktadır. Bu bağlamda afet esnasında engelli kalmış bireyin yaşadığı sıkıntıları atlatması için manevi telkin önem taşımaktadır (Yaran, 1997: 7-8). Yaşanan afeti ve dolayısıyla çekilen

zorlukların tevekkül, kader ve teslimiyet bağlamında değerlendirilmesi, sorunun atlatılması ve hayata yeniden tutunması açısından önemli hale gelmektedir.

Afet sonrası yaşanan olaylara karşı sabırlı olunmanın kişinin lehine olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır. *"Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır"* (Bakara, 2/153). Bu ayetle sabrın önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır. Çünkü sabır afetlere karşı ruhen kişinin soğukkanlı olmasını, pes etmemesini ve musibetlere karşı tahammül göstermesini sağlamaktadır (İzutsu, 1991: 146).

Günümüzde sabır kavramının önceki konu başlıklarında anlatılan "kader, tevekkül, irade" kavramları gibi anlamından kopartılarak yanlış kullanıldığı görülmektedir. Kur'an'a göre sabır; olumsuz bir olay karşısında gösterilen direnme, metanet ve dayanıklılık gibi anlamlara gelmekte iken; halk arasında daha çok olaylara karşı koyamama, boyun eğme, teslim olma vazgeçme olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre sabır göstermek olaylar karşısında eli kolu bağlı bir biçimde beklemek anlamına gelmektedir. Hâlbuki İslam, eylemi ve mücadeleyi gerektiren bir sabrı tavsiye etmektedir. Sabır kavramı Allah'tan yardım istemenin bir aracı olduğu bilinmektedir. Kişinin olayları anlaması, sabretmesi sorunlarla başa çıkması için etkili bir yöntemdir. Kişi sabırla Allah'a dayanarak direnme gücünü elde ederek yaşanan afetin üstesinden gelme kuvvetini kendinde bulup Allah'ın kendisine yardım edeceği hissi ve inancıyla yaşamaktadır (Özsoy & Güler, 1996: 443). Bu açıdan peygamberler tarihi incelendiğinde birçok peygamberin çeşitli musibet ve hastalığa karşı sabırla mücadele ettiği görülmektedir.

İslam inancı gereği insanın eceli (ölüm vakti) gelmişse hiçbir şekilde bunun değişmeyeceği ayetlerle ifade edilmektedir (A'raf, 7/34). Afet sonrası yaşanan can ve mal kayıplarının etkisiyle birey kendini kaybedebilmekte "*bu deprem olmasaydı ölmeyecekti"* şeklindeki söylem ve isyanın inancın gereklerine uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Zira bu durum kişiye daha çok zarar vermekte ve kişiyi içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Dinin gereği olarak bu söylemler, kabul görülmemektedir. Zira Kur'an'da kişinin sabırlı olması gerektiği, sabırlı olması kendisi için daha hayırlı olduğu belirtilmektedir (Bakara, 2/155).

Said Nursi, musibetlerin kişi için bir rahmet vesilesi olduğunu belirtmekte ve şöyle söylemektedir: *"Ey biçare hasta! Merak etme, sabret. Senin bu hastalığın sana dert*

değil, belki bir nevi dermandır. Şükret, senin bu hastalığın ömür dakikalarını birer saat ibadet hükmüne getirebilir (Nursi, 2013: 206). Bu bağlamda Peygamberimiz bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır: *"Mümin'in şu durumu ne hoştur. Bir iyilik kendisine verildiğinde şükrederse bu onun için hayır olur. Bir musibet başına geldiğinde sabrederse bu da onun için hayır olur. Müminin her hali kendisi için güzeldir. Bu durum sadece mümine mahsustur"* (Müslim, Zühd, 1992). Bu kapsamda afetler karşısında bu bakış açısıyla sabırlı ve metanetle hareket eden kişi, hem psikolojik olarak çabuk toparlanacak hem de göstermiş olduğu sabır ile Allah'ın rızasına nail olacaktır. Böylece afet, musibet, hastalık gibi olumsuz durumların kişi için bir imtihan vesilesi olduğu ve kişinin bu süreçte sabırla hayra kavuşacağı düşüncesi oluşacaktır. Bu yaklaşım ile olaylara pozitif anlam yükleyen kişi yaşadığı musibeti daha kolay atlatacaktır.

Kader bağlamında tüm tedbirler alındığı halde insanlar mallarını, canlarını ve sevdiklerini kaybetmektedirler. Bu durum karşısında kişinin olaylara ecel nazarıyla bakması, ölenlerin manevi şehit oldukları ve kaybedilen malların sadaka hükmüne geçtiği düşüncesi kişiye teselli vermektedir. Zira inanç gereği ölümlere sebep olan afetler/musibetler sadece bir vesile ve bir perde olmaktadır. Kader bağlamında kişinin eceli o an için gelmiş, deprem ise sadece bir araç olmuştur. Azrail (a.s) Cenab-ı Hakka münacat edip yalvarmış: *"kabz-ı ervah vazifesinde senin ibadın benden küsecekler, şekva/şikâyet edecekler."* Ona cevaben denilmiş: *senin vazifene hastalıkları ve musibetleri perde yapacağım; ta ibadımın/kullarımın şekvaları onlara gitsin."* (Nursi, 2013: 261). Aynı şekilde yaşanan depremler, sel afetleri, kazalar ve hastalık gibi musibetler bir perde hükmündedir. Dolaysıyla kader cihetiyle yaşanan afetler, kişinin eceline/ölümüne perdedarlık etmektedir.

Dini inancın kişinin yaşantısında olumlu etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. İnsan dini inanç yolu ile afet sonrası yaşanan travma ve stresten nasıl kurtulacağını yaşanmış tecrübe ile bilir. Mesela ünlü psikolog William James'in dediği gibi: *"Şüphesiz üzüntünün başlıca ilacı dini imandır."* Gandhi ise olumsuz durum karşısında dini inanç ile ayakta kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir: "*Dua ve ibadet olmasa idi ben çoktan çıldırırdım*" (Cufta, 2016: 63).

Yakınlarını afette kaybetmiş kişiye ölümün bir ayrılık ve yokluk olmadığı bilakis hayat için yeni bir başlangıç olduğunun anlatılması insanda olumlu düşünceler oluşturmaktadır. Bu anlamda Said Nursi şunu söylemektedir:

Sizlere müjde! Ölüm yok olmak değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz değil, sönmek değil, tesadüf değil, failsiz bir in'idam/yokluk değil. Belki bir Fail-i Hakim-i Rahim tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekandır. Saadeti ebediye tarafına vatanı asliyelerine bir sevkiyattır. Yüzde doksan dokuz dostların toplandığı yer olan alem-i berzaha bir visal/kavuşma kapısıdır (Nursi, 2013: 299).

Bu bağlamda afetzedelere ölümün bir yokluk olmadığı, sonunda herkesin gideceği bir yer olduğu ve orda kişinin ailesi ve dostlarıyla tekrar kavuşacağının anlatılması bir nebze de olsa afetzedeleri rahatlatacaktır.

Afet sonrası kişi kendisini çaresiz görmekte ve sahipsizlik duygusuna kapılmaktadır. Kişinin bu duygulardan kurtulmasını sağlayan dini öğretiler önem taşımaktadır. Zira birey dini saiklerle ümidini diri tutar ve mücadele gücünü kaybetmeden olaylara iyimser bakarak "Allah'a sığınma" duygusu yaşar (Bahadır, 2011: 81). Kişi dini inancından gelen bu sığınma duygusuyla yaşadığı acılara karşı direnç kazanmaktadır. Dini inanç, Allah ve ahiret inancı ile olaya farklı bir bakış kazandırır ve "*hayırlısı Allah'tan" "görelim Mevla'm ne eyler ne eylerse güzel eyler*" düşüncesi ile sorunlarla başa çıkma konusunda insana güç verir. Allah Kur'an'ı Kerim'de "*sizin hayır bildiğinizde şer; şer bildiğinizde hayır vardır, siz bilmezsiniz Allah bilir"* buyurmaktadır (Bakara, 2/216). Bu ayetten; insanın olumsuz olarak değerlendirdiği bir durumun hayırlı ve güzel olabileceği; iyi olarak nitelendirilen bir durumun da sonuç itibariyle olumsuz olabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iyi ve kötü kavramlarının bu ayet açısından göreceli olabileceği anlaşılmaktadır. Kişinin bu duygu ve anlamlandırmalarla afetten kaynaklı yaşadığı olumsuz durumları atlatması daha kolay olmaktadır.

Psiko-sosyal destek kapsamında kişinin yalnızlıktan kurtulması ve sosyalleşmesi adına dini öğretiler kişiye bir takım imkânlar sağlamaktadır. Örneğin; cemaatle namaz kılmak, fakirlere ve yoksullara yardım etmek, mukabele şeklinde Kur'an okumak ve dua etmek vb. gibi davranışlar kişinin topluma yeniden adapte olmasını ve toplumdan kopmamasını sağlamaktadır. Yaşanan olumsuz olaylarda kişinin sosyalleşmesini sağlayıp yalnızlık duygusundan kurtulmasında dini görevler etkili olmaktadır. Bu kapsamda Hz. Peygamber'in görme engelli Abdullah b. Ümmü Mektum'u imamlık ve müezzinlikle vazifelendirmesi ve 13 defa yerine yönetici olarak vekil bırakması konunun anlaşılması adına önemli bir örnek teşkil etmektedir (Kula, 2014: 86). Abdullah b. Ümmü Mektum, bu şekilde engellilik durumunun verdiği sıkıntıdan daha rahat çıktığı ve toplumla iç içe yaşama fırsatını elde ettiği anlaşılmaktadır.

Afet anı ve sonrasında dua ve ibadetlerle Allah'tan yardım dilemek ve manevi duyguları güçlendirmek ve umudunu diri tutmak büyük önem taşımaktadır. Allah Kur'an'da; "Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm..." buyurmaktadır (Bakara, 2/186). Allah bu şekilde kullarını kendine yönelmeleri konusunda davet etmektedir. Zira dua kişiyi sakinleştirerek manevi güç katmakta ve sıkıntılar karşısında dayanıklılığını artırmaktadır. Araştırmalar neticesinde afet, hastalık ve depresyon gibi zor durumlarda duaya sarılanların psikolojik olarak ümitli, dirençli oldukları ve yaşadıkları zorlukları ve bunalımları daha rahat atlattıkları görülmektedir (Çağrıcı, 2012). Bu bağamda Küçükcan ve Köse'nin depremzedeler üzerinde yaptığı araştırmasında dua ve sabrın olumsuz durumlara karşı kişide direnme, dayanma gücü oluşturduğu ve kişi üzerinde olayları kabullenme sürecinde pozitif etkiler bıraktığı gözlenmiştir (Küçükcan & Köse, 2000).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma; Bitlis ilinin Tatvan ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hâlihazırda çalışan din görevleriyle gerçekleştirilen "*Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan İlçesi Örneği"* adlı çalışma, nitel verilere dayanmaktadır. Bu çalışma ile söz konusu grubun deprem hakkındaki düşünceleri/algıları incelendi ve araştırma konusuna uygun bir şekilde nitel araştırma yöntemine başvuruldu. Bu kapsamda uzman görüşüne de başvurularak nitel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniği uygun bulundu. Din görevlileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek 22 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulandı. Gerçekleştirilen derin görüşmelerle din görevlilerin bir afet biçimi olarak deprem hakkındaki temel düşünceleri anlamaya çalışıldı.

Toplumsal çalışmalarda sık sık başvurulan tekniklerden biri şüphesiz görüşme tekniğidir. Nitel araştırma kategorisinde olan görüşme tekniği, özelikle sosyal araştırmalarda yoğun olarak kullanılmaktadır. Tekniğin ana teması "*kişilerin düşüncelerini merak ediyorsan onlara sorular sor ilkesidir."* Bu çalışmada, din görevlilerinin bir afet türü olan deprem hakkındaki düşünceleri merak edildiği için görüşme tekniğine başvuruldu ve bu kapsamda onlara birtakım sorular soruldu (Geray, 2011: 166).

Bu çalışmanın evreni, Tatvan ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı görev yapan din görevlileridir. Örneklemi ise camii ve Kur'an kurslarında çalışan 9 imam ile 6 Kur'an kursu hocası oluşturmaktadır. Bu kapsamda Tatvan Müftülüğüne bağlı Camii 9 imamı ile 6 Kur'an Kursu kadın hocalarıyla görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşme yapılırken bir imam sürekli konudan uzak değerlendirmelerde bulunduğu için görüşme yarıda kesilerek verilere dâhil edilmedi. Araştırmada örneklem seçilirken çalışmanın konusuna uygun olarak amaçlı örneklem tekniğine başvuruldu. Yapılan mülakatlarda din görevlilerine bir afet türü olan depremin meydana geliş sebepleri ve buna paralel olarak depremin kader, tevekkül, irade, sorumluluk ile olan ilişkisi kapsamında sorular soruldu, bu konularda onların görüşleri, düşünceleri öğrenilmeye çalışıldı. Bu çerçevede örneklem kapsamına giren katılımcılara görüşme formundaki 22 soru yöneltildi.

Bu çalışmada ulaşılan verileri analiz etmek için nitel veri analiz tekniği grubunda bulunan tematik analiz tekniğine başvuruldu. Cami ve Kur'an kurslarında çalışan 29-54 yaş aralığına sahip 9'u erkek, 6'si kadın olmak üzere toplam 15 kişi ile mülakatlar

gerçekleştirildi. Bu görüşmelerden sonra elde edilen veriler tekrar ettiği ve çalışma gerekli doyuma ulaştığı için görüşmeler yeterli görüldü ve mülakatlar sonlandırıldı. Çalışma kapsamında örneklem grubuna görüşme öncesinde konu hakkında gerekli açıklama ve bilgilendirmeler yapıldı ve kişisel bilgilerin gizliliği ilkesine riayet edileceği belirtilip katılımcıların rızası alınarak onlara görüşme formundaki sorular yöneltildi.

Katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılırken ses kaydına izin veren katılımcıların görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kayıt altına alındı. Bazı katılımcılar ise görüşmelerin ses kaydına alınmasını tercih etmeyerek ses kaydına izin vermedi. Ses kaydına izin vermeyen katılımcıların görüşmeleri araştırmacı tarafında not edilerek kayıt altına alındı ve daha sonra bu notlar çalışmanın amacına uygun olarak yeniden düzenlendi. Mülakatların sona ermesinden sonra elde edilen bütün veriler/dokümanlar araştırmacı tarafından deşifre edilerek bilgisayar ortamına aktarıldı. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar araştırmacı tarafından titizlikle kontrol edilerek incelendi. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, belli ana temalar altında bir araya getirildi.

Araştırmacı saha araştırmasına başlamadan önce ilgili birimlere gerekli izinler için başvurdu. Bu kapsamda Tatvan Müftülüğünden gerekli resmi izin alındı (EK-3). Ayrıca Bitlis Eren Üniversitesi Rektörlüğü Etik İlkeleri ve Etik Kurulundan 28.09.2022 tarih ve 65939 sayılı kararı ile etik izni de alındı (EK-2). Araştırmacı araştırmasına Ocak 2023 tarihinde başladı ve Mayıs 2023 tarihinde saha araştırma sürecini tamamladı. Kendileriyle görüşme gerçekleştirilen imam ve Kur'an kursu hocalarının kişisel bilgileri, Kişisel Verileri Koruma Kanunu kapsamında ikinci kişilerle paylaşılmamasına dikkat edildi ve gizli tutuldu. Bu amaçla katılımcıların isimleri kodlanarak (İmam 1-E), (KKH 1-K) şeklinde verildi. Erkekler "E", kadınlar ise "K" şeklinde kısaltılarak görüşme notlarında belirtildi. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan Kur'an kursu hocaları hem erkeklerden hem de kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmacı "Kur'an kursu hocalarını" **"KKH"** şeklinde kısaltarak görüşme notlarında vurguladı. Bu tez çalışmasında heterojen bir katılımcı grubunu oluşturmak için hem erkek din görevlileriyle hem de kadın Kur'an kursu hocalarıyla görüşmeler gerçekleştirildi.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Modernleşmeyle birlikte dinin sosyal yaşam üzerindeki etkisinde bir zayıflama olsa da din görevlilerin toplum içerisindeki saygın konumu kısmen devam etmektedir. Bu bağlamda din görevlilerin sosyal olguları değerlendirme biçimi önem arz etmektedir. Nitekim toplumda birtakım davranış değişikliğini sağlamak için kurumsal yapıların din görevlilerinden yardım talep ettikleri görülmektedir. Bu kapsamda din görevlilerin bir afet türü olan deprem olgusuna yönelik yaklaşımları afetlerle mücadelenin bir parçasını oluşturmaktadır**.** Bu bölümde saha araştırma sürecinde katılımcılarla yapılan görüşme sonucunda elde edilen verilere yer verilmektedir. Görüşme notlarının bir kısmı belli temalar altında derlenerek incelenmekte ve analiz edilmeye çalışılmaktadır.

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu başlıkta örneklem kapsamına giren 15 din görevlisinin sosyo-demografik bilgisini oluşturan yaş, cinsiyet, hizmet süresi, medeni ve öğrenim durumları tablo şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca hangi din görevlisinin hangi camii veya Kur'an kursunda görev yaptığı bazı katılımcılar tarafından belirtilmek istenmediğinden aşağıdaki tabloda bu bilgiye yer verilmemiştir.

Çizelge 3. 1. Görüşme yapılan kişilerin sosyo-demografik durumları

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durumu	Öğrenim Durumu	Hizmet Süresi
KKH 1-K	Kadın	45	Bekâr	Ön lisans	12
KKH 2-K	Kadın	38	Evli	Lisans	13
KKH 3-K	Kadın	40	Evli	Ön lisans	5
KKH 4-K	Kadın	40	Evli	Yüksek Lisans	12
KKH 5-K	Kadın	43	Evli	Lisans	16
KKH 6-K	Kadın	40	Evli	Lisans	5
İmam-1-E	Erkek	44	Evli	Ön lisans	26

İmam-2-E	Erkek	53	Evli	Ön lisans	26
İmam-3-E	Erkek	29	Evli	Ön lisans	10
İmam-4-E	Erkek	42	Evli	Lisans	18
İmam-5-E	Erkek	49	Evli	Ön lisans	29
İmam-6-E	Erkek	46	Evli	Ön lisans	27
İmam-7-E	Erkek	49	Evli	Ön lisans	25
İmam-8-E	Erkek	54	Evli	Ön lisans	34
İmam-9-E	Erkek	47	Evli	Ön lisans	25

Yukarıdaki tablo incelendiğinde örneklem kapsamındaki katılımcıların 1'i hariç diğer tüm katılımcıların evli olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra imamların 1'i lisans mezunu 9'u ise ön lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an kursu hocaların 1'i yüksek lisans, 3'ü lisans diğer 2'si ise ön lisans mezunu olduğu izlenmektedir. Katılımcıların en küçüğünün 29 yaşında olduğu en büyüğünün ise 54 yaşında olduğu takip edilmektedir. En az çalışma deneyimine 5 yıl süre ile KKH 3-K ve KKH 6-K'ın sahip olduğu, en uzun çalışma deneyime ise 34 yıl ile İmam-8-E'nin sahip olduğu görülmektedir.

3.2. Din Görevlilerin Deprem Hakkında Genel Bilgileri

Bu başlıkta, din görevlilerinin bir afet türü olan depremin oluşumu hakkında genel olarak ne düşündükleri ve depremi nasıl tanımladıkları deşifre edilmeye çalışılmaktadır. Katılımcılara yöneltilen deprem nedir, deprem hakkında ne düşünüyorsunuz gibi sorulara verilen yanıtların bir kısmı aşağıda analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda görüşme yapılan bir kısım din görevlilerinin deprem olgusunu şu sözlerle açıkladığı görülmektedir:

> *Deprem yer kabuğu içindekilerin kırılması, ani titreşimler sallanması, toprak üzerindeki yapıların yıkılması, canlı varlıkların zarar görmesidir* (KKH 1- K).

İnsanoğlunun herhangi bir etkisi olmayıp tamamen Allah'ın meşietinde olan bir doğal olaydır (İmam 3-E).

Deprem, yer kabuğu hareketi sunucunda hissettiğimiz yer sarsıntıya denir. Başımıza gelmesini asla istemeyeceğimiz korkunç bir afet olduğunu düşünüyorum (KKH 2- K).

Deprem bizim bildiğimiz kadarıyla yer altında sıkışan gazların patlayıp yeryüzüne çıkmasıdır. Ancak bunun oluşumu ilahidir diyebiliriz. Çünkü yer altında o gazı sıkıştıran, yerleştiren o gazı ve o oluşumun meydana gelmesine sebep olan …. Hepsi yoruma dayalıdır, ben o şekilde biliyorum. Depremler tabi patlayınca yeryüzündeki binaların yıkımına sebep oluyor. Haliyle o yıkımlardan dolayı eğer o evlerde o binalarda insanlar varsa insanların ölümüne sebep oluyor (İmam 1-E).

Yeraltından fay hatalarının kırılması sonucu oluşan bir doğal afettir (İmam 6-E).

Deprem bir doğa olayıdır. Yer kabuğu hareketi sonucunda ortaya çıkan, Allah'ın evrene koymuş olduğu yasalardan biridir (İmam 2-E).

Deprem fiziki olarak belli şeylerle oluşan toprağın oynaması ile toprak altındaki fay hatlarının oynaması sonucu bir zelzeledir (İmam 7-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde din görevlilerin genel itibariyle depremi fay hatlarının kırılması sonucu ortaya çıkan fiziksel bir olay olarak gördüğü ve bu yönüyle bilimsel açıklamalara yakın bir görüşe sahip oldukları izlenmektedir. Bununla birlikte din görevlileri depremi sadece kendi kendine gerçekleşen bir doğa olayı olarak değil Allah'ın yeryüzüne yerleştirdiği bir kural sonucu ortaya çıktığını vurguladığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda İmam 1–E depremi, yer altında sıkışan gazların patlayıp yeryüzüne çıkması şeklinde açıklarken İmam 2-E ise yer kabuğu hareketi sonucunda ortaya çıkan, Allah'ın evrene koymuş olduğu yasalardan biri olarak tarif ettiği görülmektedir. Benzer bir biçimde İmam 7-E depremin fay hatlarının kırılması sonucu ortaya çıktığını ifade ederken İmam 3-E bütün hareketlenmelerin Allah'ın meşietinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bazı katılımcılar da deprem ile ilgili genel düşüncelerini şu sözlerle vurguladığı görülmektedir:

Deprem bir tabiat olayıdır. Allah'ın dünyayı yaratırken kodladığı Sünnetullah'ın gereğidir (KKH 3- K).

Allah'ın bir kanunudur (KKH 4- K).

Doğa olayları, yer sarsıntıları ve Allah-u Teâlâ biz kullarına güç ve kuvvet kendisinde olduğunu ifade eden bir imtihandır (İmam 8-E).

Deprem yeryüzünün doğal hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sarsıntılardır (KKH 5- K).

Allah'ın (c.c.) yeryüzüne koymuş olduğu bir kanundur (KKH 6- K).

Deprem dünya yaratılalı var olan tabii bir durum ve hususen insanlar için afettir (İmam 9-E).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde; katılımcıların depremi bir imtihan, bir tabiat olayı, bir afet, Allah tarafından yeryüzüne konulan bir kanun ve insanlara zarar veren bir olay şeklinde tarif ettiği izlenmektedir. Deprem hakkındaki düşünceyi belirleyen temel faktörlerden biri kişinin deprem deneyimidir. Bu kapsamda din görevlilerin şimdiye kadar herhangi bir depreme maruz kalıp kalmadıkları ve deprem anındaki hissiyatları öğrenilmeye çalışılmıştır. İmam-3, İmam-6 ve İmam-8 şimdiye kadar herhangi bir depreme maruz kalmadığını ifade ettiler. Depreme maruz kaldığını ifade eden bir kısım katılımcıların deprem deneyimi ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

Evet, Van 2011 depremini çok şiddetli hissettik Tatvan'da. O anda çocuklarıma ulaşamamaktan çok korktum (KKH 2- K).

Evet. Daha önce 2011 yılı Van Erciş depremini hissettim. Ayrıca Kahramanmaraş depremini de hissettim. O an doğal olarak korktum. Van depremi sonrası o gece evde ailece kalamadık camide geceyi geçirmiştik (İmam 2-E).

Evet kaldım. Şuan son olan deprem Adıyaman'daki, Maraş'taki ve Malatya'daki depremleri hissettik. O zaman uyanıktım. Evde sarsıntı olunca ben ilk etapta deprem olduğunu düşünmedim. Sonra baktım ki sarsıntı arttı, dolap vardı elimi dolaba dayadım. Çocuklar da uyandılar. Ben o zaman hem kendim için şu an yapmamız gereken tek şey var. Allah'a sığınmaktır. Çünkü o arada binada üst katta can havliyle koşuşan, dışarıya çıkmaya çalışanlar vardı. Kimisi battaniyesine sarılmıştı. Kimisi yorganına sarılmıştı. Kimisi kabanını giymişti, o şekilde. Fakat biz çıkmadık çünkü tehlikeliydi. Bilim adamları öyle diyorlar deprem anında merdivenleri kullanmak çok tehlikelidir. Asansörü kullanmanın daha tehlikeli olduğunu söylerler. Onun için mümkün mertebe, yani bilim

adamlarının anlattığı pozisyonlara sarılmak bir de ilahi duaya ondan sonra imanlı gitmek için kelime-i tevhidi canlı tutmaya gayret etmektir. Ben hep öyle dedim. Yani dua etmek en iyi şeydir. İmkân varsa dışarı çıkarsın ama imkân yoksa o zaman o şok anının geçmesini beklemek bilimsel olarak en uygunudur diyorlar (İmam 1-E).

Evet, çok ürkütücüydü (KKH 4- K).

Evet, Kaldım, Gölcük, Erciş ve Maraş depremlerine maruz kaldım. Korku, endişe, ölümün çok yakınımda olduğunu hissettim. Ölümle burun buruna olduğumu hissettim (İmam 5-E).

Kaldım. Endişe ve kudreti ilahiyi hissiyat ve dahi ölümü ve sonrasını tefekkür (İmam 9-E).

Evet, maruz kaldım, o anda güçsüz çaresiz kaçacak sığınacak yer yok. Bir şey düşünmeden sadece seni yaratan Rabbine iltica edip Allah'ım, Allah'ım, Allah'ım… (KKH 1- K).

Evet, zeminin ayaklarımın altından kayıyor olması ürkütücü olmuştu (KKH 5- K).

Evet. İnsanın vücudu depremi her yönüyle hissediyor. Korku ve ölüm bir arada (İmam 4-E).

Evet. Ölümü iliklerime kadar hissettim. Çok ürkütücüydü (KKH 6- K).

Evet, kaldık, en son olan depremde de yer sarsıntısı oldu. İster istemez insanda bir korku oluşuyor. Ondan önce de Van'daki depremi bayağı bir hissettik. İki depremi de bayağı bir hissettik (İmam 7-E).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde katılımcıların deprem deneyimini aktarırken korku, ölüm, ürkütücü, tefekkür, kudreti ilahi, çaresizlik gibi kavramlar üzerinden duygularını dışa vurduğu izlenmektedir. Çalışmada katılımcıların depremi tarif ederken depremlerin doğa kaynaklı sebepler, insan kaynaklı sebepler, ilahi takdir bağlamında oluşum sebepleri hakkındaki görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Bu bağlamda görüşmeye katılan din görevlilerinin bir kısmının depremin oluşum nedenlerini şu sözlerle açıkladığı görülmektedir:

Depremlerin oluşumu iki yönlüdür. Biri maddi yönlüdür biri de manevi

yönlüdür. Maddi yön işte doğal afetler dedikleri şey az önce dedim ya o gazların patlaması sıkışması ve yeryüzündeki yıkımlara sebep olması, bu maddi boyuttur. Manevi boyut da yerin altında o gazların yerleştirilmesi oluşumu, meydana gelmesi ilahidir. Çünkü Allah-u Teâlâ dünyayı yaratırken kimseye nereye hangi madeni hangi doğal gazı hangi şeyi yerleştireceğini kimseye sormaz. Bu yerleşince zaman zaman bunların sıkışması neticesinde maddi olarak patlama oluyor. Yani kısacası depremlerin hem maddi hem de manevi sebepleri vardır. Maddi sebepler doğa sebeplerdir, manevi sebepler de Allah-u Teâlâ'nın gücünü insanlara göstermesidir (İmam 1-E).

Depremin doğa kaynaklı sebepler olduğu düşünüyorum. Allah'ın evrene koymuş olduğu bir doğa olayı olduğunu, zamanı geldiğinde gerçekleştiğini düşünüyorum (İmam 2-E).

Depremler genellikle fay hatlarının çatlaması sonucu ortaya çıkar. İnsan kaynaklı sebepler ise şöyle olmaktadır; maden ocaklarının, tünellerin, barajların ve çarpık betonarme evlerin gelişi güzel yerlerde yapılması sonucu insan kaynaklı depremlere yol açar. İlahi neden ise sünnetullaha aykırı işlerin yapılması sonucunda ilahi bir ikaz olarak karşımıza çıkmaktadır (İmam 5-E).

İlahi takdirdir. Allah-u Teâlâ ayeti kerimede şöyle buyuruyor: Eğer benim emirlerime uymazsanız Kur'an'a uymazsanız benim hükümlerimi hayatınıza uygulamasınız ben sizin başınıza musibetler zahiri musibetler gönderirim. İşte bu depremdir, seldir, hastalıklardır vs. hepsi bunlara bağlıdır (İmam 7-E).

İnsan kaynaklı sebepler daha ağır basıyor çünkü doğa ile oynamak biz insanların iradesine bırakılmıştır (İmam 8-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde; katılımcıların genel olarak depremi maddi ve ilahi sebeplerle açıkladığı görülmektedir. Depremin meydanı gelmesi Allah'ın bir kanunu olarak açıklanırken bu kanunun vücut bulmasında insanın sorumluluğunun olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda görüşmecilerin genel itibariyle depremi nihayetinde Allah'ın kanununa dayandırsa da bilimsel veriler doğrultusunda açıkladığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda katılımcılar, insanların afetlerdeki sorumluluğunu da ön plana çıkarmaktadır. Katılımcılar genelde afetlerin özelde ise

depremlerin ortaya çıkmasında insanların sorumluluk sahibi olduğunu şu sözlerle vurguladığı görülmektedir:

> *İslam'ın önemli kavramlarından olan ihsan ve itkan, insanın işini en iyi en sağlam ve güzel şekilde yapmasını ifade eder. Bu durum öncelikle tabiatın bir emanet olduğunun bilinciyle tahrip ve ifsat etmeden sorumluluk yükler* (KKH 1- K).

> *Depremin oluşum nedenleri arasında zikredilen üç nedeni de gösterebiliriz. Çünkü yer kabuğunun yenilenmesi için depremler doğa kaynaklı ve gerekli bir harekettir. İnsanların teknoloji, sanayi adına hiçbir sınır gözetmeden dünyadaki bazı akışlara zarar verdiklerini araştırmalar ortaya koymaktadır. Bu da deprem için insan kaynaklı sebep teşkil eder. İlahi takdir yönünü de kutsal kitabımız Kuran'da bizlere ayetlerle haber vermektedir. Araf suresinin 4. ayeti buna güzel bir örnektir. Rabbimiz ayette "Nice ülkeler var ki onları helak ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geliverdi." buyurmaktadır* (KKH 2- K).

Yukarıda belirtilen görüşmelerde görüşmeciler depremlerin meydana gelmesini ilahi yasanın doğadaki işleyişine bağlarken aynı zamanda bilimsel veriler doğrultunda düşünceler belirttiği ve bu afetlerin gerçekleşmesinde insanların da sorumlu olduğunu ifade ettiği izlenmektedir. Bu bağlamda KKH-1; tabiatın bir emanet olarak verildiğini, insanların emanet gereği tabiatı tahrip etmeden kullanmaları gerekliğini, aynı zamanda İslami kavramlardan olan ihsan ve itkan kavramları kapsamında işini en iyi ve sağlam şekilde yapılmasının dinin bir gereği olduğunu belirttiği görülmektedir. KKH 2-K ise depremlerin ilahi kanun gereği yeryüzünün yenilenmesi, insanların doğaya verdiği zarar ve ilahi takdir şeklinde farklı nedenlerden dolayı gerçekleştiğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

3.3. Din ve Deprem Arasındaki İlişki

Afet olgusunun diğer birçok disiplin ve ekonomi, aile, eğitim gibi toplumsal kurumlarla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Şüphesiz afet olgusu ile din olgusu arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu kapsamda din görevlilerinin din ve deprem arasındaki ilişki hakkındaki algıları öğrenilmeye çalışıldı. Yapılan görüşme sonucunda bazı katılımcıların din ve bir afet türü olan deprem hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle aktardığı görüldü:

Tedbirli davranmakla birlikte deprem doğal bir afettir. Depremin olması halinde bunun Allah 'tan geldiğini bilip sabır ve tevekkül etmesi imanın gereğidir (İmam 4-E).

Bu gelen afetlere ilahi affet diyoruz onlara. Bu afetlere her zaman hazırlıklı olmak gerekiyor. Bu dünya olalı hep vardır ama kıyamete yakın zamanda bunların artacağına dair hadisler vardır. Depremlerin oluşumuna işaret eden ayetler de vardır. Bu manada bunlar olmaz diye bir şey yoktur. Mutlaka olur ama bunlar olacak ise ne yapmak gerekir, tedbir almak lazımdır. Tedbire sarılmak lazımdır, sonra işi takdire bırakmak lazımdır. Yani tedbir almadan takdire sarılmak yanlıştır. Tedbir aldıktan sonra takdire bırakmamak da yanlıştır. Tedbir alacaksın işi takdire bırakacaksın (İmam 1-E).

''O Rahmân ki, şu uçsuz bucaksız evreni yarattı, göğü yükseltti ve evrendeki mükemmel dengeyi sağlayan ölçüyü koydu. Göğe gelince; onu kaldırdı, Mîzân'ı koydu. Allah, göğü yükseltmiş ve tam dengesine oturtmuştur. Rabbiniz göğü yükseltti ve gökyüzüne yasa koydu. Sakın dengeyi bozmayın" (Rahman.7-8) ayetiyle cevap vermek istiyorum (İmam 2-E).

Her şeyden evvel Allah kendisine kulluk yapmamızı emrediyor. Emirlerin dışına çıktığımız zaman sadece depremlerin zalimlere yönelik kalmayıp mazlumları da uyarmak için gönderdiği bir işarettir (İmam 5-E).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde din görevlilerinin din ve afet arasındaki ilişkinin farklı boyutlarına dikkat çektiği izlenmektedir. İmam 1-E, dini kaynaklarda kıyamete yakın afetlerin artacağına dair işaret olduğunu, insanların afetlere karşı tedbir almasının dinin bir gereği olduğunu ve tedbir aldıktan sonra tevekkül etmesi gerektiğini ifade ettiği gözlemlenmektedir. İmam 2-E ise din ve afet arasındaki ilişkiyi, Allah'ın yeryüzüne koyduğu denge ve bu dengenin insanlar tarafından bozulmaması gerektiğini ayet üzerinden açıkladığı, İmam 5-E de afeti Allah tarafından yapılan bir uyarı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Diğer katılımcılar da afet ve din arasındaki ilişkiyi şu sözlerle vurgulamaktadır:

Hz. Ömer döneminde günahların çoğaldığı zaman depremler de çoğalmıştır. Bu da insanların günahlarından vazgeçip doğru yola yönelmeleri için bir sebeptir (İmam 6-E).

İşte insanlar çok günah işlediği zaman Allah-u Teâlâ'nın bir kanunudur yer bile toprak bile artık kabul etmiyor. Çünkü zulüm kabul edilemez bir şeydir. Zulüm Allah-u Teâlâ'nın gayretine dokunur. Gayretine dokunduğundan dolayı yapılan zinadır, tefeciliktir, faiz yemektir, insanların hakkını gasp etmektir, insanlara zulüm etmektir. Bunların sebebi olarak Allah-u Teâlâ böyle zelzeleleri musibetleri insanların üzerine gönderiyor (İmam 7-E).

Din insan tarihinden bugüne dek insanları her türlü afat, açlık, korku ve depremlerle uyarmıştır. Örneğin Hz. Nuh'tan bahseden ayetler Araf-64, Şuara-120, Nuh-2 gibi daha nice ayetler bu mesele ile ilgili bahsediyor (İmam 8-E).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde katılımcıların afetleri; günahların ve işlenen zulümlerin artışının bir sonucu, bir ilahi uyarıcı olarak değerlendirdikleri gözlemlenmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da din ve afet hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği izlenmektedir:

Din doğal yasa olan depreme karşı gerekli tedbirlerin alınmasını aksi durumda ortaya çıkabilecek maddi manevi zararlardan bu zayiata neden olanların sorumlu tutulacağını söyler (KKH 5- K).

Deprem insanda kıyamet hissiyatı oluşturmaktadır. Bu durumda insanın nefsini muhasebeye çekmesine vesile olabilir (KKH 3- K).

Din hayatın merkezindedir. Dinin gereği gibi yaşayan biri deprem bölgelerindeki yapılaşmanın kurallara uygun yapılması gerektiğini bütün sebepleri yerine getirdikten sonra oluşacak sıkıntılarda da kadere sığınılması gerektiğini bilir (KKH 6- K).

Yaratılanın yaratana ve yaratılmışlara karşı görev ve sorumluluklarını ihmal ve ihlal ettiklerinde var olan ve yıkımları da o nispette yüksek olan bir afettir. Kur'an'ın Şura suresinin 30. ayetinde de ifade edildiği üzere insanın başına gelen belalar insanın kendi yapıp ettiklerinden dolayıdır (İmam 9-E).

Toplumda yaygınlaşan kötü ahlak ve günahlara karşı uyarmak ve bunların hesabının verileceğini Allah biz kullarına deprem gibi afetlerle hatırlatır (KKH 2- K).

Yukarıda aktarılan görüşmecilerin görüşleri incelendiğinde din görevlilerin depremi dini kavramlarla ilişkilendirdiği, belli bir ölçü dâhilinde gerçekleştiğini,

insanların sorumluluğunun olduğunu ve insanın gerekli tedbirleri alması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Bu kapsamda KKH-5 depremlere karşı tedbirli olunması gerektiğini belirtirken KKH-6 ise tüm tedbirler alındıktan sonra kadere teslim olunması gerektiğini vurguladığı gözlemlenmektedir.

Çalışmada katılımcıların depremin insanların ahlaki bozulmalarına karşılık verilmiş bir ceza olup olmadığı hakkındaki görüşleri de deşifre edilmeye çalışıldı. Yapılan görüşme sonucunda meydana gelen depremlerin ceza olduğunu düşünmeyenler olsa da yaygın olarak ilahi bir ceza/uyarı şeklinde değerlendirildiği görüldü. Bazı katılımcılar bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirdi:

> *Evet. Afetlerin hepsi Allah tarafından insanlara ders çıkarmaları için, Allah'ın kendini hatırlatması için afetler uyarıcı bir sebeptir* (İmam 6-E).

> *Ceza da olabilir uyarı da olabilir. Her ikisi de olabilir. Şimdi Peygamber aleyhisselatu vesselam diyor ki "zinaların artması zulmün artması ondan sonra insan ilişkilerinin eksi manada çoğalması ahlakların yozlaşması diyor ki musibetlerin davetçisidir, belaların davetçisidir." İnsanlar şu anda düşündüğünüz zaman mesela vicdanlı bir insan dindar olmasa bile bunları görebilir. Şimdi herkes ahlaksızlıktan mustariptir. Yani ahlaksız olan kişiler bile ahlaksızlıktan mustariptir. Hele ahlaklı ise tabiri yerindeyse ciğeri yanıyor. İşte bu manada insanların ahlakının yozlaşması dini emirlerin tabiri caiz ise isyan eder hale getirilmesi insanların yani ibadet konusudur ondan sonra yardımlaşma konusudur zekâtların verilmesidir ondan sonra insanlar arasındaki hak hukuk ilişkisi vs. Bunlar azaldıkça ters oranda musibetler artıyor ki bunları görüyoruz peygamberimiz aleyhisselatu vesselam diyor ki zinalar açık işlendi ise zulümler pervasız işlendi ise ondan sonra evlat anne baba arasındaki ilişkiler tabiri caiz ise yani anne baba evladını atıyorsa görevini yapmıyorsa evlat da Anne babasına saygı göstermiyorsa ona babalık hakkını ödemiyorsa siz gelen musibetlerin artacağını görünüz ki öyledir. Yani musibetler arttıkça daha doğrusu şöyle dersek daha doğru olur dini yaşamın azalması musibetlerin artmasına sebep oluyor.* (İmam 1-E).

> *Kesinlikle katılıyorum. Hz. Ömer döneminde büyük bir deprem olmuş. Hz. Ömer de halkı mescide toplayıp ne çabuk günahlara daldınız diyerek halkını tövbeye davet etmiş kendisi de tövbe etmiştir* (İmam 5-E).

Başınıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar. Şura 30 da buyurduğu gibi insan tedbir almadan hareket ederse normal seyreden bir doğa olayı bir felakete dönüşebilir (İmam 2-E).

Allah'a inananlar için bir imtihan veya cezası olabilir. İnanmayanlar için ise bir Doğal afettir (İmam 4-E).

Şimdi duruma göre değişir. İki yönlü olarak düşünebiliriz. Eğer hakikaten insan günahkâr ise günahını da Allah'a tövbe etmeden Allah'a yönelmeden o günahlarına devam ediyorsa bu deprem onlar için hakikaten eziyettir zahmettir. Fakat insanlar var ki Allah'ın emirlerine uyuyorlar, Allah-u Teâlâ'dan haberdardırlar, insanlara zulmetmiyorlar harama karşı kendilerini muhafaza ediyorlar. Onlar için ise mükâfattır. Niye mükâfattır, ehli imanın böyle afetlerde vefat etmesi onların şehitlik mertebesine vesile oluyor (İmam 7-E).

Elbette ki her şey yed-i kudretinde olan Allah'ın emriyle olmaktadır. İlahi imtihan da olabilir. İlahi cezada olur. Kefareti zünub olur ilahi ikazda (İmam 9-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde genel olarak depremlerin ahlaki bozulmalardan kaynaklı meydana geldiği ifade edildiği görülmektedir. İmam 7-E ise afetlerin sadece ilahi bir ceza olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını, ahlaki bozulmanın olmadığı toplumların da afetlere maruz kalınabileceğini; İmam 9-E de afetlerin aynı zaman da imtihan vesilesi olabileceğini belirttiği tespit edilmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da bu konudaki düşünceleri şöyle dile getirdiği izlenmektedir:

İlahi bir ceza, ilahi bir uyarı, ilahi bir güç... Rabbimin ikazı kulun hatasını görmesi insanın hatasını farkına varması hatasını görmesi (KKH 1- K).

Tam anlamıyla ceza olmasa da bir uyarıdır bence. Önceki yaşamış kavimlerde peygamberlerine karşı asilik edince deprem, tufan gibi helak etme olaylarının gerçekleştiğini Kuran'da bize haber verilmiştir. Örnek verecek olursak Nuh Tufanı herkes tarafından bilinen meşhur bir olaydır (KKH 2- K).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde; KKH 1-K depremi bir ceza, bir uyarı ve ilahi bir güç olarak değerlendirdiği gözlemlenirken KKH 2-K ise afetleri tam olarak bir ceza olmasa da bir uyarı olarak yorumlanması gerektiğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde din görevlilerin depremleri insanlar için

sadece bir ceza değil bir imtihan olarak da değerlendirdikleri görülmüştür. Bu kapsamda katılımcıların bu konudaki düşüncelerini şöyle açıkladığı izlenmiştir:

> *Hem imtihandır hem de insanların kendine gelmesi için bir uyarıdır. Sadece imtihan olarak alırsak olmaz. Yani eğer insanlar kendilerini düzeltemiyorsa normal şekilde Allah-u Teâlâ bu musibetleri vererek insanların Allah'a yönelmesine Allah'ın emirlerini yerine getirmesine bir vesile oluyor genellikle* (İmam 7-E).

> *İmtihandır tabii. Hem imtihandır hem cezadır. Dünya imtihan yeridir. Mesela açlık, kıtlık, deprem ondan sonra ailevi musibetler bunların hepsi imtihan vesilesidir. İmtihanda ne gerekiyor? Tedbir lazım, sabır lazımdır yani sabredeceğiz. Tedbirimizi alacağız ondan sonra bu olayların olmaması için ne gerekiyor ise o sebeplere sarılmamız gerekiyor. Sebeplere sarıldıktan sonra neticeleri Allah'a bırakacağız. Örnek olarak söylüyorum Hz. Eyüp bir peygamberdi imtihana tabi tutuldu Kur'an'a göre öyledir. Onun hastalığı bir imtihan vesilesidir. Yusuf a.s bir peygamberdi. Fakat kuyuya atıldı kardeşleri tarafından dışlandı. Sonra Cenabı Allah onu götürdüğü Mısır'a tabiri caiz ise emir yaptı. Bu imtihandır. Allah-u Teâlâ öyle diyor "her zorluktan sonra kolaylık vardır." Siz bir zorlukla karşılaştığınızda sebeplerine sarılırsanız sabrederseniz kendinizi Allah'a teslim ederseniz Allah neticesini iyi yapar. İbrahim'in ateşe atılması bir imtihan vesilesi idi. Neticesi güllük gülistanlık oldu ateşin içerisinde. İşte bütün bunlar imtihandır. İmtihanın neticesi sabır ise mükâfat, sabır değil ise ceza da olabilir* (İmam 1-E).

> *İmtihandır. Deprem sonrası kendimizi hesaba çekip herkesin kendine çeki düzen vermesi, yanlışlarını düzeltmek için bir fırsat olması açısından elzemdir* (İmam 2-E).

> *Yüce Allah'a iman etmiş her insan için deprem de bir imtihan çeşididir* (İmam 4-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcıların bir kısmının afetleri bir imtihan vesilesi olduğunu vurguladığı gözlemlenmektedir. Çalışmada, din görevlilerin semavi kitaplardaki ilahi cezalandırma afet örnekleri ile günümüzde meydana gelen afetler arasındaki benzerlik ve farklılıklar bulunup bulunmadığı hakkındaki görüşleri deşifre edilmeye çalışıldı. İmam 1-E, bu konudaki

düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görüldü:

> *Musa (a.s.) zamanında zaman zaman yağmur yağmıyordu. Yağmur yağmayınca kuraklık oluyordu. Kuraklık olunca kıtlık oluyordu. Musa a.s zaman zaman yağmur duasına çıkıyordu. Bir seferinde yağmur duasına giderken dua ediyorlar ama yağmur yağmıyor. Yağmur yağmayınca Musa a.s diyor ki "Ya Rabbi senin vaadini yerine getirdik işte dua edin namaz kılın Yağmur isteyin yağdıracağım." biz de yaptık ama olmadı. Bu şekilde hikmetini soruyor. Cenabı Allah Musa'ya (a.s.) diyor ki doğrudur yaptınız ama içinizde bir fasık var. Fasık demek ilahi emirleri alenice işlemek demektir. Mesela namaz kılmayan fasık olur alenice işlediği için. Bir Fasık var aranızda aranızdaki fasıktan dolayı ben rahmetimi göndermedim. Musa (a.s) diyor ki ya Rabbi gideyim ona yalvarayım tövbe etsin. Sen de rahmetini gönder. Allah diyor ki hayır ben es-Settarım. Settar demek ayıpları örten demektir. Ben onun ayıplarını ifşa etmiyorum. Ama gidin hep beraber iyinizle kötünüzle beraber tövbe istiğfar edin, yalvarın ben de tövbenizi kabul edeyim. Bir dahaki ibadetinizde Yağmur yağdırayım ki oluyor da. Musa (a.s) zaman zaman kıtlıklar olmuştur. Yağmur gelmemiştir. Bu musibetler o zamanki isyanlardan dolayı oluyordu. Allah-u Teâlâ da ceza veriyordu. Bu zaman ile bağlantı yapabiliriz. Mesela insanlar isyan ettikçe musibetler artıyor. Şu an kimse kimseye güvenemiyor. Güvensizlik bir afettir aslında bir musibettir. Şu anda artık peygamber gelmeyeceği için ilahi mucizeler de gelmeyeceği için biz işi Peygamber efendimizin hadislerine dayandırıyoruz. Hadis diyor ki kıyamete yakın zamanda depremler artacaktır. Depremin artmasının sebeplerini Peygamber efendimiz sayıyor. Mesela isyandır, zinadır, zulümdür ondan sonra anne babaya karşı saygısızlıktır, zekât vermemek, namaz kılmamak. Namaz kılmamak musibetlerin en büyük sebeplerindendir. Cenabı Allah ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım diyor burada kulluktan kasıt ibadettir yani namazdır. Peygamberimizin hadisine göre Namaz dinin direğidir. Hiçbir bina direksiz ayakta kalamayacağı için dinde namazsız ayakta kalamaz. İşte bütün bunlar afetlerin davetçisidir* (İmam 1-E).

Yukarıda verilen görüşme notu değerlendirildiğinde görüşmecinin semavi kitaplardaki ilahi cezalandırma afet örnekleri ile günümüzde meydana gelen afetler

arasında benzerlik kurmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. İmam 1-E, eski kavimlerin ilahi mesaja uymadıklarından dolayı çeşitli afetlere maruz kaldıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda günümüzde meydana gelen depremlerin de insanların yaratıcının emir ve yasaklarına uymadıklarından ve ahlaki yozlaşmadan dolayı meydana geldiğini ifade etmektedir. Diğer katılımcıların bir kısmı da bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle açıkladığı görülmektedir:

> *Allah Kur'an'da "Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenleri müjdele." ayetinde buyurduğu gibi Hz. Âdem'den günümüze her kavimde buna benzer afetlerin olduğunu Hz. Yusuf'un kıssasında kuraklık örneği, Hz. Nuh kavminde tufan olması vs. örnek gösterilebilir* (İmam 2-E).

> *Her iki ümmete de gönderilen afet Allah tarafından gönderilmiş. Ancak ümmeti Muhammed'e gönderilen bu afetler bu ümmetin derecesini katında yükseltecek olup diğer ümmetleri ise helak perişan ve rezil ediyordur* (İmam 3-E).

> *Diğer dönemdeki afetler kavim ve toplumlar açısında yaptıkları kötülüklere karşı bir ceza iken bu dönemdeki afetler imtihandır* (İmam 4-E).

> *Geçmiş semavi dinlerde insanları uyarmak için peygamberler sürekli insanları uyarıp durdular. Kendi kavimleri tarafından tekzip edildiler, tekzipleri sonucunda ilahi azaplarla cezalandırıldılar. Günümüzde de buna benzer birçok olay cereyan etmiştir ve bunun sonucunda da büyük felaketlerle karşı karşıya kalmıştır; deprem, sel ve toplu katliamlar buna örnektir* (İmam 5-E).

> *Benzerlik olarak yaşanan afetler birer ders niteliğindedir. Farklılığı ise o dönemlerde peygamberler tarafından apaçık uyarılar ile günahlarından sakınılması gerektiğini söylerlerdi, sakınmadıkları durumda ise cezalandırılırdı. Şimdiki dönemde ise insanlar işlediği günahlar karşısında afetlere maruz kalmakta ve Allah bu afetlere karşılık bu ümmetin çoğu günahını affetmektedir* (İmam 6-E).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde katılımcıların afetleri ilahi bir ceza olarak değerlendirilmesi açısından benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların genel olarak birçok peygamber ümmetinin ilahi uyarılara uymadığında afetlere maruz kaldıklarını ifade ettiği izlenmektedir. Diğer katılımcıların bir kısmı da bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği görülmektedir:

Semavi kitaplardaki ilahi cezalandırmalarda peygamberlere açık ve kesin isyan vardır. Afetlerde bu isyanın sonucu olmuştur. Bu afetlerde Peygamber ve ona inananlar kurtulmuşlardır. Günümüzdeki afetlerde hem inkârcı ve günahkârlar ölmekte hem de mümin ve günahlardan sakınanlar ölmekteler. Bu afetlerde ölenler kâfir ise cezaya müstahak olmuşlardır. Ancak müminler ise şehitlik mertebesine kavuşmuştur. Yani müminler ölseler bile kaybetmiş olmazlar (KKH 2- K).

Elbette ki her şey yed-i kudretinde olan Allah'ın emriyle olmaktadır. Afat-ı arazi ve semavi ile ikaz, ceza, ibtila, musibet vb. tarihte olduğunun aynısı olmazsa da lokal olması hasebiyle vakidir ve caridir. Dolayısıyla ilahi imtihan da olabilir. İlahi cezada olur Kefareti zûnüb olur ilahi ikazda (İmam 9-E).

İlahi cezalarda sadece isyan edenler helak olup ölürler ama inanalar kurtulurlar. Önceki peygamberler dönemimdeki yaşanan hadiseler gibi ama gönümüzde meydana gelen afetlerde inanlarda inanmayanlar da ölmektedir (KKH 4- K).

Geçmişteki cezalandırmalar uyarıların neticesinde gerçekleşmiştir. İnsanların tedbir almalarına engel durumlar söz konusudur ancak mevcut durumda birçok afet tedbirsizliğin bir sonucu olarak afete dönüşmektedir (KKH 5- K).

Şimdi o zaman da insanlar mesela Nuh (a.s), Lut (a.s), Hz. İbrahim zamanında da bütün peygamberler zamanında da insanlar hep Allah'ın emirlerine karşı gelmişlerdir. Peygamberleri inkâr etmişler. Şu anda peygamberler yok ama Resulallah (s.a.s) ve peygamberlerin varisi olan âlimler var. İnsanlar şu an onlara karşı geliyorlar. İlim ehline karşı gelmek ilmi kabul etmemek Allah-u Teâlâ'nın zati ve subuti sıfatlarını kabul etmemek… Allah'a isyan bayrağını açtığımız zaman… Lût Kavmi ne yaptı? Çok affedersiniz şu an homoseksüel dediğimiz bir icraatı gerçekleştirdiler ve Allah-u Teâlâ onlara öyle bir felaket taşlar yağdırdı ve insanları o halde bile bazı yerlerde belki bunları görmüşlerdir. O halde bile, çıplak halde, o zina halinde bile taş gibi olmuşlardır. Nûh (a.s) zamanında Allah'ın Peygamberi olmasına rağmen onun kavmi onu kabul etmedi. Nuh tufanı oluştu. Şimdi de Allah-u Teâlâ onlar gibi o kavimler gibi Resulü Ekrem'in (a.s) ümmetine öyle bir felaket göndermiyor ama uyarıcı felaketler gönderiyor. İşte bu depremdir, seldir mesela deprem oldu yaklaşık 20-25 gün sonra akabinde hemen

Urfa'da, o mıntıkada ayrıca sel oldu. Bunların hepsi birbirleriyle bağlantılıdır. Allah-u Teâlâ Resulü Ekrem (a.s) ümmetine vermiş olduğu ikramdan dolayı Resulü Ekrem'i çok sevdiğinden dolayı diğer ümmetlere yapmış olduğu o tufan ve musibetleri Resulü Ekrem'in ümmetine öyle o şekilde vermiyor (İmam 7-E).

İlahi cezalandırmada bütün kötüler olurken afetlerde ise kötülerle beraber iyiler de ölmektedir. Bununla beraber ilahi cezalar hep sebepler dairesinde afetlerle gerçekleşmiştir (KKH 6- K).

Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde katılımcıların önemli bir kısmının geçmişte ve günümüzde gerçekleşen afetleri ilahi bir ceza ya da uyarı biçiminde değerlendirildiği görülürken KKH 5- K, günümüzde gerçekleşen afetleri, dini kaynaklarda geçen afetlerden farklı olarak bir ceza değil insanların tedbirsizliğinden kaynaklandığını vurguladığı tespit edilmektedir.

Çalışmada, din görevlilerin depremlerden sonra insanların dine, ibadete yönelip yönelmedikleri konusundaki gözlemleri de öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların önemli bir kısmının depremzedelerin depremden sonra genel olarak dine yöneldiklerine, namaza başladıklarına şahit olduklarını belirtirken çok az bir kısmı da depremlerden sonra dine yönelimde herhangi bir değişiklik olmadığını ifade ettiği tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların bu konu hakkındaki gözlemlerini şu şekilde açıkladığı görülmüştür:

Evet, Depremden sonra insanlar bir süre kendilerine çeki düzen vermeye ibadetlere daha bir yoğunlaşmaya özen gösterirler. Hayatın sadece bu dünyadan ibaret olmadığına ve ölüm gerçeğine bu kadar yakından şahit olunca insanlar bu dünya için yaşamaya çalışmanın akıllıca olmadığını anlıyorlar. Son Maraş depreminden sonra izlediğim bir video tamda bu konu ile ilgili ve etkileyiciydi. Depremzede bir beyefendi anlatıyor. 20 yıl boyunca sabah-akşam çalışmış. Eşinin uyarılarına rağmen namaza vakit ayırmamış ama depremde 1 dakikada 20 yıllık emeği olan evini kaybedince ömrü boyunca ihmal ettiği namazları için çok üzüldüğünü ve pişman olduğunu söylüyordu (KKH 2- K).

Evet. Büyük musibetler karşısında insan daha güçlü bir varlığa sığınıp yardım isteme ihtiyacı hissediyor ve teskin edecek tek şey ibadetlerdir (KKH 6- K).

Van Depreminde yakın olduğumuz için hissettik. O zaman vaazlarımızda değindik. Depremin ilk gününde cemaatimiz arttı ondan sonra azaldı. Bu son olan depremde Maraş depreminde o günkü sabah namazında cemaat en az 3 katına

çıkmıştı. Ben de cemaate takıldım dedim ki siz korkudan geldiniz. Bu olmaz eğer devamı gelirse Allah için olur (İmam 1-E)

Evet. Dine yöneldiğini gözlemledim. İnsanların ölümü hatırladığını namaza başladığını tövbe ettiğine şahit olduk. Ama bazılarının da depremden faydalanıp insanları sömürdüğünü fırsatçılık yağmacılık yaptığını da şahit olduk (İmam 2-E).

Evet, kesinlikle insanlar deprem sonucu dine kendilerini daha çok vermişlerdir dine mensup olmayanlar ise dine bir adım atmışlardır. Göçük altından çıkan bir kardeşimizin o anki söylemi şuydu: hiçbir dua bilmiyordum hiçbir ibadetim yoktu. Buradan sağ çıkarsam kendimi ve eşimi tamamıyla dine adanacağımıza söz verdik (İmam 5-E).

İçinde az da olsa iman ve Allah sevgisi olan kişilerde ibadetlerine sımsıkı sarılanlar oldu (İmam 6-E).

Yaklaşık iki ay önce olan bir depremde hemen hemen iki ay olacak bunda insanların daha çok yönelmesi lazım iken fakat halen günahın peşinde koştuklarına şahit olan kişiler var. Genel anlamda söylüyorum bunu. Dönüş yapanlar olmuştur. Allah'a yönelenler olmuştur. Ama genel anlamda dönüş olmamış (İmam 7-E).

Katılımcılara ait yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde, genel olarak depremlerden sonra insanların dine yöneldiklerini, namaza başladıklarını ve camiye daha sık gittiklerini gözlemlediğini belirtildiği görülmektedir. KKH-2 ve KKH-6, deprem karşısında insanların aciz ve çaresiz kaldıklarını ve bir dayanak noktasına ihtiyaç duyduklarından dolayı dine yöneldiklerini ifade ettiği izlenmektedir. İmam 1-E ise depremlerden sonra dine yönelimde ve ritüellerde bir artış olsa da bunun uzun sürmediğini dile getirdiği anlaşılmaktadır.

3.4. Deprem, Kader, İrade ve Tevekkül İlişkisi

Bu başlıkta din görevlilerinin deprem, kader, irade ve tevekkül arasındaki ilişki kapsamında görüşleri irdelenmek ve bu konu hakkındaki algıları deşifre edilmek istenmektedir. Depremlerin kader olup olmadığıyla ilgili tartışmalar, genellikle depremlerden sonra sürekli yapılmaktadır. Kimi zaman depremlerin halk arasında zorlayıcı bir kader yazgısına indirgendiği ve sorumluluktan kaçma olarak

değerlendirildiği görülmektedir. Bazı katılımcıların bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği görülmektedir:

> *Deprem de insanın bir kaderidir. Allah'ın iradesiyle meydana gelir. Tedbir ve tevekkül edilmeli* (İmam 4-E).

> *Kader demek ilahi program demektir, ilahi proje demektir. Kaza ve kader vardır. Kader demek ilahi projedir, kaza ise o ilahi kadere uygun zaman geldiğinde oluşmasıdır buna kaza diyoruz. Az önce dedik ya günahlar artınca musibetler olunca ilahi afetlerde oluyor. Biz bunu bu şekilde kadere bağlayabiliriz. Yani siz kendi iradenize göre ilahi Yol çizgisinde yürürseniz Allah-u Teâlâ sizi koruyacaktır. Ama siz yapmazsanız Allah'ın koruması kalkıyor, sizi halinizle baş başa bırakıyor. Nuh Peygamber'in tufanı musibete karşı bir cezadır. Bu şekilde değerlendirmek lazım. Tedbir tevekküle engel değildir, mutlaka tevekkül etmek lazımdır. Tevekkül demek dayanmak demektir. İhtiyaçlarımızı gereken sebepleri ne ise yapıyoruz neticeyi Allah'a bırakırız buna tevekkül diyoruz. Tevekkül kadere engel değildir. Kur'an'daki kader anlayışı şudur. Her şey Allah'ın ilmindedir zamanı geldiğinde Allah onu gerçekleştirir. Şimdi gerçekleşen o olaya kader diyoruz. Bazı insanların dediği gibi "Kaderimde vardı yaşayacağım" demek yanlıştır. Biz bunu bilmiyoruz ki. Cebriye ekolü öyle diyorlar. Biz öyle demiyoruz. Biz diyoruz ki tedbirimizi alacağız takdiri Allah'a bırakacağız. Allah-u Teâlâ eğer takdire uygun bir şey yaparsa bu ilahi ilmine bağlıdır. Öyle olduğu zaman daha rahat etmiş oluruz sıkıntılarımız artmamış olur. İsyan da etmemiş oluruz* (İmam 1-E).

> *Daha önceki sorularımda verdiğim cevaplarla beraber eklemek istediğim şudur. Deprem olayı bir doğa olayı iken bir afete dönüşmesi insan kaynaklıdır. Bunu bir hadisle açıklamak isterim. Bir adam Peygamberimize (a.s) gelerek, "Ben devemi salı vererek mi tevekkül edeyim, yoksa bağlayarak mı?" demiştir. Efendimiz ise, "Deveni bağla sonra tevekkül et." buyurmuştur. Biz de bir inşaatı yaparken zemin etüdü olsun malzeme kalitesi olsun çalmadan her anlamda tedbiri almalı, sonrasını Allah'a bırakmalıyız* (İmam 2-E).

> *Kadere inanmak lazım ancak tedbiri de elden bırakmamak gerekir. İnsanoğlu tüm tedbirlerini aldıktan sonra yüce Rabbine sığınarak ve güvenerek yaşaması gerekir* (İmam 3-E).

İslam dini insanı bütün doğal afet ve kazalara karşı tevekkül irade kader akıl ve bilimin ön gördüğü şekilde detaylıca sorumlu tutmuştur. Bütün kazalara karşı tedbirli olmamızı gerisini ise tevekkül ve kader bağlamında sorumluluk bilincine sahip olmamızı tavsiye etmiştir (İmam 5-E).

Yukarıda verilen katılımcılara ait görüşme notları incelendiğinde, depremin bir kader olduğu tevekkülün ise tedbirden geldiği vurgulandığı izlenmektedir. Bu bağlamda İmam 1-E kaderi ilahi bir proje olarak değerlendirdiği, bunun yanında tevekkülün tedbiri gerektirdiğini ifade ettiği tespit edilmektedir. İmam 5-E insanların eldeki imkânlardan faydalanarak depremlere hazırlanmaları gerektiğini, sorumluluğunu kötüye kullanan insanların ise Allah indinde mesul olacağını belirttiği görülmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da bu konu hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle aktardığı gözlemlenmektedir:

Şimdi iradeye gelirsek, her şey Allah-u Teâlâ'nın iradesindedir. Her ne kadar insanlarda cüzi irade var desek bile yine de her şey Allah'ın elindedir. Çünkü Allah dilemezse bir yaprak bile yerinde oynayamaz. Bir yaprak kurusa bile daldan yere düşmez. Bu cüzi iradeyi her ne kadar insan eline verilmiş olsa bile gerçekte orada levh-i mahfuzda takdir-i ilahide ne yazılmışsa o olur. İrade bizim elimizde olan bir şey değil aslında. Allah-u Teâlâ irade eder biz yaparız. Biz irade edip biz yapmayız. Allah-u Teâlâ bizim için bir şey irade eder, o sebepleri yaratır ve o sebep sonuç ilişkisinde o işi yapmış oluruz. Ama irade edersen Allah-u Teâlâ'nın iradesi bu depremde vardı, bu selde vardı, bu afet ve musibetlerde vardır. O kesinlikle tartışılmayacak bir konudur. Eğer biz Allah'ın emirlerine sarılmazsak ayet-i kerimede Allah'ın ipine sımsıkı sarılın deniliyor. Allah'ın ipi nedir? Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından sakınmak, Resulü Ekrem'in (a.s) şeriatı garrasını, onun sünneti seniyyesini ve ahlakını yaşamak lazım. Biz bunlardan uzaklaştıkça depremlerde felaketler de hiçbir zaman eksik olmayacaktır (İmam 7-E).

Kamer suresi 49. ayete Allah şöyle buyuruyor; "biz her şeyi bir düzen ve ahenk içerisinde yaratık." Biz insanlara düşen tedbirimizi sağlam almaktır, ondan sonra gerisini Allah'a bırakmaktır yani tevekkül (İmam 8-E).

Binaların yapımı ile ilgili insana ve tabiata karşı ilmin/bilimin gerekliliklerini yerine getirmemesinin vebali ile iradeyi kötüye kullanmasının dünya ve ahirette bir cezai karşılığının olduğu hakikattir. Kul zulmeder, kader adalet eder kaidesi de

bunu ifade eder. İşini kötü yapıp afatı kadere fatura etmek itikadi bir arızadır. Hâlbuki bütün maddi ve manevi vazifelerini yaptıktan sonra tevekkül ve takdire teslimiyet ve rıza esastır. Nitekim depremin bütün şartlarını dikkate alarak yapılan sağlam konutlarda da yıkımın olduğu az da olsa vakidir. Orada da ya manevi arıza haram, zulüm vb. kazançlar ya da içinde Allah'a isyanların çoğalması vb. gibi ya da imtihan veya kefareti zûnüb vardır (İmam 9-E).

Kader Allah'ın nezdinde bir ilimdir nasıl olacağı Allah-u Teâlâ tarafından belirlenir. Bu depremle, selle veya herhangi bir afetle gelebilir. Tevekkül ise bizim cüzi irademiz sayesinde alacağımız tedbirlerle beraber Allah'ın kaderine razı olmaktır (İmam 6-E).

Yukarı verilen görüşme notları incelendiğinde, katılımcıların genel itibariyle depremi Allah'ın bir kanunu olarak değerlendirdiği ve külli iradeyi ön plana çıkardığı görülmektedir. Bununla birlikte tevekkül kapsamında katılımcıların afetlere karşı insanların da sorumlu olduğunu, tedbir alması ve afetlere karşı hazırlıklı olunması gerektiğini vurguladığı tespit edilmektedir. İmam 9-E, afetlere karşı sorumluluğu olan insanların gerekli tedbirleri almadığında hem dünyada hem de ahirette cezalandırılacağını ifade ettiği izlenmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da deprem, kader, irade ve tevekkül hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği görülmektedir:

Depreme yakalanmak kader olabilir. Ancak deprem nedeniyle yaşananlar kader değildir (KKH 3- K).

Afetleri ve meydana gelen acıları insanın iradesini yok sayarak tamamen kadere yüklemek doğru değildir. Hiçbir acının hüznün olmadığı tek yer ebedi mutluluk cennettir (KKH 1- K).

Veba salgınından kaçan Hz. Ömer Allah'ın bir kaderinden ötekine göçüyorum demiştir. Bence bu cümle 3 kavramı da içinde barındıran ve çözümleyen yeterliliği taşımaktadır (KKH 5- K).

Depreme maruz kalmak bizler için bir kader yani Allah'ın belirlediği ve gerçekleşmesini engelleyemeyeceğimiz bir durum. Ancak depremden olumsuz etkilenmemek için bazı tedbirlerimizi almak bizim irademiz ve sorumluluğumuzdur. Tedbirimizi aldıktan sonra başımıza gelene isyan etmeden sabır göstermekle tevekkül etmekte bir Müslüman olarak bizim görevimizdir (KKH 2- K).

Depremin oluş saati ve yeri kaderdir. İnsanların yapı inşası ve yeri insanların iradesiyledir (KKH 4- K).

Kader insanın hayatı boyunca yaşayacağı şeylerin ilahi kudret ve ilimle önceden bilinmesi olduğu için bu manada yaşadığımız her şey kaderdir. İnsanoğlu yapı inşasında cüzi ihtiyarıyla gerekli her şeyi bütün tedbirleriyle yaptıktan sonra gücünün yetmediği yerin altındaki olaylar için Rabbine güvenip sığınmalıdır ki biz buna da tevekkül diyoruz (KKH 6- K).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcıların genel olarak depremlerin ilahi kanun gereği kader olduğunu belirttiği gözlemlenmektedir. Ancak katılımcıların toplumda kader kavramının yanlış anlaşıldığını, kaderin tedbirli davranmayı gerektirdiğini ve insana sorumluluk bilincini verdiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcılar insanların sahip oldukları irade gereği depremlerde meydana gelen kayıplardan sorumlu olduklarını açıkladığı izlenmiştir. Katılımcıların bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

Allah Kur'an'da buyuruyor bir şey bilmiyorsanız ehline sorunuz bilen kişiye sorun. Bir bina yapıldığı zaman jeoloji mühendislerine sormak lazım zemin nasıldır diye. İnşaat mühendislerine sormak lazım binayı hangi standartlara göre yapmak lazım ki yıkılmalarının azalması için. Bütün bunları yerine getirmek tedbirdir. Tedbirden sonra gelen neticeye ilahi takdir diyoruz. Biz buna karışamayız. Bana göre yeryüzündeki yıkımlardan bilen kişinin dediklerine göre yani standartlara uygun bina yapılmamışsa izin veren ve yapanların tümü günahkâr olur vebal altına girer (İmam 1-E).

Yukarıda verilen görüşme notuna bakıldığında İmam 1-E, Nisa Suresinin 58. Ayeti bağlamında yapılacak işin ehline verilmesi, işin uzmanı tarafından yapılması gerektiğini ifade ettiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda depremlere hazırlık konusunda bina ve altyapı çalışmalarında mühendislere danışılması gerektiği, tüm tedbirler yerine getirildikten sonra işin Allah'a havale edilmesi gerektiğinin belirtildiği anlaşılmaktadır. Diğer bir kısım katılımcı da bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle açıkladığı izlenmektedir:

Deprem kaderdir ama insanın iradesi yapılarda vardır (KKH 4- K).

Evet, bir kaderdir. Bunun yanında insanın tedbirlerini alma sorumluluğu ve yükümlülüğü de vardır (KKH 2- K).

Bence kader Allah'ın evrene koyduğu ölçü demektir. Sizin bahsettiğiniz kader halk arasındaki yanlış kader algısından kaynaklıdır. İnsan iradesi vardır ve sorumlulukla doğrudan ilişkilidir (İmam 2-E).

Deprem bir kaderdir. İnsanoğlu da bu kaderin içerisinde en çok sorumluluk taşıyan bir mahlûktur (İmam 5-E).

Depremler Allah'ın eliyle oluşur. İnsanın müdahale etmeye ne gücü ne de iradesi vardır (İmam 6-E).

Depremin gerçekleşmesinde insan müdahili olduğuna inanmıyorum (KKH 3- K).

Deprem kaderdir. İnsanın sorumluluğu şu şekilde vardır. Günahlar aşikâr yapıldığı için insanların günahkârları uyarması lazım. İnsanların o günahı işleyenlere gidip onlara doğru yolu tavsiye etmeleri lazım. Eğer bu şekilde olursa bir şekilde bir nebze belli insanların iradesinde olan şeyleri yapabilme gücümüz vardır. Mesela eğer insan içki içiyorsa o içkiden o kardeşimizi kurtarmamız lazım. Zina yapıyorsa zinadan kurtarmamız lazım (İmam 7-E).

İnsanların anladığı manadaki kader değil elbette sebepler noktasında sorumluluktur, sonuç noktasında kaderdir (KKH 6- K).

Kaderdir fakat yıkımının zararlarının ölçeğinde insanın sorumluluğu ve ihmalleri var (İmam 9-E).

İnsan sorumluluk sahibi bir varlıktır ve yaptığından sorumludur. İnsan boyutu ve kader boyutu vardır (KKH 1- K).

Oluşumu itibariyle ilahi yasa kapsamında elbette kaderdir ancak sonuçlarının kader olması gibi bir durum söz konusu olamaz zira her bölge ve ülkede aynı zararlara neden olmamaktadır (KKH 5- K).

Tabi ki bir kaderdir. İnsana düşen tedbirdir. Deprem Allah'ın iradesiyle meydana gelir (İmam 4-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcılar tarafından deprem gibi afetlerde insan sorumluğunun vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların

kader ve tevekkülü halk arasında yaygın bir biçimde anlaşıldığı gibi afetlere karşı gerekli hazırlık yapmadan Allah'a teslim olmak değil sorumluluğunu yerine getirdikten sonra işi Allah'a havale etmek şeklinde tarif ettiği tespit edilmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların insanların depremlerde can ve mallarını kaybetmelerini nasıl değerlendirdikleri ile ilgili algıları da öğrenilmek istenmiştir. Katılımcılar önemli bir kısmının hayatını kaybedenlerin manevi şehit olduğunu ve kaybedilen malların ise depremzedeler için sadaka olduğunu belirttiği tespit edilmiştir. Katılımcıların bu konu hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

> *Depremde hayatını kaybedenleri Allah onlara şehitlik mertebesini verecektir. Mallarını kaybedenlerde aslında o mal sizin olmadığını tamamen emanet olarak kullarına verdiğini bildiriyor* (İmam 3-E).

> *Ecel geldiği zaman önüne hiçbir şey geçemez. Yukarıda bahsettiğimiz tedbir tabi ki ecelin önüne geçmek değil tedbir amaçlıdır. Eğer bir insanın eceli gelmişse o depremde olmasa da başka bir şekilde olacaktır. Dedik ya deprem ya ikazdır ya imtihandır ya da cezadır. Eğer cezayı hak etmiş ise hem can gider hem mal gider hem de cezasının karşılığını öbür dünyada da alır. Eğer cezayı hak etmemiş ise onun mal kaybı can kaybı onun için bir mükâfattır. Sadaka hükmüne geçer. Onun derecesinin artmasına vesile olur şehit hükmüne girebilir. Çünkü Peygamberimiz şehitleri üç gruba ayırır. Depremde, yangında, selde ölen kişi manevi şehit oluyor. Şehit hükmüne girer. Mesela bu depremlerde kişinin herhangi bir günahı yoksa ve Allah'a karşı isyan etmemiş bir kimse ise o zaman o mal ve can kaybı onun için mükâfattır ve şehit hükmüne girer.* (İmam 1-E).

> *Bütün tedbirler alındıktan sonra her şey yerli yerine oturtulduktan sonra başa gelenin bir tevekkül abidesi olarak önümüze çıkmalıdır diye düşünüyorum* (İmam 5-E).

> *Mü'minin ölümü şehadet, günahkârın ölümü veya sıkıntıları kefareti zünub, kâfire ceza. Müminlerin kaybettikleri malları sadaka ve mülkün asıl sahibini ihtar ve ihbar* (İmam 9-E).

> *Yapılan binaların olması gereken sağlamlıkta olmamasından kaynaklandığı, gerekli tedbirlerin zamanında alınmadığını ötürü can ve mal kaybı yaşanmaktadır* (İmam 6-E).

Buna göre söylersek her şeyin sahibi Allah olduğunu malikimiz Allah olduğunu biz onun mülkü olduğumuzdan dolayı Allah-u Teâlâ istediği gibi istediği şekilde malından mülkünde tasarruf etme hakkı vardır. Nasıl bir insanın cebinde parası varsa o insan o paraya hâkimse istediğini istediği gibi alıp yiyebiliyorsa gezebiliyorsa. Bu mülkte kâinatta Allah-u Teâlâ'nındır. Bütün herkesin sahibi Rabbi Allah-u Teâlâ azimuşşandır. O şekilde Allah-u Teâlâ istediğini istediği şekilde yapabilir (İmam 7-E).

Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz, sabredenleri müjdele (İmam 2-E).

Yukarıda verilen bazı katılımcılara ait görüşme notları incelendiğinde depremlerde hayatını kaybedenlerin manevi şehit oldukları ve kaybedilen malların ise sahiplerinin günahları için kefaret olduğu belirtildiği izlenmektedir. Bu kapsamda İmam 1-E deprem, sel, yangın vs. afetlerde ölenlerin şehit olduğunu; İmam 2-E ile İmam 7-E, kişinin elindeki malların gerçek sahibinin Allah olduğu, Allah'ın istediği zaman malı alıp istediği zaman verdiğini; İmam 9-E ise depremde ölen müminlerin şehit olduğunu, Müslüman olmayan kişiler için depremlerin azap olduğunu belirttiği gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, din görevlilerin depremlere karşı insanların nasıl tevekkül ettikleri ve tevekkülün nasıl olması gerektiği ile ilgili düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmeye katılan katılımcıların kader kavramında olduğu gibi tevekkül kavramının da halk arasında bağlamından kopartılarak kullanıldığını belirttiği görülmüştür. Katılımcıların insanların sözlü duadan önce fiili duayı yapmaları gerektiğini ifade ettiği tespit edilmiştir. Din görevlilerin bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği izlenmektedir:

Sebepler yerine getirilir yani yapı malzemeleri, uygun zemin vs. araştırmalar yapılıp ona göre inşa edildikten sonra tevekkül edilir (KKH 4- K).

İnsanların çoğunda bir teslimiyet gözlemlemekle birlikte yanlış bir tevekkül anlayışı var. Tedbir yok dua var. Daha önce de belirttiğim gibi önce tedbir alınmalı sonra da Allah'a teslim ol şeklinde olmalıdır (İmam 2-E).

Olana bitene sadece durup bakmak ve hiçbir şey yapmadan beklemek asla tevekkül demek değildir. Tevekkül bir konuda elinden gelen çabanın en güzelini ortaya koyduktan sonra başına gelini kabul etmektir. Bu sonuç ilk etapta

hoşumuza gitmese bile bir hayır olduğunu ummak ve işini Allah'a havale etmektir (KKH 2- K).

Allah'a dayanmanın tek bir şartı vardır o da üzerine düşeni yapmaktır. Yetkilisinden bölgede ve hanede oturacaklara kadar herkesin gerekli araştırmayı yapması doğru seçimler yapması gerekmektedir (KKH 5- K).

İyice araştırılıp Allah'ın kanunlara uygun yapılar inşa edilmeli. Maalesef insanlar bunun tersine hareket ediyor sebepleri yerine getirmeden yanlış bir şekilde tevekkül ediliyor (KKH 6- K).

Tedbirini alacaksın sebeplere sarılacaksın neticeyi Allah'a bırakacaksın sebeplere sarılmadan tevekkül dersen yanlıştır. Sebepleri yaptıktan sonra ben bütün sebepleri yaptım artık hiçbir güç bunu yıkamaz demek de yanlıştır (İmam 1-E).

İnsanoğlu kendisine düşen sorumlulukları yerine getirdikten sonra tevekkül etmelidir (İmam 4-E).

Ülkemizde yaşanan depremlere bakıldığında insanların tevekkül etmediğini görmekteyiz. Bina yapımından sorumlu herkesin işini ziyadesiyle yapması gerektiğini binaların depreme dayanıklı bir şekilde inşa edilmesi gerekmektedir (İmam 6-E).

Tevekkül insanın tam olarak tedbir aldıktan sonra Rabbine dayanıp öylece yaşamını devam etmesidir (İmam 3-E).

Tabi ilk andaki durum ile şu andaki durum çok değişmiş. İlk günlerdeki insanların tevekkül düşüncesi ile şimdiki tevekkül düşüncesi çok değişmiş. Nasıl değişmiş? Önce herkes kaybetti. Allah'a bir yöneliş bir haykırış bir yalvarış oldu. Ama şimdi belli bir düzene girdikleri için tamamen o yalvarış yakarış o Allah'a dönüş tekrar eski haline dönmüş oldu. Yani daha önceki halleri neyse şimdi aynısı olmuş. Olması gereken tevekkül biz Allah'tan geldik Allah'a gideceğiz. Bu mal mülk hepsi Allah'ındır. Yani illaki bir felaketin gelmesiyle bunları söylememiz lazım değil. Gerçek manada diyeceğiz ki biz Allah'tan geldik Allah'a döneceğiz fakat bu verilen nimetler bizlere bahşedilen her şey Allah yolunda harcamamız lazım (İmam 7-E).

Zor zamanlarda sabır, metanet, manevi duyguları güçlendirmek, geleceğe dair umudu korumak ve zorluğun arkasında kolaylığın olacağını bilmektir (KKH 1- K).

Peygamber efendimiz deveyi sağlam bağla sonra tevekkül et diye buyurmuştur. Bundan şunu anlamamız lazım önce görevimizi layıkıyla yerine getirmeliyiz ondan sonra Allah'a havale etmeliyiz (İmam 8-E).

Yukarıda verilen bir kısım katılımcılara ait görüşme notları incelendiğinde toplumda tevekkülün bağlamından kopartılarak yanlış anlamlarda kullanıldığı katılımcılar tarafından vurgulandığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, tevekkülün somut olarak tüm sorumluluklar yerine getirildikten sonra işin Allah'a havale edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda imam 6-E, binaların depremlere karşı sağlam yapılmadığından dolayı tevekkül manasının eksik kaldığını ve tevekkülün oluşmadığını açıklamaktadır. KKH 6-K ise yapıların Allah'ın kanunlarına uygun inşa edilmeleri gerektiğini, sebeplerin yerine getirilmemesi durumunda tevekkülün oluşmayacağını ifade ettiği gözlemlenmektedir.

3. 5. Din Görevlilerin, Toplum ve Medyanın Depremler Hakkındaki Algısına Yönelik Bakış

Bu başlıkta din görevlilerin toplum ve medyanın depremler hakkındaki yaklaşımını nasıl değerlendirdiklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda din görevlilerine toplum ve medyanın deprem yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz, sorusu yöneltilerek bu algı deşifre edilmeye çalışılmaktadır. 3 Kur'an kursu hocasının bu soruya cevap vermek istemedikleri tespit edilmiştir. Toplumun ve medyanın deprem algısını nasıl değerlendiriyorsunuz sorusunu bazı katılımcıların şu sözlerle cevap verdiği görülmüştür:

Medyanın da inançlı insanları var inançsız insanları da var. İnançlılar ilahi iradeye bağlayanlar vardır. Allah'a karşı yapılan isyanlara bağlayanlar da vardır. Toplumda aynı dediğim şekilde isyanlara günahlara ondan sonra dini yaşamın azalmasına bağlayanlar var. Bunu direkt olarak maddi sebeplere bağlayanlar da vardır. Ama biz Müslümanlar olarak işi iki boyuta bağlıyoruz. Tek boyutlu değil (İmam 1-E).

Bazı medya gruplarının ve insanların ümmete vermiş oldukları psikolojik destek oldukça faydalı ancak bu desteği imanlı ve insaflı insanlar ve medya gruplarının tarafında düzenlenmesi gerekir. Aksi halde insanları derinden üzmeye neden olur (İmam 3-E).

Medyanın toplum üzerindeki etkisi çok büyüktür. O yüzden medyaya çok iş düşmektedir. Halkı panikletecek, psikolojisini bozacak görüntüler kirli haberlerden olabildiğince kaçınmaları gerekir (İmam 2-E).

Medya tarafsız objektif bir yayın politikası izlemelidir. Medya toplum üzerin de olumlu ve olumsuz etki bırakma gücüne sahiptir. Bu medya gücünü doğru kullanılarak depreme maruz kalan vatandaşlar büyük bir destek gücüne sahip olabilir (İmam 4-E).

Toplum ve medyanın deprem algısı insanlarda büyük harabelere yol açtığı aşikârdır. Yanlış bilgi, yanlış yönlendirme yanlış organizasyon daha büyük felaketlerin doğurmasına en büyük sebebiyettir (İmam 5-E).

Medya çok büyük bir etkendir. Şu anda bizim medya özellikle Türkiye'de medyanın çoğunluğu hep provokatif şekilde yönlendirme yaptı. Ne yazık ki medya ile topluma doğru şeyleri anlatmadıklarından dolayı bizim toplumda araştırıp öğrenme acziyeti gösterdiklerinden dolayı söylenen her şeye inandığımızdan dolayı toplum ile medya arasındaki ilişkinin hiç iyi olmadığını düşünüyorum (İmam 7-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde din görevlilerin medyanın dezenformasyon yaparak ve gerçekleri çarpıtarak yanlış algıya sebebiyet verdiği görüşüne sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda İmam 2-E medyanın toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu, İmam 4-E medyanın objektif olması gerektiğini, İmam 5-E ise medyanın yanlış bilgi vermesinden dolayı daha büyük olayların çıkmasına neden olduğunu belirmektedir. Ayrıca İmam 7-E, Türkiye'deki meydanın deprem süreçlerinde provokatif haberler yaptığını ifade etmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da bu konu hakkındaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

Daha dikkatli haberler yapmaları (KKH 1- K).

Takdiri ilahi denip sorumluluğun yok sayılmasının ilahi gayrete dokunacak bir yorum olacağını düşünüyorum (KKH 5- K).

Analiz ettiğimiz kadar medya depremi servis ediyor ama gerçeği yansıtmıyor (İmam 8-E).

Medya inkârcı materyalist bakışı ile insanların ilahi ikaz ve ihtarı alıp da mü'minleşmesinden korktuklarından sadece fay hattı deyip duruyorlar. Toplum

ise ya bilmeden bunların ağzı ile konuşuyor ya da insani ve imani vazifelerinin yapmamışlığını imtihan, tevekkül, sabır vb. ile örtmenin peşinde. Mühim bir kısmı ise ya ticari ya da politik fırsatçılığa dönüştürme derdinde (İmam 9-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcıların çoğu zaman medyanın gerçekleri yansıtmadığını, inkârcı materyalist bir bakış açısına sahip olduklarını, daha dikkatli haber yapmaları gerektiğini, bazı medya haberlerinin ise taktir deyip insan sorumluluğunu göz ardı ettiğini ifade ettiği gözlemlenmektedir.

Çalışma kapsamında din görevlilerin depremleri sadece bir doğa olayı olarak gören yaklaşımlarla ilgili görüşleri de merak edilmişti. Bu bağlamda katılımcıların önemli bir kısmının depremleri sadece bir doğa olayı olarak kabul etmedikleri ve bu doğrultudaki düşüncelerin, imanın ve inancın zayıflığından kaynaklandığı yönünde algıları tespit edilmiştir. Bu konudaki bazı katılımcıların düşüncelerini şu sözlerle dile getirdiği görülmüştür:

Doğa olaylarıyla beraber âlemlerin Rabbinin uyarısı (KKH 1- K).

Doğru bulmuyorum. Daha önce de belirttiğimiz gibi depremin birden fazla etkeni ve yönü vardır. İlahi uyarı noktasını es geçmemiz bizler için çok da faydalı olmaz. Doğa olayı oluşu yanı sıra Allah'ın Cebbar isminin tecellisi olduğunu da görmeliyiz (KKH 2- K).

Bu onların inanç yönünden zayıf kaldıklarını gösterir. Tabiri yerinde ise inançsızlığın eseridir. Bir profesör vardı, hep söylüyordu deprem öldürmez yapı öldürür derdi. Aslında güzel bir sözdür. Depremdeki ölümleri sadece manevi boyuta bağlamak dinimiz tasvip etmiyor maddi yönü de vardır. Fakat hepsini maddeye bağlayıp maneviyatı unutmak inançsızlığın eseridir. Tabi maddi sebeplere sarılmak lazım siz evinizi sağlam yapmadıktan sonra istediğiniz kadar dua edin, istediğiniz kadar lailahe illallah deyin, salavat getirin fayda etmez. İnsan önce sebeplere sarılmalı. Biri Peygambere efendimizin yanına geldi uzak yoldan gelmişti. Peygamber efendimize "Ya Resulallah ben devemi dışarıda bıraktım tevekkül etmem mi gerekiyor" dedi. Peygamber efendimiz: "git deveni bağla Ondan sonra tevekkül et" dedi. İşte bu bize neyi gösteriyor maddi sebeplere sarılıp ondan sonra tevekkül etmemiz gerektiğini gösteriyor. Peygamberimiz bu mesajı veriyor ümmetine (İmam 1-E).

Doğa olayı derken ancak bu olaylar Allah tarafından cereyan ettiğini unutmamak ve unutturmamak gerekir (İmam 3-E).

Allah kâinatı yaratmış ama kâinata müdahale edemez demek yanlış yani, deizm. Yani depremi sadece doğa olayı olarak görmek Allah 'ı inkâr demektir (İmam 4-E).

İlahi ikazları devre dışı bırakmak insanoğlunun ne denli cahil ve zalim olduğu göz önünde bulundurulması gerekir (İmam 5-E).

İnançlarından ötürü böyle bir yaklaşımda bulunuyorlar. Eğer Allah'ı daha iyi tanısalar ve bilseler onlar da bu yaklaşımlarından vazgeçerler (İmam 6-E).

Eğer böyle deniliyorsa demek ki gerçek manada Allah'a iman edilmemiştir tamam mı? Allah-u Teâlâ her şeyi bir sebeple yaratmıştır. Mesela insan acıkmayana kadar yemek yiyemez. İnsanın uykusu gelmeyene kadar uyuyamaz öyle değil mi? şimdi depremde zahiri, beşeri bazı şeyler vardır. Fay hatları vardır yani. Allah-u Teâlâ onu ona göre yaratmıştır. Ama illaki bu fay hattı bunu yaptı demek olmaz (İmam 7-E).

Sadece doğa olayı olarak görmek yanlış görüyorum çünkü bizim amellerimizin de etkisi vardır (İmam 8-E).

Yukarıda verilen bazı katılımcılara ait görüşme notları incelendiğinde katılımcıların deprem gibi bir afetin hem maddi sebeplerin olduğu hem de manevi boyutunun olduğunu belirttiği izlenmektedir. Din görevlilerinin depremin bir doğa olayı olduğunu kabul etmekle birlikte katılıcılarda bu doğa olayının Allah'ın müdahalesiyle gerçekleştiği düşüncesinin hâkim olduğu gözlemlenmektedir.

3. 6. Depremlerle Mücadelede Dinin Rolü

Bu ana başlıkta depremlerle mücadelede din olgusunun nasıl bir misyona sahip olduğunu katılımcıların gözünde deşifre edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların depremlerle mücadelede kader-tevekkül bağlamında dinin nasıl bir rol üstlendiği ile ilgili soruda, öncelik olarak insanların tedbirli davranmaları ve işi ehline vermeleri gerektiği yönünde fikir beyan ettiği tespit edilmiştir. Bu konuda katılımcılara yöneltilen soruya 1 imamın cevap vermediği görülmüştür. Katılımcıların depremlerle mücadelede dinin rolünü şu sözlerle dile getirdiği izlenmiştir:

Depremden önce yapıların düzgün yapılması lazım yapı konusunda ehline sormak lazım. Binanın yapılacağı yer için jeoloji mühendislerine danışmak lazım binanın sağlamlığı için inşaat mühendislerine sormak lazım. Mühendisler neyi söylüyorlarsa ona uymak lazım bu maddi boyuttur. Deprem anında eğer binadan çıkma imkânı varsa hemen çıkılmalı. Peygamber efendimiz bir yerde oturuyordu sonra yıkılmak üzere olan bir duvarı fark etti ve hemen orayı terk etti. Deprem anında kendimizi koruyabileceğimiz bir yere çökmemiz lazım din gerekli tedbirimizi almamızı tasvip ediyor. Depremden sonra ise ders almak lazım ilahi iradeye sarılmak lazım eksikliklerimizi görüp tamamlamak lazım isyan etmişsek tövbeye sarılmamız lazım. Bu yıkımların olmaması için gerekli standartlara uymamız lazım. Yoksa yaşadığımız şey tekrar yine başımıza gelmiş olur. Mesela Tatvan'da Bazı yerlerde 4 kata kadar izin veriliyor ama kişi 4 kat yerine 9 kat çıkıyor bu yanlıştır. Zemini 9 kat taşımaya yetmiyor. Standardın neyse ona uymak lazım. Beton olsun demir olsun bir bina için gerekli standartlar neyse onu yerine getirmemiz lazım. ... Yukarıda da dediğim gibi tedbir tedbir tedbir... Mutlaka tedbirimizi almamız gerekiyor. Toplumsal dayanışma konusunda yiyeceğimiz içeceğimiz giyeceğimiz gibi konularda paylaşımcı olmamız gerekiyor. Manevi destek konusunda sabır diyeceğiz tevekkül diyeceğiz isyan etmememiz gerekiyor diyeceğiz. Bunları birbirimize telkin edeceğiz (İmam 1-E).

Deprem öncesi ana kaynaklardan, hurafelerden arınmış doğru kaynaklardan bilinçli din eğitimi deprem sonrası ise manevi eğitim vermekle bir rol üstlenebilir. Toplumda bazı dini kavram tanımlarında karmaşa yaşanmaktadır. Kader, tevekkül, emek, rızık vs. gibi kavramlar hususunda ilahiyatçılara çok iş düşmektedir. Ayrıca deprem sonrası gördüğümüz gibi maneviyatın ne kadar önemli olduğunu gördük. İnsanlar çaresiz korku anlarında yüce yaratıcıya sığınma ona yalvarma ve ondan af dileme ihtiyacı duyuyor. Bu hususta faaliyetler yürütülmeli. Deprem sonrası manevi olarak destek verilmelidir (İmam 2-E).

Yüce Allah insanları sorumluluk sahibi olarak yaratmıştır. İnsan depreme dayanıklı binalar yapmalıdır. İnsan kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiği zaman meydana gelen deprem artık bir kader, imtihan olduğunu bilip

Allah'a sığınıp tevekkül etmelidir. ... Toplumsal dayanışma ve manevî destek (İmam 4-E).

Din depremi bir imtihan bir ikaz olarak görür. Ancak deprem esnasında hiç bir şey yapmayıp depreme teslim olmayı da ön görmemiştir. ... Manevi rehberlik eğitimi grubu hazırlanmalı. Bu ekipte yer alacak kişilerinde ilk olarak ihlaslı ve tesettürü ve ahlakı ile öncülük yapabilecek kişilerden oluşmalıdır (İmam 3-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde din görevlerinin depremlerle mücadelede insanın sorumluluk duygusu ile yaratıldığını belirterek insanın üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapmanın dinin bir gereği olduğunu ifade ettikleri gözlemlenmektedir. Depremlerin maddi ve manevi olmak üzere iki yönlü olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenmektedir. İnsanlar depremden önce ödev ve sorumluluklarını yerine getirdikten sonra deprem sonrası oluşacak her durum için ilahi iradeye teslim olunması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda İmam 1-E, deprem öncesi binaların sağlam yapılması gerektiğini, bir yapı için neler gerekiyorsa eksiksiz yerine getirilmesi gerektiğini, mühendislerin görüşleri doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. İmam 2-E ise depremden sonra manevi anlamda insanlara yardım edilmesi gerektiğini İmam 3-E de deprem esnasında insanın eli kolu bağlı bir biçimde oturmanın dinen caiz olmadığını, çabanın gösterilmesi gerektiğini belirttikleri görülmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da depremlerle mücadelede dinin rolünü şu sözlerle vurguladığı izlenmektedir:

Öncesi ve anında tedbir gerektiren hepsine rağmen sonrasında da yaraları sarmayı hedefleyen bir politika geliştirilmeli (KKH 5- K).

İnsan olarak bilinçlenmek, işi ehline vermek, sorumlularımızı yapmak ve yeryüzündeki düzeni bozmamak... (KKH 1- K).

Bir şey olmadan evvel en güzel şekilde tedbir alıp gerisini Allah'ın takdirine bırakmaktır. ... İnsanlar sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmeli herkes kendi kulvarında üzerine düşeni yerine getirmeli. Dini olarak manevi desteğin yetersiz kaldığı bunun daha zenginleştirilmesi ve de uygulanmasında çaba sarf edilmesi gerekiyor (İmam 5-E).

Deprem öncesinde dinimizce gerekli tedbirlerin layıkıyla alınmasını emreder. Deprem anında ve sonrasında Allaha sığınarak yaşanan korku ve felaketin yine

Allah'ın yardımıyla üstesinden gelineceğinin farkındalığını aşılar. ... Depremin Allah tarafından gönderildiğini ve yine Allah'ın yardımıyla bu felaketlerin üstesinden geleceği anlatılabilir (İmam 6-E).

Deprem öncesinde din, biz insanlara her ne işle meşgul isek o işin en güzel şekilde kul hakkı bilinci ile yapmamız gerektiğini öğütler. Örneğin yapacağımız bir bina sağlam değilse ve bunda kimin ihmali varsa bunun hesabını ahirette bile olsa verileceğini söyler. Deprem anı ile ilgili olarak; o anda nasıl davranmamız gerektiğinin eğitimini almamız bizim için hayati önem taşıyabilir. Din hangi ilim olursa olsun bunu edinmemiz gerektiğini öğütler. Deprem sonrasında da başımıza gelen imtihanlara güzellikle sabır göstermeyi, tevekkül etmeyi ve dualarla Allah'a dayanmayı böylece hiçbir zaman bir Müslümanın yalnız olmadığını hatırlatır ve yeniden ayağa kalkabilme gücünü kazandırır (KKH 2- K).

Deprem oldu. Depremden sonra bu depremi yaşayan insanlara gidip bunlara dinin hem yaşam olarak hem sosyal olarak neleri nasıl yapılacağını nasıl olmamız gerektiğini nasıl yaşamamız gerektiğini insanlara anlatmamız lazım. ... "Her şeyde doğru ol" diyor hadis-i Şerif'te kurtuluş doğruluktadır deniliyor. Doğru olmamız lazım. İşte biz İslam'ı yaşamadığımızdan dolayı bu yapılan bütün her şey birbiriyle bağlantılıdır. Sadece bina olarak söylemiyorum her şey. Her şeyde sıkıntı yaşıyoruz. Dini yaşamadığımız için tam bir Müslüman şuuru ile yaşamadığımız için her şeyimiz üçkâğıtçı işi olmuş (İmam 7-E).

Din insanların dürüst olmalarını ve Allah'ın buyruklarına samimiyetle yaşamalarını telkinde bulunuyor. ... Topluca ahlaklı olmak dürüst olmak lazım (İmam 8-E).

Dinimiz yapılan her işin en iyi şekilde yapılmasını emreder. Depremden kaynaklı yıkımlarda insanın sorumluluklarını yerine getirmemesi kader değil vebaldir (KKH 3- K).

Yaratılışın düzeni bozmadan doğanın ahengini bozmamayı bize öğütler (KKH 6- K).

Manevi olarak onların yanında olmak, acılarını anlamak ve onları yalnız bırakmamak her konuda (KKH 1- K).

Kul hakkı ve sorumluluk bilinci devamlı hatırlatılmalı (KKH 2- K).

Deprem coğrafyamız için kaçınılmazdır. Bizler Allah'ın bize verdiği akıl ve yetenekle bu depremlere en iyi şekilde hazırlanmalıyız (KKH 3- K).

Halkın bilinçlendirilmesi ve manevi duygular güçlendirilmeli (KKH 5- K).

Her kesim gruba (halka, mühendise, mimara, belediyeye…)bununla ilgili sorumluluk ve her türlü sonuçtan mesul olacağı ile ilgili bilgi verilmeli (KKH 6- K).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde bazı katılımcıların afet öncesinde dinin misyonunu ön plana çıkardığı görülürken bazı katılımcıların da afet sonrası sürece odaklandığı gözlemlenmektedir. Din görevlilerinin; depremlerden önce dinin bir gereği olarak yapılar inşa edilirken bütün tedbirlerin alınması ve işin ehline verilmesini belirtirken aynı zamanda depremlerden sonra dini vecibeler kapsamında depremzedelere sunulacak destekleri de vurguladıkları görülmektedir. Katılımcıların öncelikli olarak toplumun bilinçlendirmesi ve insanların dürüst olmaları gerektiğini belirttiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda KKH 1-K bilinçli olunması gerektiğini belirtirken işin ehline verilmesi gerektiğini vurguladığı; KKH 3-K ise depremlerin toplum için kaçınılmaz olduğunu belirtirken akıl ile depremlere karşı mücadele edilmesi gerektiğini dile getirdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca İmam 6-E ve İmam 8-E de depremlerle mücadelede dürüstlüğe vurgu yaparken İmam 9-E, gerek kamu nezdinde gerek toplum nezdinde deprem bilincinin oluşturulması ve hazırlık eğitimlerinin verilmesi gerektiğini ifade ettiği gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, din görevlilerin korku ve iman arasındaki ilişki hakkındaki görüşleri de öğrenilmek istenmiştir. Bu bağlamda din görevlilerinin genel olarak deprem esnasında korkuya kapıldıklarını ama imanın verdiği güç ile kendilerini toparlayabildiklerini belirttiği tespit edilmiştir. Katılımcıların bu konuda düşüncelerini şöyle dile getirdiği görülmektedir:

İnsanın korkularla her zaman rabbine daha çok yaklaştığı bugüne kadar görülmüştür. İmanın ise bir gönül bağının olduğu açık ve nettir. Korku ve gönül bağını birleştirdiğimiz zaman eksikliklerimizin farkına daha çok varıyoruz (İmam 5-E).

İnsanın fıtratında korku vardır. Deprem anında insan bazen korkudan şuurunu kaybedebiliyor. Fakat inançlı olan insan imana sarılır, Allah'a sığınır duaya sarılır. Diğeri de ağlamaya sarılır işin gerçeğinde ikisi de korkuyor. Korku yok diye bir şey yok ama inançlı insan ibadetli insan nasılsa zaten öleceğim bari imanlı öleyim der. Bir vatandaş anlatıyor; deprem esnasında hep Allah'a sığındım lailahe illallah dedim imansız gitmeyeyim diye hep aklıma Allah geldi diyordu. Bir kişi de pişmanlığını ifade etti Ben şimdiye kadar namaz kılmıyordum bundan sonra hep namazımı kılacağım, kötülük işlemeyeceğim, günah işlemeyeceğim diye söz verdi. Bu tür şeyler imanın semeresidir (İmam 1-E).

Deprem Allah'ın kullarına göndermiş olduğu bir ikazıdır ancak iman herkeste olmaz. İmanın olduğu kimseler her ne kadar bu dünyada korksalar da aslında onlar kıyamette güvende olacak kimselerdir (İmam 3-E).

Allah'a iman etmiş bir insan deprem anın da korkması normaldir. Yani deprem de Allah tarafın da meydana gelen doğa kaynaklı bir afettir. İmanın gereği olarak depreme karşı sabırlı olmalıyız (İmam 4-E).

Allah'tan korkan Allah'a iman eder. Deprem olsa bile Allah'tan geldiğine inanan biri sadece Allah'tan korkar ve Allaha sığınır (İmam 6-E).

Korku doğal bir duygudur, her insan bunu hisseder zaten o anda insanın rabbine yönelmesi kendini ne kadar aciz hissetmesi kaçınılmaz oluyor (İmam 2-E).

Deprem hakikaten dehşetli bir şeydir. İster istemez insan korkuyor. Neye sahip olursanız olun illaki depremden korkarsınız. Çünkü o deprem esnasında hem yerin sarsılması hem çıkan sesler insana acayip bir korku veriyor. Kıyametin küçük bir provasıdır aslında deprem. Bu Allah'ın azabıdır veyahut imtihanıdır. İman konusunda ise biz Allah'tan geldik Allah'a döneceğiz. Her şeyin sahibi Allah'tır bu şekilde Allah-u Teâlâ'ya teslim olmanız lazımdır. İsyankâr olmamamız lazım (İmam 7-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde görüşmecilerin görüşleri doğrultusunda korkunun fıtrat gereği her insanda olabileceği görülmektedir. Din görevlilerinin deprem esnasında dua ederek, Allah'a yalvararak yaşadıkları korkuyla başa çıkmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Bu bağlamda İmam 7-E depremin kıyametin bir provası olduğunu belirtirken ister istemez korkuya kapıldığını ifade ettiği

görülmektedir. Diğer bir kısım katılımcı da bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle açıkladığı görülmektedir:

> *İster istemez korku oluyor. İman o korkunun önüne geçmektedir bu da insana rahatlık verir* (İmam 8-E).

> *İman ve tevekkül ile korkudan emin olunur* (KKH 4- K).

> *İnsanın acizliği imanın kuvveti* (KKH 1- K).

> *Deprem aslında bizlere ölümü çok yakın hissettiren bir olaydır. Ölüm düşüncesi çoğu insana korku verir. Din duygusu ve inancı olan insana inancına göre yaşayabilirse ölümden sonraki hayattan korkmaz* (KKH 2- K).

> *Korku doğal insani bir duygu, iman sükûneti pekiştiren bir etkendir* (KKH 5-K).

> *Depremler insanın gerçekte bu dünya için yaratılmadığını hatırlatır* (KKH 6-K).

> *İmtihan itikadının ve kader-i ilahinin takdirine karşı rıza, sabır, hale hamd, hikmet-i rabbaniyi ve kudret-i ilahiyi kavramak* (İmam 9-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcıların insanın fıtrat gereği korku duygusuna sahip olduğunu, kendileri de depremlere yakalandığında bu korkuyu yaşadıklarını ancak iman sahibi olmaları onların bu korkuyu yenmesinde bir güç sağladığını ifade ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada depremlerden ne tür derslerin çıkarılması gerektiği yönünde görüşmecilerin algıları da öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmeciler depremlerden hem maddi hem manevi anlamda derslerin çıkarılması gerektiğini, binaların standartlara uygun bir şekilde yapılması gerektiğini, insanların manevi açıdan da tövbe istiğfar ederek Allah'ın azametini ve kudretini hatırlamaları gerektiği yönündeki düşüncelerini şu sözlerle vurguladığı görülmektedir:

> *İnsanoğlunun birbirinden kopuk bir durumda olmaması ve her zaman birbirinin desteğinde olması gerekir* (İmam 3-E).

> *Çıkarılması gereken dersler çoktur. Eğer bir insan depreme maruz kaldıysa ve sağ çıktıktan sonra yapması gereken tövbe istiğfar etmesidir. Günah işlemiş ise*

terk etmesidir. Namaz kılmamışsa şimdiye kadar namaza başlaması gerekir. Kumar, zina gibi kötü ameli var ise onları terk etmektir (İmam 1-E).

*İş ahlakı, erdemli insan profili en önemli ihtiyaçtır (*İmam 2-E).

Bilim öngördüğü şekilde depreme hazırlıklı olmalıyız. Fay hattının geçtiği yerlerde inşaatlara izin verilmemeli. Depreme dayanıklı binalar yapılmalıdır. Yapı denetimden taviz verilmemelidir (İmam 4-E)

Depremlerden çıkarılması gereken en önemli husus işi ehline vermek, bununla yetinmeyip sürekli bir kontrol mekanizmasının bunu takip etmesi gerekir (İmam 5-E).

Depremler kıyametin provası gibidir. O gün kimse kimseyi düşünemez herkes kendi derdine düşer. Bu tür felaketler de bizi Allaha bağlar ve bizi doğru yola götürür (İmam 6-E).

Deprem öncesi yaşantımıza bakmamız gerekiyor. Allah'ın emri bil maruf nehyi enil münkerini yapmamız lazım. Resulullah'ın sünnetini kendimize benimsememiz lazım. Bununla birlikte deprem sonrası şeylerde ise kendimizi Allah'ın emirlerine uydurmamız lazım (İmam 7-E).

İbret almaktır. Allah'ın gücü her şeye kâfidir (İmam 8-E).

Maddi ve manevi çok dersler alınmalı (KKH 4- K).

En büyük ders Rabbinin insanlığa gönderdiği dünya ve ahiret saadetine ulaştıran ilahi mesajı olan Kur'an'ı okumak, anlamak, yaşamak ve yaşatmaya gayret etmek (KKH 1- K).

Tedbir almanın ehemmiyeti hayatın her an sona erebileceği yani hastalık, yaşlılık, açlık olmadan da ölümün her an gelebileceği bu nedenle ölüme, hesap vermeye her zaman hazır olmamızın gerektiğini anlıyoruz (KKH 2- K).

Sorumluluk bilinci (KKH 3- K).

Zemin ve yapı sağlamlığına dikkat edilmeli (KKH 5- K).

Tedbir… Ne veya kim olursa olsun asla sebepler noktasında taviz verilmemesi gerektiğiyle ilgili dersler verir (KKH 6- K).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde katılımcıların depremlerden sonra depremlerden maddi ve manevi dersler çıkartılması gerektiğini ifade ettiği

görülmektedir. Katılımcıların depremlerden sonra yapılacak yapıların daha sağlam yapılaması gerektiğini vurgularken aynı zamanda insanların manevi olarak Allah'a yönelmeleri gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında din görevlilerinin afetlere yönelik her herhangi bir seminere katılıp katılmadıkları da öğrenilmeye çalışılmıştır. İmam 3-E, İmam 4-E, İmam 5-E, İmam 6-E ve İmam 7-E depremle ilgili eğitim seminerlerine katıldıklarını belirtirken İmam 1-E, İmam 2-E, İmam 8-E ve İmam 9-E depremle ilgili herhangi bir seminere katılmadıklarını ifade ettiği tespit edilmiştir. Kur'an kursu hocalarından da 5'i eğitim seminerine katıldıklarını belirtirken sadece 1'i kişinin bu seminere katılmadığı tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirdiği görülmüştür:

Evet. Müftülüğün verdiği bir semine katılmıştım (KKH 2- K).

Evet, AFAD'ın bir saatlik seminerine katıldım (İmam 4-E).

Katıldım, çokta elverişli gördüm bunların sık sık tekrar edilmesi gerekir (İmam 5-E).

İki üç sefer katıldık. Diyanet bünyesinde iki sefer AFAD'dan geldiler. Belli şeyleri bize öğrettiler (İmam 7-E).

Bu çalışmada, depremlere yönelik verilen eğitim seminerlerinin yeterli düzeyde olup olmadığı yönünde din görevlilerin konu hakkındaki görüşleri de öğrenilmeye çalışıldı. Bu konu hakkında bazı katılımcıların düşüncelerini şöyle açıkladığı görülmektedir:

O anda faydalı oluyor. Ama dönem dönem tekrar edilmeli (KKH 2- K).

Faydası oldu ancak yeterli değil (İmam 3-E).

Seminerin faydası oldu ama yeterlidir diyemeyiz (İmam 4-E).

Faydası olduğu kesindir ama yetersiz buluyorum (İmam 5-E).

Kısmen (KKH 3- K).

Kısmen (KKH 6- K).

Faydası oldu. Deprem anında ve sonrasında yapılması gerekenlerin ne olduğunu öğrendim (İmam 6-E).

Muhakkak faydası olmuştur, her şeyin faydası olur. Ama yeterli değildi. En azından belli şeyleri öğrenmiş olduk. Mesela deprem şu an olursa burada ne yapmamız gerektiğini nerelere uzanmamız gerektiğini öğrenmiş olduk. Mesela merdiven boşluklarına gitmememiz lazım asansöre binmememiz lazım. Belli şeyleri öğrendik (İmam 7-E).

Yukarıda verilen görüşme notları incelendiğinde din görevlilerin depremlere yönelik verilen seminerleri anlamlı bulduğunu ancak yeterli olmadığını belirttiği anlaşılmaktadır.

Din görevlilerin depremlerle mücadelede dinsel açıdan görüşleri merak edilmiş ve bu bağlamda düşünceleri deşifre edilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerin dini açıdan deprem öncesi gerekli tedbirlerin alınması gerektiği deprem sonrasında da sosyal yardımlaşmanın yanında manevi olarak depremzedelere yardım edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Görüşmeye katılan görüşmecilerin görüşlerini şu şekilde açıkladıkları görülmüştür:

Son olarak bu çalışmada din görevlilerin depremler hakkında yapabilecekleri faaliyetler öğrenilmek istenmiştir. Bu kapsamda din görevlilerinin deprem hakkında insanları bilinçlendirebileceklerini, deprem öncesi ve sonrasında yapılması gerekenler konusunda insanları yönlendirebileceklerini, insanların acılarını paylaşabileceklerini ve psiko-sosyal anlamda depremzedelerin yanında olabileceklerini düşüncesini şu sözlerle dile getirdiği görülmektedir:

Manevi destek ve deprem olmadan önce sorumlulukların hutbeler de ve sohbetlerde anlatılması (KKH 6- K).

Deprem bilinci edinmek diğer tüm insanlar gibi din görevlilerinin de yapması gereken önemli bir iştir. Deprem ile ilgili eğitimler almak ve vermek insanları bu konuda bilinçlendirmek öncesinde evlerin ve binaların yapımında sorumlu olan kişilerin ortak olduğu ve sonuçlarından da hepsinin mesul olduğunu insanlara anlatılmalı (KKH 2- K).

Biz din görevlileri maddi olarak pek bir şey yapamıyoruz. Manevi olarak da çok şey yapabiliriz. İnsanları tedbir konusunda uyarabiliriz. Vaazlarımızla nasihatlerimizle sabır konusunda uyarabiliriz ki yapıyoruz da. Maddi tedbirleri almaları gerektiğini söyleyebiliriz. Örnek olarak benim oğlum mimardır hep ona söylüyorum sen yanlış bir çizim yaparsan Allah katında sorumlu olursun.

Yanımda Kur'an okumaya gelen inşaat mühendisi var ona söylüyorum. Bir yapıyı denetlerken denetleme konusunda bir kusur işlersen Allah katında sorumlu olursun. Bunlar aslında din görevlilerinin yapabileceği şeylerdir (İmam 1-E).

Manevi desteğinin yanında insanlara sözsel ve fiilsel bir şekilde en ön planda bulunması gerekir. Gerektiğinde mezarlıklarda gerektiğinde can kurtarmada her zaman örnekliğiyle kendisini göstermesi lazım (İmam 5-E).

Örnek şahsiyetler olmalıdırlar. Dürüst vefakâr, eğitimli, özü sözü bir, geleceğe yön veren, Allah'ın birliğine davet metotlarını en iyi şekilde yapmaya gayret etmelidirler ki halkta onlara bakarak özüne dönerler (İmam 8-E).

Deprem, afet ve ilk yardım eğitimi... Depremzedelerde manevi motivasyon eğitimi ve fıkhi olarak mevtalara uygulanacak gasl, tekfin ve definde izlenecek yolun ilmi olarak eğitimini almış olmak (İmam 9-E).

Kader boyutunu, doğal afet boyutunu iyi bilmek ve manevi olarak onların yanında olmak (KKH 1- K).

Manevi destek noktasında faaliyetler yürütebilir. Ayrıca afet ilk yardım eğitimi verilip sahada görev yapılabilir (İmam 2-E).

Gerekli bilgilendirmeler yapılabilir, seminerler verilebilir, yapıların ve binaların gerektirdiği şekilde yapılmasıyla ilgili fetva verilebilir (KKH 4- K).

Yaşamını yitiren kardeşlerimizin ailesine teselli verip telkinde bulunabilir. Defin işlemlerinde cenaze sahibi kişilere gereken yardımı yapar (İmam 6-E).

İnsanlara gidip depremzedeleri özellikle İslam dininin insanlara tavsiyesini insanlara neler verdiğini bu musibetlerden çıkaracağımız derslerden buradan alacağımız mükâfatlarda buradan çıkaracağımız dersler nelerdir hepsini güzel bir şekilde anlatılması lazım din adamlarının. Yani din adamlarına da burada çok iş düşüyor. Şu anda bile elhamdülillah çok şükür hem Diyanet olarak hem STK'lar olarak deprem bölgelerinde çok güzel hizmetler yaptıklarına inanıyoruz. Bizim buradan bayramdan on gün önce gittiler, bayram namazını orada kılıp o şekilde geldiler. Oradaki insanlarla hemhal oldular onlara nasihatlerde bulundular (İmam 7-E).

Yukarıda belirtilen görüşme notları değerlendirildiğinde din görevlilerinin deprem öncesinde hutbelerde ve dini sohbetlerde insanlara sorumluluklarını

hatırlatmaları konusunda yardımcı olabileceklerini, deprem sonrasında ise yakınlarını kaybetmiş depremzedeleri yalnız bırakmayarak onlara dini nasihatlerde bulunabileceklerini, depremzedelerin cenazeleri ile ilgilenerek psikolojik anlamda onlara yardımcı olabileceklerini ifade ettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda İmam 7-E deprem sonrasında din görevlerinin deprem bölgesine giderek psikolojik destek amaçlı insanlara nasihat ederek sabır konusunda telkinde bulunabileceklerini, KKH 6-K ise deprem öncesinde özellikle hutbelerde insanların sorumluluklarının hatırlatılması gerektiğini deprem sonrasında da manevi desteğinin yapılması gerektiğini vurguladığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca insanoğlu afetlerle iç içe yaşamış ve içinde bulundukları şartlara göre olumsuz olaylardan korunma ihtiyacı hissetmiştir. Bu kapsamda insanlar afetlere karşı zamanın koşullarına uygun olarak sürekli tedbirler almaya çalışmıştır. İnsanoğlu afetlere karşı önlemlerini almaya çalışırken aynı zamanda afetlerin sebep-sonuç ilişkisini tartışmaya devam etmiştir. Zira Yaratıcının vermiş olduğu merak duygusu, insanoğlunu sürekli merak içinde bırakmış ve merak duygusuyla insanlar bazı olayları/durumları açığa çıkartmaya çalışmıştır. Bu bağlamda insan meydana gelen afetlerin niçin ve nasıl meydana geldiğini sorgulama ihtiyacını hissetmiştir. Toplumlar depremleri zamanın koşullarına göre farklı şekillerde yorumlamakta ve değişik sebeplere bağlama eğiliminde olmaktadır. Kimi toplumlar depremleri fay hatlarının kılması şeklinde sadece doğa kanunlarına bağlarken kimi toplumlar da Yaratıcının vermiş olduğu uyarı, ceza, imtihan ve kader olarak değerlendirmektedir. Afetlerin meydana geliş sebeplerinin tartışılması önemli olmakla birlikte afetlerde can ve mal kayıplarının önlenmesi veya en aza indirmesi çalışmaları da güncelliğini korumaktadır. Afetleri din ilişkisi çerçevesinde tartışmanın önemli olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda afetlerin oluşumunu sadece doğa kanunları ile açıklayan pozitivist düşüncenin de insanın irade ve sorumluluğunu yok sayan cebri anlayışında dini açıdan doğru olmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda İslam'ın ortaya koyduğu şekilde kaderin doğru anlaşılması gerekmekte ve İslam'daki kader inancının gerektirdiği sorumluk bilinci ile afetlere yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir.

Afetlerin din olgusu ile ilişkisi bağlamında bilim, teknoloji, akıl, irade ve sorumluluk üzerinden değerlendirmenin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan deprem gibi afet konularında İslam'da kader ve tevekkül anlayışın irade ve sorumluluğu önceledeği ve ön plana çıkardığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde din görevlilerin kader ve tevekkül kavramlarının akıl ve bilimle örtüştüğünü ifade ettikleri izlenmektedir. Bunun yanı sıra din görevlileri kader ve tevekkül kavramlarının toplum tarafından yanlış anlaşıldığı ve sorumluluk gerektirmeyen bir durum olarak algılandığını beyan etmektedir. Bu çalışmada İslam âlimleri depremlerin Sünnetullah gereği Allah'ın yeryüzüne koymuş olduğu belli bir ölçü çerçevesinde gerçekleştiğini, buna karşılık insanların gerekli tedbirleri alarak afetlerle mücadele etmesi gerektiğini belirttikleri görülmektedir.

Bu bağlamda Endülüs, Selçuklu ve Osmanlı gibi İslam medeniyetleri tarafından inşa edilen sayısız kalıcı eserlerin günümüze kadar varlıklarını sürdürmeleri bu çalışmada tartışılan kader, tevekkül ve irade kavramlarının sorumluluk gerektiren bir anlayışla ele alındığı izlenmektedir. Dönemin Müslüman bilim insanları kader, tevekkül ve irade kavramlarını dinin düsturu olan sorumluluk, ihsan ve itkan kavramlarıyla mezc ederek gerek sağlamlık gerek estetik açıdan ölümsüz eserler bırakmışlardır. Bu eserler asırlarca deprem, sel, yangın vb. afetlere karşı varlıklarını devam etmektedir. "*İlim Çin'de dahi olsa gidin alın"* (Beyhaki, 2003). Hadisi şerifi bağlamında bugün sahip olunan sanayi ve teknolojik imkânlardan faydalanarak afetlere karşı daha sağlam eserlerin bırakılması mümkün görülmektedir.

İnsan hayatı söz konusu olunca afetlerle mücadelede kamu ve özel kuruluşların beraber hareket etmelerinin zorunluluk teşkil ettiği anlaşılmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli deprem, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kamu ve özel kuruluşların afetlerle mücadelede diğer disiplinlerle ortak çalışması gerektiğini bir kez daha orta çıkarmaktadır. Bu bağlamda deprem öncesinde eğitim, plan, proje vb. çalışmaların yapılması; deprem sonrasında maddi yardımların yanında psiko-sosyal anlamda manevi destek önem taşımaktadır.

Afetler hayatın normal akışını bozan, insanın hayat düzenini altüst eden olaylar olarak ortaya çıkmaktadır. Afetler hayatın normal işleyişini bozmakla birlikte insanları stres ve gerilimle karşı karşıya bırakır. Elinde olmayan sebepten dolayı hayatının düzeninin bozulması kişinin kendine olan güvenini sarsar ve kişiye sebepsiz, amaçsız yaşıyormuş hissi verir. Can ve mal kaybına ve sakatlanmalara neden olan afetler insanların hayata uyumunu zorlaştırır. Bireyler, yaşadığı felaketlerde can ve mal kaybıyla daha yoğun bir ruhsal çöküntü içine girer. İnsan yaşadığı olayları bazı nedenlere atfederek açıklamaya çalışır. İnsan atfetme davranışını gerçekleştirirken, ortaya çıkan stres ve gerilimle başa çıkmak, hayata daha kolay tutunmak için çeşitli mekanizmalara başvurabilmektedir. Bu bağlamda insanların afet sonrasında karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkacakları önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Depremzedelerin deprem sonrasında dini başa çıkma metotlarından yararlanarak, Allah'tan yardım isteyerek, manevi destek elde ederek, psikolojik gerginliklerini ve çaresizliklerini atlatabilecekleri görülmektedir.

Dini inanç başa gelen felaketi algılama, anlamlandırma ve yaşanan acılarla başa çıkmada insanoğluna dayanma gücü kazandırmaktadır. İnanç sistemleri yaşanan felaket

karşısında hayata uyumu kolaylaştırmakta ve anlamlandırmada kolaylık sağlamaktadır. Dini inançlar kişinin felaketi yorumlamasına, yaşadığı kayba karşı daha dirençli olmasına olumlu katkılar sağlamaktadır. İnsanlar dini inançları sebebiyle yaşadığı sıkıntıya sabretme ve dayanıklılık açısından güçlü konuma geçmektedir. Dini inanç ve ibadetlerin felaketlere katlanma açısından olumlu katkı sağladığını söylemek mümkündür. (Gülmez, 2008: 95).

Bu çalışma kapsamında din görevlileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Din görevlilerin depremin oluşumunu genel olarak hem dini hem bilimsel açıdan açıkladıkları anlaşılmaktadır. Din görevlilerin depremin oluşumundaki güç ve kaynağı dini sembol ve kavramlarla açıkladıkları anlaşılmaktadır. Depremin fay hatlarının kırılması sonucu meydana geldiği kanaati yaygın olmakla birlikte, depremin ardındaki güç ilahi bir nedene bağlanmıştır. Ayrıca bazı din görevlilerin helak olan kavimler örneğinden Kur'an'dan referans alarak depremlerin ilahi bir ceza ve/veya uyarı olarak değerlendirdikleri gözlenmiştir. Depremlerin ilahi kanunlar gereği meydana geldiğini depremlere karşı insanların sorumluklarının bilincinde olup depremlere karşı mücadele etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bunula birlikte depremin insanoğlunun doğadaki dengeyi tahrip etmesinin bir sonucu olduğu düşüncesi de dile getirilmiştir. Araştırmamızda, depremlerin kaynağının ilahi bir güç olduğu, ancak sebebinin insanlar olduğu da vurgulanmaktadır. Görüşmelerimizde yapılan yorumlar, yaşanan felaketin insanların ahlaki davranışları ve doğal dengeyi tahrip etmeleri sonucu meydana geldiği ifade edilmektedir. Sonuç itibariyle Allah'ın insana verdiği akıl ve irade ile dosdoğru olun ayetinin uyarısı doğrultusunda her türlü yapıların uygun şartlarda yapılması gerektiği belirtilmektedir. Binaların/altyapıların sağlam ve estetik açıdan inşa edilmelerinin İslam'ın bir gereği olduğu ifade edilmektedir (Bakara, 2/195). Bunun yanı sıra din görevlileriyle yapılan görüşmelerde afetlerle mücadelede eğitim amaçlı seminerlerin verildiği ancak yeterli düzey olmadığı belirtilmektedir.

KAYNAKLAR

AFAD. (2023, Mart). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.* https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu

Ağırman, A. (2014). *Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e İslam Medeniyetine Etki Eden Doğal Afetler* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Akgüç, A. (2008). İnsan iradesi ve sorumluluğunun kategorik ve zihinsel varlık temelleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(26), 252-270.

Akseki, A. H. (1967). *İslam dini: İtikat, ibadet ve ahlâk*. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Aktepe, O. (2012). Kaza-Kader'in Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, *10*(2), 69-70.

Akto, A. (2016). Allah-İnsan Arasında Ontolojik, Epistemolojik Ve Varoluşsal Bir İlişki Biçimi: Tevekkül. *Şarkiyat*, *8*(2), 878-902.

Altıntaş, R. (2000). Yazgıcı ve özgürlükçü tevekkül anlayışının çalışma hayatına etkileri. *Dinî araştırmalar*, *3*(7), 113-136.

Altuncu, T. (2012). *İnsan iradesi ve kader ilişkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.

Aydın, C. (2019). Kader İnancının Savunma Mekanizması ve Dini Başa Çıkma Kavramları Açısından Değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *18*(35), 101-122.

Aydın, C., & Genç, A. (2016). Sünnetullah ve İnsanın İradesi Temelinde Kader. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, *1*(1), 75-104.

Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din.* İnsan Yayınları.

Baltaş, Z. (2000). *Sağlık ve Hastalık Anlayışları. Sağlık Psikolojisi*. Remzi Kitapevi.

Beyhakî, E. B. (2003). Şuabu'l-îmân *(Abdülalî Abdühamîd Hâmid, Nşr.).*

Buğdaycı, A. (2007). *Kur'an'ı Kerim'e göre üç semavi din: Yahudilik-Hiristiyanlık-İslamiyet* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.

Buhari, İ. I. (2008). *Sahih-i Buhari muhtasarı*. Çelik Yayınevi.

Bulut, İ. (2015). Kader-Engellilik İlişkisine Kelami Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (43), 20-51.

Bulut, İ., & Koç, A. (2022). Covid-19 Salgını İnanç İlişkisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 22(1), 281-312.

Büyükkaracığan, N. (2016). Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kriz ve Afet Yönetim Çalışmalarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (12), 195-219.

Cevizci, A. (2002). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.

Cufta, M. (2016). Stres ve Dini İnanç. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 50-70.

Çağrıcı, M. (2012). Tevekkül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt. 41, ss. 1-2). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çelik, İ. (1991). İslam'da inanç hürriyeti, beşeri irade ve kalbin mühürlenmesi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, *3*(3), 1-11.

Devellioğlu, F. (2002). Mutafif. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, F. Z. (2022). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde" Kaza ve kader inancı" öğretiminin öğretim programları, ders kitapları ve öğretmen görüşleri bağlamında incelenmesi.* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Ergünay, O. (2002). *Afete hazırlık ve afet yönetimi.* Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Afet Operasyon Merkezi (AFOM).

Ergünay, O. (2009). *Afet Yönetimi: Genel İlkeler, Tanımlar, Kavramlar.* DSİ.

Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *14*(22), 147-164.

Ersoy, M. A. (2007). *Safahat.* Elips Kitap.

Ertuğrul, R. (2017). Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu-I. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *3*(5), 165-185.

Genç, Ö. (2011). Kara ölüm: 1348 veba salgını ve ortaçağ Avrupa'sına etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, *10*, 123-150.

Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. Remzi Kitabevi.

Geray, H. (2011). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş.* Genesis Kitap.

Gökçen, A. (2020). *Afet Kavramı ve Başlıca Afet Türleri.* Çizgi Kitabevi Yayınları.

Güler. İ. (2023, Mayıs 17). Doğal felaket afet ve kader. https://www.ilhamiyyat.com/dogal-felaket- afet-ve-kader.

Gülmez, Ü. (2008). *Deprem Tecrübesi Yaşayanlarda Dinsel Anlamlandırma Biçimleri ve Tutumlar* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Hangül, E. (2023, Şubat 11). 500 atom bombası enerjisindeki depremlerde TOKİ konutları hasar aldı mı?. Yenişafak. https://www.yenisafak.com/gundem/500-atom-bombasi-enerjisindeki-depremlerde-toki-konutlari-hasar-aldi-mi-506959.

Işık, Ö., Aydınlıoğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi Ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, *28*(2), 82-123.

İnce, C. (2020). Afetler Çağı, Afetlerin Yapısal Dönüşümü Ve Covıd-19. *Turkish Studies*, *15*(4), 565-578.

İzutsu, T. (1991). *Kur'an'da dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, (S. Ayaz Çe.). Pınar Yayınları.

Kadıoğlu, M. (2000). *Modern, Bütünleşik afet yönetiminin temel ilkeleri*. JICA Türkiye Ofisi Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2003). *Yeni insan ve insanlar*. Evrim Yayınevi.

Kaplan, H. (2010). *İlahi adalet psikolojisi.* Express Yayınevi.

Kaplan, H., Sevinç, K., & İşbilen, N. (2020). Doğal afetleri anlamlandırma ve başa çıkma: covid-19 salgını üzerine bir araştırma. *Turkish Studies (Elektronik)*. 15(4), 579-597.

Karadeniz, O. (2012). *Kader/Takdir: Her şeyin bir ölçüye göre yaratılması* "*Kelam*". Grafiker Yayınları.

Karaman, F. (2020). Tevekkül, kader bağlamında deprem ve sorumluluk bilinci. *Diyanet İlmi Dergi*, *56*(3), 903-936.

Karaosman, M. (2020). Kur'an'dan Hareketle Doğal Afetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, *4*(3), 98-120.

Köseoğlu, A. M. (2015). *Afet yönetimi insani yardım: lojistik süreçler ve uygulamalar*. Nobel.

Kula, N. (2000). Deprem ve Kıyamet Benzetmesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *9*(9), 351-360.

Kula, N. (2002). Deprem ve Dini Başa Çıkma. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 234-255.

Kula, N. (2006). İstenmedik ve beklenmedik olaylarla karşılaşan bireylere yönelik moral ve manevî desteğin önemi (deprem ve bedensel engellilik örneği). *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *6*(3), 73-94.

Kula, N. (2014). İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Moral ve Manevi Destek. I. *Bingöl Sempozyumu*, 10-11.

Küçükcan, T., & Köse, A. (2000). *Doğal afetler ve din: Marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi(İSAM).

Mehmet Kanar. (2003). İrade. *Osmanlı Türkçe Sözlüğü* (s.652).

Muammer, E. (2008). İman Kavramı Üzerine. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *49*(1), 79-91.

Müslim, E. H. M. İ. H. E. K. (1992). *Sahîhu Müslim,(I-III)* (Muhammed Fuad Abdulbâkî, Thk.). Çağrı Yayınları.

Namlı, A. (2018). Kur'an'ın Işığında Kader Konusuna Bakış. *Umde Dini Tetkikler Dergisi*, *1*(1), 65-87.

Nursi, S. (2013). *Lem'alar.* Envar Neşriyat.

Nursi, S. (2013). *Sözler.* Envar Neşriyat.

Nursi, S. 2013. *Asa-yı Musa.* Envar neşriyat.

Nursi, S. 2013. *Mektubat.* Envar neşriyat.

Nursi, S. 2013. *Şualar.* Envar neşriyat.

Okumuş, E. (2002). Tabii Afetler, Din ve Toplum-Marmara Depremi Örneği. *İslami Araştırmalar Dergisi*, *15*(3), 339-373.

Oyanık, M., & Cengiz, E. (2020). Afet Bilinci Ve Kader İlişkisi: Gümüşhane Örneği. *The Journal of International Scientific Researches*, *5*(Ek), 87-101.

Önsüz, M., & Atalay, B. (2015). Afet Lojistiği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *37*(3), 1-6.

Özcan, A. Ş. (2011). Afet Ve Acil Durum Yönetimi Mahiyeti, İlgili Kurumları Ve Kapsamı. *İdarecinin Sesi Dergisi*, *144*, 11-16.

Özdemir, M. (2020). *İlâhî adalet ve rahmet penceresinden kötülük ve musibetler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özmen, B. (2012). Türkiye deprem bölgeleri haritalarının tarihsel gelişimi. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, *55*(1).

Özsoy, Ö., & Güler, İ. (1996). *Konularına Göre Kur'an.* Fecr Yayınları.

Sağlam, A. R. (2018). *Kur'an'da Kader ve İnsan Psikolojisine Etkileri*. Ahir Zaman.

Sayar, K. (2006). *Ruh hali.* Timaş Yayınları.

Selçuk, E. B. (2021). *Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sıcaklık ve referans evapotranspirasyona etkisinin değerlendirilmesi: Malatya ili örneği* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.

Seyyar, A. (2010). Afetlerin Kişi Üzerine Psiko-Sosyal Etkileri ve Manevî Sosyal Hizmet Uygulamaları. *İstanbul'un Afetlerden Zarar Görebilirliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-5.

Seyyar, A. (2010). *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım.* Rağbet Yayınları.

Seyyar, A., & Yumurtacı, A. (2016). Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye'ye Yönelik Bir Model Önerisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(3), 1-24.

Sorokin, P. A. (1994*). Çağdaş Sosyoloji Kuramları (M.R. Öymen, Çev.).* Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Sönmez, M. (2004). Kelami Düşüncede Allah'ın iradesini sınırlandırma problemi (Mutezili yaklaşımın bir tahlili). *EKEV Akademi Dergisi*, 20, 141-143

Tirmizi, E. İ. M. B. İ. (2007). *Sünen-i Tirmizi ve Tercümesi* (O. Z. Mollamehmetoğlu, Ter.). Yunus Emre Yayınları.

Türkgülü, M. (2018). *Ana hatlarıyla ahlâk ve İslâm ahlâkı.* Ensar yayınevi.

Yaran, C. S. (1997). Kötülük ve Teodise. Vadi Yayınları.

Yazır, E. H. (1971). *Hak Dini Kur'ân Dili*. Eser Yayınları.

EKLER

EK-1 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

"Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan Örneği"

Sosyo-Demografik Bilgiler

Yaş:
Cinsiyet:
Medeni durumu:
Eğitim durumu (son bitirdiği okul/bölüm):
Hizmet Süresi:
Görev yaptığınız Cami/Kur'an Kursu adı:

Tema-1: Din Görevlilerin Deprem Hakkında Genel Bilgileri

Deprem nedir? Deprem hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Herhangi bir depreme maruz kaldınız mı, o anda ne hissetiniz?
- Depremlerin oluşum sebepleri sizce nedir (doğa kaynaklı sebepler, insan kaynaklı sebepler, ilahi takdir) biraz söz edebilir misiniz?

Tema-2: Din Ve Deprem Arasındaki İlişki

Din ve Deprem arasındaki ilişkiden söz edebilir misiniz?

- Depremler insanların ahlaki bozulmalarına karşılık ilahi bir ceza mıdır?
- Depremler insanlar için bir imtihan mıdır?
- Semavi kitaplardaki ilahi cezalandırma afet örnekleri ile günümüzde meydana gelen afetler arasında (sebep ve sonuç açısından) ne tür benzerlikler ve farklılar var, biraz söz edebilir misiniz?

- Depremlerden sonra insanlar dine, ibadete yönelmekte midir, gözlemleriniz nelerdir?

Tema-3: Deprem, Kader, İrade Ve Tevekkül İlişkisi

Deprem, kader, irade ve tevekkül arasındaki ilişkiden söz edebilir misiniz?

- Depremler bir kader midir, insanın sorumluluğu (iradesi) var mı?
- İnsanların depremlerde can ve mallarını kaybetmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Depremlere karşı insanlar nasıl tevekkül etmektedir, tevekkül nasıl olmalıdır?

Tema-4: Din Görevlilerin, Toplum Ve Medyanın Depremler Hakkındaki Algısına Yönelik Bakış

4. Toplumun ve medyanın Deprem algısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Depremleri sadece bir doğa olayı olarak gören yaklaşımları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tema-5: Depremlerle Mücadelede Dinin Rolü

Din, Depremlerle mücadelede nasıl bir rol üstlenmektedir (deprem öncesi, deprem anı, deprem sonrası, deprem- kader-tevekkül ilişkisi)

- Depremlere hazırlık ile ilgili herhangi bir eğitim programına veya seminere katıldınız mı?
- Bu tarz eğitim programların ve seminerlerin bir faydası oldu mu ve eğitim yeterli miydi?
- Depremlerle mücadele etmek için dinsel açıdan neler yapılabilir? (hazırlık, toplumsal dayanışma, manevi destek)
- Deprem öncesi ve sonrasında dinin insanlara yüklediği sorumluluklar nelerdir?
- Deprem, korku ve iman arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?
- Depremlerden ne tür dersler çıkarmak gerekir?
- Din görevlilerin depremler hakkında yapabileceği faaliyetler neler olabilir?

EK-2 Bitlis Eren Üniversitesi Rektörlüğü Etik İlkeleri ve Etik Kurulu Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 28.09.2022-E.65939

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik İlkeleri ve Etik Kurulu

Sayı : E-84771431-900-65939 28.09.2022
Konu : Etik Kurulu Kararı (2022-11)

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 05.08.2022 tarihli 59620 sayılı dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz gereği, **"Din Görevlilerinin Bir Afet Biçimi Olarak Deprem Hakkındaki Algıları: Tatvan Örneği"** adlı çalışmanız Üniversitemiz Etik İlkeleri ve Etik Kurulunun 2022/11-2 sayılı ve E.2765 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Kurul Başkanı

Dağıtım:

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3 Tatvan Kaymakamlığı İlçe Müftülüğü Mülakat İzni

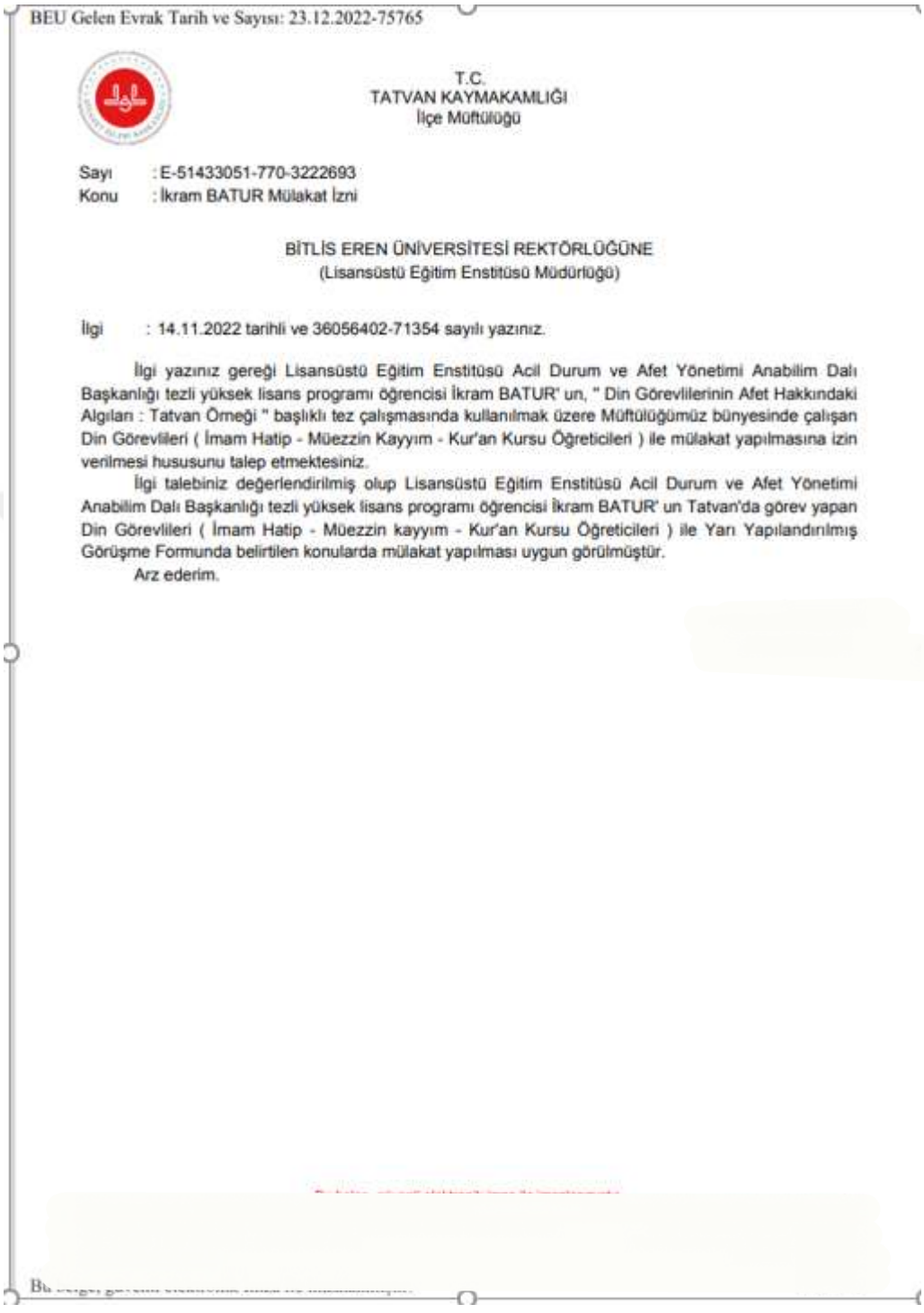

BEU Gelen Evrak Tarih ve Sayısı: 23.12.2022-75765

T.C.
TATVAN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Müftülüğü

Sayı : E-51433051-770-3222693
Konu : İkram BATUR Mülakat İzni

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : 14.11.2022 tarihli ve 36056402-71354 sayılı yazınız.

İlgi yazınız gereği Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Başkanlığı tezli yüksek lisans programı öğrencisi İkram BATUR' un, " Din Görevlilerinin Afet Hakkındaki Algıları : Tatvan Örneği " başlıklı tez çalışmasında kullanılmak üzere Müftülüğümüz bünyesinde çalışan Din Görevlileri (İmam Hatip - Müezzin Kayyım - Kur'an Kursu Öğreticileri) ile mülakat yapılmasına izin verilmesi hususunu talep etmektesiniz.

İlgi talebiniz değerlendirilmiş olup Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Başkanlığı tezli yüksek lisans programı öğrencisi İkram BATUR' un Tatvan'da görev yapan Din Görevlileri (İmam Hatip - Müezzin kayyım - Kur'an Kursu Öğreticileri) ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunda belirtilen konularda mülakat yapılması uygun görülmüştür.

Arz ederim.